

СИСТЕМА МЕРЕЖЕВОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У НАЦІОНАЛЬНІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Повноцінне й оперативне забезпечення суспільства новітньою інформацією є необхідною передумовою підвищення ефективності та інноваційної віддачі наукових досліджень. У 2006-2008 рр. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ) здійснювала вирішення цієї проблеми в рамках постанови Президії НАН України від 5 квітня 2006 року N 96 "Про організацію мережевого інформаційного забезпечення наукових досліджень", у якій передбачалося створення системи онлайнного доступу до передплачених ресурсів провідних світових постачальників наукової інформації, започаткування загальноакадемічного порталу наукової періодики, розвиток телекомунікаційної інфраструктури НАН України.

У концентрованому вигляді підсумковий результат робіт у НБУВ – єдина технологічна платформа, що забезпечує функціонування:

академічної системи онлайнного доступу до передплачених науково-інформаційних ресурсів (10 тис. журналів провідних світових видавців і реферативні бази даних загальним обсягом 30 млн. записів);

порталу наукової періодики України (600 часописів, 30 тис. статей);

наукової електронної бібліотеки (3,5 млн. бібліографічних і 0,3 млн. реферативних записів; 40 тис. авторефератів дисертацій);

сховища даних з авторизованим доступом для науковців (інтернет-архів обсягом 700 тис. публікацій).

Академічна система онлайнного доступу до передплачених науково-інформаційних ресурсів дозволила отримати впродовж 2006-2008 рр. понад 1,2 млн. повних текстів публікацій. Ресурсами наукової електронної бібліотеки та порталу наукової періодики України щодоби користується 15-18 тис. абонентів з усіх регіонів держави та світу, яким щоденно надається 120-150 тис. текстів.

Цей результат одержано в тісній співпраці з рядом академічних установ. Вагомий внесок у розвиток мережевого інформаційного забезпечення наукових досліджень зроблено Інститутом проблем реєстрації інформації (система реферування наукової літератури), Інститутом програмних систем (апробація вільно розповсюджуваних програмних пакетів EPrints і DSpace для створення цифрових репозитаріїв), Львівською національною науковою бібліотекою імені В. Стефаника (інформаційне забезпечення установ Західного наукового центру НАН та МОН України), Українським мовно-інформаційним фондом (лінгвістичний портал), Центром практичної інформатики Президії НАН України (головний портал НАН України), Державним підприємством "Науково-телекомунікаційний центр "Українська академічна і дослідницька мережа" Інституту фізики конденсованих систем" (телекомунікаційна інфраструктура НАН України).

Констатуючи суттєвий прогрес у організації в НБУВ онлайнного доступу до зарубіжних джерел наукової інформації, слід вказати на недостатній рівень інформаційного представлення на порталі бібліотеки результатів вітчизняних науко-

вих досліджень і необхідність прискорення темпів формування його ресурсів як базису національного науково-інформаційного простору. Вирішення цієї проблеми потребує інтеграції зусиль наукових установ і вищих навчальних закладів для ресурсного наповнення порталу, пропагування досягнень української науки та сприяння формуванню у суспільства сучасного наукового світосприйняття, активізації євроінтеграційних процесів у вітчизняному науково-інформаційному просторі.

Нормативною базою для ресурсного наповнення порталу є Закон України від 09.01.2007 N 537-V "Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки", де наголошується на необхідності забезпечення вільного доступу до результатів наукових досліджень, створених за рахунок коштів Державного бюджету України, та спільний Наказ ВАК і НАН України від 07.07.2008 N 436/311 "Про затвердження Порядку передавання електронних копій періодичних друкованих наукових видань на зберігання до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського". Останній документ передбачає, що засновники журналів і збірників наукових праць передають до НБУВ їх електронні версії, а бібліотека безоплатно розміщує ці версії на своєму сайті і забезпечує до них безкоштовний доступ. Можна констатувати дієвість згаданого Наказу – сьогодні НБУВ щодня отримує 5-8 електронних копій друкованих періодичних видань і забезпечує узгоджений з інтелектуальними власниками режим доступу до електронних версій публікацій (відкритий доступ або зберігання з наданням доступу через визначений час) Щотижневе збільшення обсягу порталу на основі такого джерела нових надходжень становить 1 ТВ.

Для пропагування досягнень української науки в НБУВ здійснюється мережевий проект "Наукова спадщина України", що має надавати суспільству інформацію про українських учених, які внесли вагомий внесок у розвиток вітчизняної та світової науки, та повні тексти їх найзначніших публікацій. Реалізація проекту – реальний крок на шляху вирішення проблеми створення страхових електронних копій видань, які мають наукову та історичну цінність. Інтегровані інформаційні ресурси "Наукової спадщини України" підтримуватимуться у відкритому доступі на сайтах учасників проекту та поширюватимуться у вигляді презентаційних компакт-дисків, що сприятиме формуванню позитивного іміджу держави в світовому співтоваристві. Структурований блок інформації про вченого включає три обов'язкові складові: наукову біографію, бібліографію публікацій і повні тексти найзначніших праць. Факультативні елементи – фотогалереї, публікації про вченого тощо. Одна з інформаційних складових проекту – зібрання "Наукові біографії вчених, діячів науки та техніки України", що формується Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського й уже сьогодні розкриває діяльність близько 600 вітчизняних науковців.

Для сприяння формуванню у суспільства сучасного наукового світосприйняття в рамках системи мережевого інформаційного забезпечення передбачається створення нових форм взаємодії з громадськістю з використанням інформаційно-комунікаційних технологій (онлайнві виставки наукової літератури, презентації наукових проектів тощо). Серед них слід окремо виділити започаткування видання загальноакадемічного мережевого науково-популярного журналу та налагодження співпраці з вченими для підготовки матеріалів до опублікування в цьому журналі.

Активізація представлення вітчизняних науково-інформаційних ресурсів у світовому мережевому просторі передбачається здійснювати шляхом інтеграції в 2009 р. повнотекстової бази даних авторефератів дисертацій у Європейську бібліотеку, "дзеркального" представлення загальнодоступних електронних версій видань установ Міжнародної асоціації академій наук у національних сегментах Інтернет, започаткування створення реферативної бази даних англійською мовою та апробацію технології інтеграції національних реферативних ресурсів у міжнародні.

Ю.В. Павліченко
/м. Харків/

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕДИЧНОЇ НАУКИ

Актуальність проблеми розвитку інформаційно-аналітичної діяльності в Україні зумовлена низкою чинників. По-перше, це законодавче визнання необхідності розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики та моніторингу стану інноваційного розвитку економіки. По-друге, інформаційна парадигма інноваційного розвитку ґрунтується на отриманні найперспективнішої інформації та удосконаленні засобів оцінки її якості, обробки та використання.

Інформаційно-аналітичне забезпечення медичної науки – це поєднання наукової інформації, специфічних засобів і методів її обробки з її ефективним удосконаленням та використанням.

До традиційних напрямів інформаційно-аналітичної діяльності патентно-інформаційних підрозділів наукових медичних установ можна віднести: патентно-інформаційний супровід медичної науки; визначення інформативності сучасних наукових джерел; інформаційне забезпечення планування медичних наукових досліджень; оцінка ефективності наукових досліджень та наукометричні дослідження.

В останні роки з'явився новий напрям інформаційно-аналітичної діяльності – визначення методів системної інтеграції результатів окремих наукових медичних досліджень та втілення принципів доказової медицини, опанування якого є новим для інформаційних фахівців.

Для реалізації принципів доказової медицини світова спільнота уособлена ініціативною групою медиків з різних країн створили унікальний спеціалізований електронний інформаційний ресурс під назвою "Кокранівська співдружність" (www.cochrane.org). Діяльність організації спрямована на побудову системи інформаційного забезпечення клінічної медицини шляхом створення Кокранівської електронної бібліотеки, яка принципово відрізняється від інших тим, що в її основу покладено принципи вибіркового формування бібліотеки, яка містить тільки контрольовані і/або рандомізовані дослідження та систематичні огляди. Вона містить також реєстри клінічних досліджень з бібліографічною та повнотекстовою базою даних публікацій.

Кокранівська бібліотека є первинним джерелом систематичних оглядів та контрольованих випробувань і містить декілька баз даних: Cochrane Database of

Systematic Reviews (CDSR) – систематичні огляди щодо ефектів лікування; DARE (Database Abstracts of Reviews of Effectiveness) – систематичні огляди інших виконавців щодо питань діагнозу, прогнозу та ефекту; Cochrane Controlled Trials Register (CCTR) – реєстр контролюючих досліджень.

Особливу цінність мають систематичні огляди як новий вид аналітичного інформаційного ресурсу, що узагальнює результати декількох первинних клінічних статей і відповідає певному алгоритму його складання та забезпечує максимально можливу надійність висновків.

За останні 15–20 років кількість щорічно опублікованих оглядів зросла більш ніж в 500 разів. Не всі вони задовольняють вимоги строгого аналізу. Їхні результати не завжди узгоджуються між собою. Така ситуація диктує необхідність:

- створення спеціалізованих баз даних оглядів;
- взаємодії рецензентів авторитетних клінічних журналів з авторами оглядів, направлені на з'ясування розбіжностей;
- вдосконалення методології складання оглядів.

Наявність технологій проведення інформаційно-аналітичної діяльності щодо створення систематичних оглядів та оцінки якості призвели до того, що їх кількість щорічно збільшується, принаймні, в 500 разів. Тепер часто можна зустріти декілька систематичних оглядів за одним клінічним питанням. Тому подальші дослідження у цьому напрямку, зокрема бібліометричний аналіз фондів Кокранівської бібліотеки, будуть грати важливу роль у вдосконаленні інформаційно-аналітичного забезпечення медичної науки як складової діяльності патентно-інформаційних підрозділів медичних установ та вузів.

І.Ю. Вільчинська
/м. Київ/

ІНФОРМАЦІЙНІ ПОТРЕБИ В ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПОЛІТИКИ

Сучасна наука володіє великою кількістю теоретичних концепцій і підходів до питань постіндустріалізму – всі вони збігаються на визнанні домінуючої ролі в ньому інформації, інформаційно-комунікативних технологій, тому політологи, культурологи, соціологи та інші вчені наполягають на визнанні існування інформаційного суспільства, основною особливістю якого є заміна інформацією, інформаційними технологіями реальних товарів, грошей тощо. Відповідно, основний вид зайнятості в такому суспільстві – робота з обслуговування інформації.

Уміння, навички і здатність суб'єкта працювати з інформацією передбачає інформаційна культура. Виступаючи засобом реорганізації відповідного стилю мислення і детермінуючи дії суб'єкта, його світогляд і систему цінностей, зокрема політичних, в інформаційному суспільстві інформаційна культура стає важливою складовою інтелектуальної культури.

Нині успішний обмін інформацією між учасниками інформаційної взаємодії можливий лише за умови сформованості у них розвиненої інформаційної культури та інформаційних потреб. Потреба в інформації є однією з основних потреб люди-

ни в інформаційному суспільстві. Вона займає особливе місце у структурі соціальних потреб і в діяльності людини загалом. Реалізація всіх інших потреб передбачає в якості обов'язкової умови задоволення потреби в інформації, позаяк духовні, матеріальні запити людини можуть бути задоволені лише за умови участі в постійній інформаційній взаємодії. Відтак, інформаційна потреба не може бути замінена будь-якою іншою, водночас вона є своєрідним мірилом інших соціальних потреб і навіть здатна ними керувати.

У гносеологічному розумінні інформаційна культура людини *відображає* її інформаційні потреби, зменшує ризики, формує інфоносферу. Водночас інформаційна культура виступає і *засобом* реалізації інформаційної потреби особистості, впливає на темпи прийняття рішень. Інформаційні потреби можна визначити як діалектичне відношення суб'єкта до одного з найважливіших чинників його діяльності – до інформації, що зумовлено потребою в певному об'ємі інформації як сукупності повідомлень і знань про різні аспекти життєдіяльності.

Інформаційна взаємодія в епоху розвинених інформаційно-комунікативних технологій притаманна всім видам діяльності, оскільки інформаційна взаємодія – це обмін соціальною інформацією між усіма суб'єктами соціальної діяльності, включаючи політику.

Інформація і політика – найбільш взаємоінтегровані сфери в умовах інформаційно-мережевого суспільства. Політичні сили постійно зорієнтовані на збереження домінантного становища – в сучасних умовах їх цікавить максимально доступна інформація, а також найбільш ефективні технології: швидкість, інформоемність, сила впливу тощо.

В інформаційному суспільстві створюються особливі високі технології, які дають змогу створювати віртуальний соціокультурний і політичний простір за рахунок формування потрібного типу свідомості і культури. Так людина починає уявляти дійсність не відповідно до свого сприйняття, а через її віддзеркалення в ЗМК, через образ дійсності, сформованої ними. У свою чергу, сама людина вже “перереформатована” за допомогою маніпуляцій з боку тих же ЗМК, які насамперед орієнтовані на зміну свідомості. Однак саме ЗМК мають змогу швидко реагувати на актуальні події і процеси, створювати і транслювати в суспільстві конкретні цінності, ідеї, уявлення тощо. Саме за допомогою ЗМК людина задовольняє свою найголовнішу потребу – потребу в інформації. ЗМК впливають на свідомість людини і через перероблену і відредаговану інформацію формують у суб'єктів діяльності не тільки своєрідну картину світу і світосприйняття, а й встановлюють певні норми і правила поведінки, зокрема в політиці.

На зміну етапу освоєння техніки, накопичення інформації приходить оптимізація використання можливостей, які надають інформаційні мережі, входження в кіберпростір і його освоєння, віртуальний світ і віртуальна реальність. Люди – основна цінність інформаційного суспільства, головне його багатство, оскільки у віртуальному світі взагалі немає нічого, крім людей. Так розвиток систем глобального інформаційного обміну-взаємодії відображається і на функціонуванні суспільства загалом, і на життєдіяльності окремої особистості, яка виникає у процесі взаємодії людини з новими інформаційно-комунікативними технологіями. Відбувається формування нового соціокультурного і політичного середовища, яке ґрунтується на розвитку інформаційно-комунікативних технологій.

У громадян формується певного роду звикання до інформаційної продукції – вони не можуть уявити власне життя без новин, більшість з яких зазвичай і слугує інформаційному заповненню ефіру. У свою чергу, людина звикає до нескінченного потоку різного роду повідомлень, а тому інколи не звертає на них увагу. Тому для забезпечення її інформаційних потреб, зокрема уникнення політичної апатії, потрібно весь час відшукувати нові інформаційно-формуючі технології, найбільш дійовими з яких визнано: діалогічне спілкування, налаштування на інформацію, використання візуальних стимулів тощо.

Діалогічність спілкування є найбільш важливою інформаційно-формуючою політичною технологією. Інтерперсональна взаємодія істотно впливає на всі види взаємодії в постіндустріальному суспільстві. Пошук оптимальної моделі взаємодії дає можливість своєчасно вирішити суперечливі питання та віднайти компроміс для ефективного діалогу між державою та громадянським суспільством. Не дарма держави, в яких розвиток новітніх технологій є пріоритетним, займають місця світових лідерів. Виникає нова форма нерівності – “цифровий розрив”. Держави, в яких рівень інформаційно-комунікативних технологій не дозволяє включитися в глобальну систему обміну інформацією, поступово відчужуються від статусу культурного і політичного гегемону.

Відтак, наразі основні проблеми, пов’язані з пошуком, виробництвом, накопиченням, переробкою тощо інформації, насамперед корелюються з проблемами формування інформаційної культури суб’єкта, що, у свою чергу, визначається його інформаційними потребами.

Література:

1. Ануфриев Р.А. Стиль жизни: теоретические и методологические проблемы / Р. А. Ануфриев. – К. : Изд-во Киевского гос. ун-та, 1982.
2. Водопьянова Н.А. Информационная культура как фактор взаимодействия общественного и индивидуального / Н. А. Водопьянова. – Ставрополь : СГУ, 2001.
3. Ионин Л.Г. Социология культуры / Л. Г. Ионин. – М. : Просвещение, 1998.
4. Эверетт Д. Беседы о масс-медиа / Д. Эверетт, М. Джон. – М. : Вагриус, 1997.

*И.Н. Фоменко
/г. Харьков/*

СОВРЕМЕННЫЕ ТРЕБОВАНИЯ К ЛИНГВИСТИЧЕСКОМУ ОБЕСПЕЧЕНИЮ АВТОМАТИЗИРОВАННЫХ ИНФОРМАЦИОННО-БИБЛИОГРАФИЧЕСКИХ СИСТЕМ

Автоматизация библиотечно-библиографических процессов приводит к трансформации традиционных библиотечных технологий на всех этапах и процессах библиотечной деятельности. Возникают принципиально новые аспекты библиотечных технологий. Одним из них является описание поступающих документов. Здесь явно просматриваются две возникшие проблемы: описание документов, представленных на новых носителях и описание содержания научно-технических документов. Особенно остро стоит проблема описания документов, тематика которых связана с вычислительной техникой. Объясняется это недостаточно полным знанием большого объема новой для библиотечных работников терминологии.

Как известно задача успешного поиска необходимой пользователю информации решается при условии грамотного и универсального описания документа и запроса.

Важнейшим инструментом библиографического описания документа, обеспечивающим его последующий поиск, то есть обеспечение доступа пользователей к информационным ресурсам, являются средства лингвистического обеспечения. Они включают комплекс взаимосвязанных информационно-поисковых языков (ИПЯ), методы индексирования и, конечно же, то, что необходимо “по умолчанию” – широкий кругозор каталогизатора, как в общеобразовательной, так и в прикладных сферах, а также превосходное знание им предметной области, обрабатываемого документа. Обеспечение выполнения этих требований позволяет выполнить описание содержания хранящихся источников информации в стандартной форме с достаточной полнотой и точностью, гарантируя тем самым успешный информационный поиск.

Информатизация библиотечной деятельности, внедрение в библиотеки новых видов информационных ресурсов, межгосударственный обмен информацией, новые направления научных знаний, а, следовательно, новая терминология – все эти причины приводят к необходимости модифицировать существующие лингвистические средства в соответствии с современными требованиями.

Одно из них – адекватное индексирование содержания документов и информационных запросов. То есть обеспечение возможности проведения эффективного поиска.

ГОСТ 7.59-2003 устанавливает общие требования к индексированию: (систематизации и предметизации документов) и информационно-поисковым языкам, применяемым при индексировании. Там же приводится общая структура ИПЯ:

ИПЯ – это формализованный язык, предназначенный для характеристики данных или содержания документов с целью обеспечения их хранения и поиска.

В состав ИПЯ входит множество лексических единиц и грамматические (парадигматические и синтагматические) отношения между ними. Грамматические отношения позволяют организовать лексические единицы в систему. Правила использования ИПЯ фиксируют в справочно-методическом аппарате соответствующей ИПС (информационно-поисковой системы). В зависимости от вида ИПЯ различаются и тип лексических единиц, и вид отношения между ними. ИПЯ должен удовлетворять следующим требованиям:

1. Полно и точно передавать содержание, а при необходимости – форму и назначение документа, отражаемого в данной ИПС;
2. Обеспечивать однозначное толкование терминов индексирования;
3. Допускать многоаспектное индексирование;
4. Допускать внесение изменений (дополнений и исправлений);
5. Обеспечивать достаточную простоту и удобство индексирования, информационного поиска и ведения данной ИПС;
6. Отражать современное состояние терминосистемы в данной области знания.

Эти требования невозможно выполнить полностью при разработке реальных ИПЯ. Так, нельзя устранить логическую синонимию и указать все логические отношения и психологические ассоциации между терминами ИПЯ. В реально существующих ИПЯ избыточность и недостаточность скомпенсированы в той или иной

мере, но разработка идеальных ИПЯ практически невозможна. Следовательно, невозможно создание реальных ИПС, не имеющих потерь информации и не дающих информационно-поискового шума. Но возможно максимально приблизиться к перечисленным выше требованиям. Одной из составляющих ошибок в индексировании является неточное индексирование, обусловленное недостаточным знанием каталогизатором современной научно-технической терминологии.

Одним из основных видов поиска в настоящее время является предметный поиск [определение IFLA], и как следствие наиболее эффективным и необходимым средством индексирования документов и запросов является предметизация.

Предметизация – это метод индексирования, который раскрывает содержание документа, его форму и назначение с помощью предметной рубрики (ГОСТ 7.74–96).

Сущность предметизации заключается в том, что содержание документа кратко формулируется при помощи одного или нескольких типовых слов, получивших название предметных рубрик. Задачей предметизации является определение того предмета, который в произведении (документе) рассматривается в качестве основной темы, а также установление основного аспекта его характеристики, его отношений и связей с другими предметами. Аспектами характеристики предмета могут служить: его история (происхождение и развитие), структура, состав, свойства, состояние, назначение, взаимодействие с другими предметами, изучение предмета, его оценка и др.

Для описания какой-либо предметной области всегда используется определенный набор терминов, каждый из которых обозначает или описывает какое-либо понятие или концепцию из данной предметной области. Совокупность терминов, описывающих данную предметную область, с указанием семантических отношений (связей) между ними является тезаурусом. Семантические отношения в тезаурусе указывают на наличие смысловой (семантической) связи между терминами.

Тезаурус относится к вербальным, предметизационным, дескрипторным ИПЯ.

Главной особенностью тезауруса, которая отличает его от других лингвистических средств, является наличие разнообразных отношений между его лексическими единицами.

Парадигматические отношения указывают общность или противопоставление значений и использования лексических единиц.

Основным является связь между более широкими (более выразительными) и более узкими (более специализированными) понятиями – родовидовые отношения.

Между терминами могут существовать также ассоциативные связи, если понятия, обозначаемые этими терминами, как-либо связаны между собою по своему смыслу.

Тезаурус часто содержит комментарии к терминам, раскрывающие для пользователя смысл термина, а также поясняющие, как следует его использовать.

Такая структурная организация тезауруса делает этот вид ИПЯ наиболее предпочтительным инструментом для предметного индексирования документов и запросов. Однако при ручном индексировании нельзя исключить субъективизм (разные исполнители могут заиндексировать один и тот же документ с помощью одного и того же тезауруса по-разному). На качество индексирования оказывают воздействие опыт человека, его специальные и лингвистические знания.

Для снижения влияния на процесс индексирования слабого знания каталогизатором предметной области каталогизируемого документа предлагается ввести в тезаурус полные словарные статьи, раскрывающие определение (значение) каждого термина.

Теперь о реализации предложения. В настоящее время хорошим, с развитой схемой словарных статей, печатным словарем (тезаурусом) пользоваться довольно сложно. Приходится много листать, а это потеря времени. Поэтому вообще тезаурус и тем более тезаурус со словарными статьями, раскрывающими значение термина, должен быть реализован в вычислительной среде. Например, гипертексты или технология баз данных. СУБД, поддерживающая иерархическую модель данных, легко реализуют такой проект.

Л.І. Титова
/м. Київ/

АНАЛІЗ МОДЕЛЕЙ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ДАНИХ В СУБД

В эпоху інформатизації суспільства бази даних (БД) і інформаційні системи стають невід'ємною складовою професійної діяльності спеціалістів. Електронна форма подання інформації дозволяє зробити студента, як майбутнього фахівця, активним учасником процесу навчання, стимулювати його пізнавальну діяльність, ефективніше здійснювати пошук релевантної інформації в БД, необхідної для забезпечення навчального процесу. Внаслідок цього актуальним стає засвоєння принципів побудови та ефективного використання відповідних технологій і програмних продуктів, таких як систем управління БД, CASE – систем автоматизації і проектування, засобів адміністрування захисту БД та використання моделей даних. Від правильного вибору інструментальних засобів створення інформаційних систем, використання моделей даних, обґрунтування раціональної схеми побудови БД залежить ефективність її функціонування.

Ядром БД – є модель даних. Модель представлення даних – це логічна структура даних, що зберігається в БД. В моделях даних, як об'єкт дослідження, виступають самі дані, їх структурна композиція, правила побудови.

В даний час активно використовуються і такі моделі даних, як: постреляційна, багатовимірна, об'єктно-орієнтована. Розробляється також різні системи, котрі засновані на інших моделях даних, що розширюють вже відомі моделі. До них відносяться об'єктно-реляційні, дедуктивно-об'єктно-орієнтовані, семантичні, концептуальні і орієнтовані моделі. Деякі із цих моделей слугують для інтеграції БД, баз знань і мов програмування. Системи управління БД (СУБД) засновуються на використанні ієрархічної, мережної, реляційної моделей, на комбінації цих моделей або на деякій їх підмножині.

Однією із характеристик БД є наявність зв'язків між елементами в ній. За способом встановлення таких зв'язків БД поділяють на ієрархічні, мережні та реляційні.

Ієрархічна модель будується за принципом ієрархії типів об'єктів, тобто один об'єкт є головним, а решта, які перебувають на нижчих рівнях ієрархії – підлеглими. Між головним і підлеглими об'єктами встановлюється зв'язок “один – до –

багатьох”. Інакше кажучи, для даного головного об’єкта існує декілька підлеглих. Отже, взаємозв’язки між об’єктами нагадують генеалогічне дерево за єдиним винятком: для кожного породженого (підлеглого) елемента може бути тільки один вихідний (головний). Прикладом ієрархічної БД може бути організація каталогів на диску, різного роду класифікації, структура державної влади тощо.

До переваг ієрархічної моделі відноситься ефективне використання пам’яті ЕОМ і гарні показники часу виконання основних операцій над даними. Ієрархічна модель даних зручна для роботи з ієрархічно-впорядкованою інформацією.

Недоліком даної моделі є її громіздкість для обробки інформації з достатньо складними логічними зв’язками, а також складність розуміння для користувачів.

На ієрархічній моделі даних засновані порівняно обмежена кількість СУБД, до числа яких можна віднести зарубіжні системи: IMS, PC/Focus, Team-Up і Data Edge, а також вітчизняні системи: Ока, ИНЭС, МИРИС і ін.

У **мережній моделі** поняття головного і підлеглих об’єктів дещо розширені. Один і той самий об’єкт може одночасно виступати як в ролі головного, так і підлеглого елемента. Це означає, що кожен об’єкт може брати участь в довільній кількості зв’язків. Тут може існувати зв’язок кожного елемента даних з усіма іншими (зв’язок “багато – до – багатьох”).

Так, прикладом складної мереженої структури може слугувати структура БД, що вміщує відомості про студентів, котрі приймають участь у науково-дослідній роботі студентів (НДРС). Можлива участь одного студента в декількох НДРС, а також участь декількох студентів в розробці однієї НДРС.

Перевагою мережної моделі даних є можливість ефективної реалізації відповідно показникам затрат пам’яті та оперативності. В порівнянні з ієрархічною моделлю, мережна модель надає більші можливості в створенні довільних зв’язків. Недоліком мережної моделі даних є висока складність і жорсткість схеми БД, побудованій на її основі, а також складність для розуміння і виконання обробки інформації в БД звичайним користувачем.

Крім того, в мережній моделі даних послаблений контроль цілісності зв’язків внаслідок допустимості встановлення довільних зв’язків між записами.

Як свідчить досвід використання, системи на основі мережної моделі не отримали широкого розповсюдження в практиці.

У **реляційній моделі** даних об’єкти і взаємозв’язки між ними представляються за допомогою прямокутних таблиць. У теорії множин вигляд таблиці визначається відношеннями між елементами.

Поняття реляційний (англ. relation – відношення) пов’язано з розробкою відомого американського спеціаліста в галузі систем БД – Е. Кодда.

Ці моделі характеризуються простотою структури даних зручним для користувача табличним представленням і можливістю використання формального апарата алгебри відношень і реляційного обчислювання для обробки даних.

Реляційна модель орієнтована на організацію даних у вигляді двохмірних таблиць. Кожна реляційна таблиця представляє собою двохмірний масив і має такі властивості:

- кожний елемент таблиці – один елемент даних;
- всі стовпчики в таблиці однорідні, тобто всі елементи в стовпці мають однаковий тип (числовий, символічний тощо) і довжину;

- кожний стовпчик має унікальне ім'я;
- однакові рядки в таблиці відсутні;
- порядок послідовності рядків і стовпців може бути довільним.

Прикладом реляційної таблиці можна представити інформацію про студентів, що навчаються в вузі.

Відношення представлені у вигляді таблиці, рядки яких відповідають кортежам або записам, а стовпці – атрибутам відношень, доменам, полям.

Поле, кожне значення котрого однозначно визначає відповідний запис, має назву – ключове поле. Якщо запис однозначно визначається значенням декількох полів, то така таблиця БД має складний ключ. Щоб пов'язані дві реляційні таблиці, необхідно ключ першої таблиці ввести в склад ключа другої таблиці (можливе співпадання ключів); в іншому випадку необхідно ввести в структуру першої таблиці зовнішній ключ – ключ другої таблиці.

Для реляційної моделі даних є характерним те, що основним засобом структуризації в ній є відношення, а дані в ній зберігаються у вигляді таблиць. Перевагами цієї моделі є її простота, поняттєвість і зручність фізичної реалізації на ЕОМ, тому вона ефективно використовується в практиці.

Основними недоліками реляційної моделі є: відсутність стандартних засобів ідентифікації окремих записів і складність опису ієрархічних і мережених зв'язків.

Відмітимо, що останні версії реляційних СУБД мають деякі властивості об'єктно-орієнтованих систем. Такі СУБД мають назву **об'єктно-реляційні**. Прикладом такої системи можна вважати продукти Oracle 8.x.

Класична реляційна модель передбачає неділимість даних, що зберігаються в полях записів таблиць. Це означає, що інформація в таблиці подається в першій нормальній формі. Але існує ряд випадків, коли це обмеження заважає ефективній реалізації додатків.

Постреляційна модель даних представляє собою розширену реляційну модель, що знімає обмеження нерозподілення даних, які зберігаються в записах таблиць.

Постреляційна модель даних допускає багатозначні поля – поля, значення яких складаються із підзначень. Набір значень багатозначних полів вважається самостійною таблицею, що вбудована в основну таблицю.

Порівняно з реляційною в постреляційній моделі дані зберігаються більш ефективно, а при обробці не вимагають виконувати операцію об'єднання даних із двох таблиць.

Окрім забезпечення вбудованості полів, постреляційна модель підтримує асоційовані багатозначні поля (численні групи).

На довжину полів і кількість полів в записах таблиці не накладаються вимоги постійності. Це означає, що структура даних і таблиць має більшу гнучкість.

Перевагами постреляційної моделі є можливість представлення сукупності пов'язаних реляційних таблиць однією постреляційною таблицею. Це забезпечує більшу наочність представлення інформації та підвищення її обробки.

Недоліком постреляційної моделі є складність рішення проблеми забезпечення цілісності та непротиворічності даних, що зберігаються. До СУБД, заснованих на постреляційній моделі даних, відносяться: СУБД uni Vers і системи Bubby, Dasdb та ін.

Багатовимірні СУБД – є вузькоспеціалізованими СУБД, призначеними для інтерактивної аналітичної обробки інформації.

Багатовимірна модель даних означає не багатовимірність візуалізації цифрових даних, а багатовимірне логічне представлення структури інформації при опису і в операціях маніпулювання даними.

Порівняно з реляційною моделлю багатовимірна організація даних має більш ефективну наочність і інформованість.

Перевагою багатовимірної моделі даних є зручність і ефективність аналітичної обробки великих обсягів даних, пов'язаних з часом. Недоліком цієї моделі даних є її громіздкість для простих завдань звичайної оперативної обробки інформації.

В об'єктно-орієнтованій моделі при представленні даних є можливість ідентифікувати окремі записи бази. Між записами БД і функціями їх обробки встановлюються взаємозв'язки за допомогою механізмів, що подібні відповідним засобам в об'єктно-орієнтованих мовах програмування.

Стандартизована об'єктно-орієнтована модель описана в рекомендаціях стандарту ODMG-93. Логічна структура об'єктно-орієнтованої БД зовнішньо схожа на структуру ієрархічної БД. Основна відмінність між ними – в методах маніпулювання даними.

Основною перевагою об'єктно-орієнтованої моделі даних порівняно з реляційною є можливість відображення інформації про складні взаємозв'язки об'єктів. Ця модель дозволяє ідентифікувати окремий запис БД і визначає функції їх обробки. Недоліком є понятійна складність, незручність обробки даних і низька швидкість виконання запитів.

Аналіз основних моделей даних БД свідчить, що найпоширенішою, завдяки своїй простоті і природності представлення даних, є реляційна модель.

О.Л. Промська

/м. Рівне/

МЕТАБІБЛІОГРАФІЯ І БАЗИ ДАНИХ

Упровадження новітніх інформаційних технологій створило нові умови для функціонування всіх підсистем бібліографії. Зміни торкнулися й метабібліографії (про назву даного виду бібліографії див.: [1, 2]). Сьогодні у термінологічну практику входить поняття “метабібліографічна база даних”. Така база даних (БД) може інформувати як про друковані бібліографічні джерела, так і про електронні бібліографічні БД.

В Україні перша спроба створення метабібліографічної БД, друкованих бібліографічних посібників, була здійснена у 2007 році спеціалістами відділу історичного краєзнавства Державної історичної бібліотеки України (ДІБУ). На базі програмного забезпечення ІРБІС було сформовано БД “Краєзнавчі бібліографічні посібники бібліотек України, 2001–2005”. Пошук у БД можна здійснювати за автором, назвою, географічною рубрикою, ключовими словами і т. д. Після завершення роботи над формуванням БД її було переведено у друкований варіант [3]. Отже, ця БД мала подвійне призначення: інформування споживачів про існуючі

краєзнавчі бібліографічні посібники бібліотек України, видані впродовж 2001–2005 років, та автоматизація процесу підготовки друкованого метабібліографічного покажчика. Як наступний етап, ДІБУ почала формувати метабібліографічну БД, до якої вноситься інформація про краєзнавчі бібліографічні ресурси, що виходять друком з 2006 року.

У Росії теж розглядається питання щодостворення ретроспективної БД бібліографічних посібників. На думку відомого російського бібліографознавця І. Моргенштерна, така БД національного масштабу, можливо, спочатку й неповна, могла б сформуватися за досить короткий час. У Польщі, на відміну від України та Росії, цей напрям метабібліографії розвивається більш активно. На сайті Національної бібліотеки Польщі виставлено декілька метабібліографічних БД: “Bibliografia bibliografii polskich 1971–1985”, “Bibliografia Bibliografii Polskich od 1995 r.”, “Wykaz polskich bibliografii nie opublikowanych”. Остання з перерахованих БД акумулює відомості про неопубліковані бібліографічні посібники бібліотек Польщі, що існують у вигляді картотек, рукописів чи покажчиків на магнітних дисках; інформація збирається шляхом анкетування бібліотек.

На сучасному етапі майже кожна велика бібліотека чи наукова установа створює і використовує бібліографічні БД, які помітно полегшують роботу користувачів інформації. Облік таких джерел може здійснюватися як у друкованих покажчиках БД, так і в метабібліографічних БД.

Поява такого обліку в Україні пов'язана із діяльністю Українського інституту науково-технічної інформації (УкрІНТЕІ), який у 1995 році видав каталог “Бази даних НТІ України”. До каталогу увійшло 109 описів баз і банків даних. Про кожен БД подавалися такі відомості: назва, виробник, адреса виробника, спосіб доступу до БД (online/offline), розповсюджувач, адреса розповсюджувача, тип БД, зміст, предметна галузь, дескриптори, обсяг БД, ретроспектива БД, актуалізація, географічні межі, мова, джерело, відповідальний. У 1998 році вийшов доповнений каталог – “Бази даних НТЕІ України”. Незважаючи на окремі недоліки видання, його поява мала непересічне значення, бо це був перший покажчик баз даних, створених в Україні. На жаль, оновлених випусків каталогу не з'явилося.

У 1996 році Національна бібліотека України ім. В. Вернадського підготувала та видала анований каталог “Бази даних служби довідково-бібліографічного обслуговування”, що інформував про локальні БД (записані в пам'яті комп'ютерів та на компакт-дисках), наявні у відділі довідково-бібліографічного обслуговування. Відомості про бібліографічні БД можна знайти також у виданнях окремих бібліотек (наприклад путівник “Каталоги, картотеки та бази даних Донецької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Н.К. Крупської” (Донецьк, 2005), анований покажчик “Каталоги, картотеки та бази даних Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка” (Харків, 1999) та ін.).

У 1997 році, використовуючи СУБД MS ACCESS, спеціалісти УкрІНТЕІ створили першу в Україні метабібліографічну БД для обліку БД (“Метабаза БД НТЕІ України”). Про кожен БД подавалися такі відомості: назва, виробник, тип БД, зміст, ретроспектива БД, актуалізація, географічні розповсюдження тощо. До Метабази, серед іншого, ввійшли відомості про бібліографічні (БД “Каталог НТБ”, Український РЖ “Джерело”, реферативні видання ВІНІТІ, реферативні видання БД “Current Contents” Інституту наукової інформації (ISI) США), довідково-

бібліографічні БД (Інформаційно-довідкова БД нормативно-технічних документів) тощо. Було передбачено щорічну актуалізацію “Метабази БД НТЕІ України” шляхом анкетування власників БД, однак, роботу було припинено через відсутність фінансування.

У 2004 році на виконання розпорядження Кабінету Міністрів України головною установою з питань формування системи національних електронних інформаційних ресурсів (ЕІР) було визначено Інститут проблем реєстрації інформації Національної академії наук України. Замовником і утримувачем Національного реєстру ЕІР України є Державний комітет з питань зв'язку та інформатизації Міністерства транспорту та зв'язку України, який координує та контролює роботи, пов'язані із створенням, веденням і забезпеченням функціонування Національного реєстру, визначає організаційні та методичні засади його ведення та правила користування ним. Цей реєстр обліковує веб-сайти, БД і реєстри в електронній формі. Затверджено форму заяви для включення ЕІР до Національного реєстру. У заяві вказується назва ресурсу, його доменне ім'я та адреса електронної пошти, умови доступу до нього, анотація та ключові слова, мова, обсяг інформації, основні дані (реквізити) власника, основні дані (реквізити) розробника, дата надання користувачам доступу до електронного ресурсу.

Однак в Україні й досі не існує регулярного поточного обліку бібліографічних БД. Для порівняння: в Росії ця робота проводиться на державному рівні. Про бібліографічні електронні ресурси, що формуються в країні, інформує друкований каталог “Бази даних Росії”, який щорічно, починаючи з 1996 року, видається Науково-технічним центром (НТЦ) “Інформрегістр”. Реєстрація баз і БД здійснюється шляхом анкетування їхніх власників. Ці відомості доступні користувачам через електронний каталог, представлений на веб-сайті НТЦ “Інформрегістр”. На серверах Національного інформаційно-бібліотечного центру “ЛІБНЕТ”, Російської національної бібліотеки, Російської державної бібліотеки формується реєстр повнотекстових і бібліографічних ресурсів WWW для бібліотек. Крім того, Російська національна бібліотека створює “Путівник по краєзнавчим ресурсам на бібліотечних сайтах Інтернет”, який інформує про доступні бази даних (назва, межі відбору, обсяг, дата останнього поновлення, доступ, пошук) та електронні бібліографічні покажчики (назва, межі відбору, доступ, пошук).

Реєстрація БД провадиться й в Польщі. На сайті Національної бібліотеки Польщі представлена БД “Bibliografia Dokumentow Elektronicznych”, яка, поряд з іншими документами, облікує й бібліографічні БД.

Отже, цей напрям метабібліографії сьогодні активно розвивається у всіх країнах і потребує особливої уваги українських бібліографічних центрів.

Література:

1. Промська О. Бібліографія бібліографії: понятійний апарат // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань: зб. наук. пр. / О. Промська; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – К., 2008. – Вип. 2. – С. 121–130.
2. Промська О. Л. Бібліографія бібліографії: термінологічний аспект / О. Промська // Вісн. Кн. палати. – 2007. – № 3. – С. 22–24.
3. Краєзнавчі бібліографічні посібники бібліотек України, 2001–2005 : бібліогр. покажч. / Держ. іст. б-ка України ; підгот. О. В. Михайлова. – [Б. м. : б. и.], 2007. – 103 с.

РЕЙТИНГ НАУКОВЦІВ УКРАЇНИ ЗА ПОКАЗНИКАМИ НАУКОМЕТРИЧНОЇ БАЗИ ДАНИХ SCOPUS

Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського з 2006 р. передплачує доступ до бази даних SCOPUS. Протягом трьох останніх років даний продукт встиг зарекомендуватися в українській науковій громадськості як авторитетне джерело отримання наукометричних даних. На початку 2009 р. було розпочато проект відстеження наукової продуктивності установ НАН та АМН України, УААН і вищих навчальних закладів, а також індивідуальних показників окремих українських вчених.

SCOPUS позиціонується як найбільша у світі реферативна та наукометрична база даних, яка індексує публікації з понад 17 тис. науково-технічних та медичних часописів 4 тис. провідних світових видавців наукової періодики. Хронологічне покриття бази даних для найбільш авторитетних джерел сягає першого тому першого випуску. Загальна кількість записів у SCOPUS становить 36 млн; в тому числі 18 млн записів джерел, опублікованих після 1996 р. За тематикою публікації, індексовані базою даних, розподіляються наступним чином: фізичні науки – 5500 видань, медичні науки – 5300, науки про життя – 3400, соціогуманітарні науки – 2850. Індексується зміст наукових часописів, матеріалів конференцій, серіальних та продовжуваних видань. SCOPUS пропонує відслідковування цитованості публікацій з 1996 р., дані оновлюються у онлайновому режимі у міру появи нових цитувань документа [1].

Наукометричним показником, прийнятим у SCOPUS, є *h-index* (індекс Хірша). Даний показник був запропонований 2005 р. американським фізиком Хорхе Хіршем для оцінки результативності наукової діяльності вчених як альтернатива імпаکت-фактору – традиційному наукометричному показнику. При підрахунку індексу Хірша враховуються дві кількісні характеристики: кількість публікацій вченого та кількість цитат з його праць. Суттєвою відмінністю індексу Хірша від імпаکت-фактора є врахування всіх цитат на працю, незалежно від давності публікації (при підрахунку імпакт-фактора враховуються лише цитованість праці протягом двох років після її публікації). Механізм розрахунку індексу Хірша такий:

вчений має індекс h , якщо h з його N_p праць мають кількість цитувань більшу або рівну h кожна, а інші роботи ($N_p - h$) мають кількість цитувань меншу, ніж h кожна. Тобто вчений з індексом h має h (або більше) публікацій, кожна з яких процитована h (або більше) раз. Відтак, якщо перелік праць вченого оформити у вигляді списку, ранжованого за цитованістю (від найбільш до найменш цитованих), *h-index* буде обмежений останньою у списку працею, порядковий номер якої у списку є меншим, ніж кількість її цитувань або дорівнює кількості цитувань [2].

Отже, основним критерієм ранжування вчених у рейтингу науковців України є *h-index*. Було вирішено у аналізі не враховувати самоцитованість вчених. В ході аналізу виявлено, що значення показників *h-index* для 100 найцитованіших вчених України наразі знаходяться у діапазоні між 9 та 32. У рейтингу представлені вчені з 39 установ України. За відомчою належністю, найширше представлені

установи НАН України; 78% вчених у рейтингу є співробітниками 27 академічних установ. Меншим є представництво вчених вищих навчальних закладів: до рейтингу потрапило 14 співробітників 7 університетів України. За географічною ознакою представлені науковці з Києва (70), Харкова (18), Львова (6), Донецька (2), Черкас (2), Дніпропетровська (1) та Криму (1). Серед 100 найцитованіших вчених України 13 академіків та 10 членів-кореспондентів НАН України, 55 докторів наук та 22 кандидати наук. Такий розподіл можна пояснити тим, що база SCOPUS враховує діапазон цитованості лише з 1996 р., тому цитованість значної частини праць науковців з великим стажем не враховується системою.

Серйозною проблемою в процесі створення рейтингу 100 найцитованіших вчених виявилася різниця у транслітерації прізвищ та імен українських науковців (для окремих осіб в системі існує понад 200 облікових записів). Крім того, необхідна побудова чітких критеріїв включення науковців до рейтингу, оскільки часто складно відрізнити “українського науковця” від “науковця з українським походженням”. Роботи зі вдосконалення проекту тривають. В подальшому планується побудувати цілісну концепцію рейтингового оцінювання наукових установ України та окремих вітчизняних науковців.

Література:

1. Scopus in Detail: What does it cover? [Virtual Resource] / Elsevier B.V. – Access Mode : www.info.scopus.com/detail/what/.
2. Hirsch J. E. An index to quantify an individual's scientific research output // PNAS. – 2005. – Vol. 102, No. 46. – p. 16569-16572.

*А.Г. Федорчук,
Т.І. Третяк,
В.Г. Шишкіна,
С.М. Польовик
/м. Київ/*

ПЕРСПЕКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ МОНІТОРИНГУ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Перехід до інформаційного суспільства значно збільшив цінність інформації для кожної людини, одночасно змусивши суспільство шукати нові форми її здобуття, зберігання, аналізу і передачі. До когорти ЗМІ додалася мережа ресурсів інтернету; до засобів зберігання – потужні інформаційні системи, бази та банки даних. Поступово засоби масової інформації та інформаційні потоки, які вони породжують стають одними з найважливіших об'єктів досліджень суспільно-політичних процесів в Україні. Дослідження впливу ЗМІ на суспільство, їх ролі в формуванні поглядів та вподобань громадян сьогодні стає неможливим без повноцінного моніторингу змісту загальної сукупності інформації, що з'являється завдяки діяльності всіх видів ЗМІ.

Робота дослідників з відкритими джерелами інформації, як правило, передбачає застосування інформаційних технологій та комп'ютерних систем, які б забезпечували збір, сортування та зручний аналіз матеріалів.

Тому в останні роки актуалізувалося завдання застосування моніторингу ресурсів, тісно пов'язаного з достатньо популярним в останні десятиліття контент-аналізом. Саме цей перспективний напрям розглядається сьогодні багатьма експертами як контент-моніторинг, поява якого викликана насамперед завданням систематичного відслідковування тенденцій і процесів у інформаційному середовищі, що постійно та швидко оновлюється. Контент-моніторинг – це змістовний аналіз інформаційних потоків з метою одержання необхідних якісних і кількісних зрізів, що проводиться постійно, протягом не визначеного заздалегідь проміжку часу. Ці системи використовують процедуру контент-аналізу текстів, що обумовлено необхідністю отримання результатів, незалежних від поглядів або вражень інформаційного аналітика. Об'єктивність при цьому досягається тим, що особисті переконання дослідника нівелюються процедурою формалізації та квантифікації тексту.

Головне, що об'єднує всі системи контент-моніторингу, – поєднання якісного й кількісного аналізу текстів. Довіряючи в рамках проведення контент-аналізу кількісні оцінки комп'ютеру, аналітичні системи надають людині можливість якісної оцінки досліджуваних текстів, що допомагає фіксувати і структурувати новий шар знань для подальшого його аналізу. Таким чином, дані системи є новим кроком у роботі з інформацією, а недоліки надлишку інформації перетворюються на переваги. Адже, чим більша кількість різноманітних джерел буде проаналізована, тим повніше і якісніше буде інформаційний портрет досліджуваного об'єкту. Контент-моніторинг, відтак, дає можливість об'єктивно проаналізувати суб'єктивність думок, відображених у великій кількості текстових матеріалів ЗМІ.

Власна технологія контент-моніторингу інформаційного потоку соціально-політичного спрямування, що породжує газетна преса України була розроблена та успішно експлуатується НБУВ. Перевагою технології є використання в якості одиниці формування та аналізу інформаційного масиву, ключового фрагменту публікації. Це дозволяє значно зменшити обсяги інформації, з якою працює аналітик, та ліквідувати інформаційний шум. Сама технологія є поєднанням двох паралельних процесів: аналітико-синтетичної переробки текстів публікацій та процедури контент-аналізу, що відбувається на етапах відбору інформації, її індексації та подальшого аналізу. Це дає змогу отримувати чітко структуровані інформаційно-аналітичні матеріали за будь-яким запитом аналітика. Індксація ключових фрагментів публікацій відбувається за допомогою фасетної класифікації, що дозволяє аналізувати інформаційний масив в різних аспектах досліджуваної проблеми. На сьогоднішній день в процес контент-моніторингу включені паралельно як традиційні друковані ЗМІ, так і електронні видання мережі Інтернет.

НАПРЯМИ І ФОРМИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ РОБОТИ У ЦЕНТРАХ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Ситуація, що склалася на ринку праці в умовах нинішньої економічної кризи – зростання масштабів безробіття, збільшення його тривалості та інші негативні моменти, – загострює питання про пошуки шляхів підвищення ефективності діяльності державної служби зайнятості в нашій країні, її окремих складових, зокрема інформаційної. Одним з найважливіших заходів щодо цього стала розробка та впровадження Єдиної технології обслуговування незайнятого населення в центрах зайнятості України (ЄТОНН), в якій закладено два важливі підходи з формування інформаційного простору у сфері зайнятості населення. Перший з них передбачає концентрування головної інформації у одному “спеціалізованому підрозділі” (центрі, кабінеті, куточку) служби зайнятості відповідного рівня. За другим, що пропонується ЄТОНН, – всі інформаційні матеріали розподіляються між структурними підрозділами центрів зайнятості відповідно до напрямків їхньої роботи. Досвід розвинутих країн свідчить, що наявність інформаційних систем та впровадження сучасних інформаційних технологій здатні не тільки підвищити продуктивність праці керівників і спеціалістів центрів зайнятості, а й певним чином раціонально організувати їхню діяльність, донести до широкого загалу кращий досвід та позитивно вплинути на удосконалення організаційних структур. Під час створення такої системи слід враховувати деякі її особливості. Перш за все, інформаційна робота не повинна обмежуватися тільки питаннями стосовно працевлаштування, вона має висвітлювати такі напрямки: бізнес, самозайнятність, суспільно-корисна та тимчасова робота тощо. Інформаційні послуги повинні бути адресними, тобто спрямованими на конкретного споживача з урахуванням його особливостей і потреб. До споживачів інформації належать не тільки особи які шукають роботу, а й ті, що мають до цього процесу безпосереднє відношення: соціальні партнери – роботодавці, представники молодіжних структур, навчальних закладів, бюро та центри, що опікуються працевлаштуванням або підтримкою підприємницької діяльності; регіональна адміністрація, керівники та спеціалісти самої служби зайнятості. Особливого значення набуває інформаційна робота з громадськістю. Таким чином, інформаційна система служб зайнятості повинна бути спрямована на вирішення таких головних завдань:

- надання представникам різних верств населення інформації, здатної допомогти кожному з них зорієнтуватися та розв’язати власні проблеми, що пов’язані з зайнятістю (пошук місця роботи, підбір кадрів, організація власної справи тощо);
- забезпечення захисту громадян від недоброякісної інформації;
- сприяння підвищенню загальної інформаційної культури споживачів самої інформації.

Практично всі центри зайнятості приділяють увагу саме інформаційним послугам, які надаються державною службою зайнятості: організація гендерних центрів у базових центрах зайнятості; інформаційні куточки для людей з обмеженими фізичними можливостями; дитячі кімнати; інформаційні класи для школярів;

комп'ютерні класи з програмами для безробітних та роботодавців; інформаційні куточки у сільських радах, податкових інспекціях, що сприятиме збільшенню кількості користувачів соціальних послуг.

У центрах зайнятості постійно проводяться різноманітні інформаційні заходи – Дні центрів зайнятості, Дні інформації, Дні відкритих дверей, Ярмарки вакансій, Ярмарки професій, Дні кар'єри, інформаційні семінари.

В основу інформаційної діяльності служби зайнятості покладено сучасні методи та найновіші PR-технології. Через засоби масової інформації налагоджено постійне інформування громадськості, роботодавців, урядових, державних, громадських інституцій, депутатів різних рівнів про стан ринку праці, державну політику зайнятості, роботу служби зайнятості щодо забезпечення державних соціальних гарантій у разі настання безробіття, переваги системи державного соціального страхування на випадок безробіття тощо.

На сучасному етапі важко переоцінити значення наявності в службі зайнятості власних друкованих органів – газет, засновником або співзасновником яких є регіональні центри зайнятості. Газета оперативно реагує на події в країні та регіоні, регулярно знайомить читачів, (не тільки безробітних), з корисною інформацією з актуальних питань зайнятості, законодавства, про потребу ринку праці, соціальний захист у разі настання безробіття, можливості професійної підготовки і перепідготовки кадрів, наявність вільних робочих місць, надає реальну допомогу читачам у вигляді коментарів працівників служби зайнятості, юридичних консультацій, відповідей на запитання.

З вересня 2003 року Державний центр зайнятості централізовано видає друковану продукцію – листівки, буклети, проспекти тощо. Цими інформаційно-довідковими матеріалами оформлюють стенди, інформаційні куточки для відвідувачів центрів, їх використовують під час проведення інформаційних заходів, відвідування шкіл, підприємств, де очікується масове вивільнення працівників, надсилають роботодавцям.

Постійно розширюються види інформаційних та консультаційних послуг, пов'язаних з працевлаштуванням.

З грудня 2003 року Державна служба зайнятості та Національна телекомпанія України започаткували спільний телевізійний проект – телевізійну гру “Місце під сонцем”, яка в популярній формі інформує громадськість про надання соціальних послуг службою зайнятості. Це перша вітчизняна спроба засобами телебачення вплинути на розв'язання актуальних суспільних проблем, пов'язаних з працевлаштуванням і наданням державних соціальних послуг населенню і роботодавцям у цій сфері.

Одним з елементів реалізації широкомасштабної інформаційно-роз'яснювальної програми в системі служби зайнятості стало розроблення та трансляція на державному, регіональних і місцевих каналах телебачення рекламних відеороликів. В усіх обласних центрах країни встановлено рекламні щити з інформацією про службу зайнятості. Завдяки такій рекламній акції кількість громадян України, які звертаються за послугами до центрів зайнятості, суттєво збільшилась. Для повноти інформування всіх верств населення про послуги Державної служби зайнятості з 2004 року запрацювала інформаційно-довідкова інтерактивна багатоканальна телефонна система.

Для створення інформаційного супроводження Єдиної технології обслуговування населення та відповідно до Національної програми інформатизації Державний центр зайнятості розпочав впровадження Єдиної інформаційно-аналітичної системи служби зайнятості України (ЄІАС), що базується на сучасних інформаційних технологіях і надає змогу створити єдиний інформаційний простір, сформувати базу даних про вакансії у межах одного району або міста – у режимі реального часу, за ніч передавати ці дані в регіональний (обласний) центр зайнятості, а з регіонального – на державний та повертати консолідовані та актуалізовані дані до базових центрів зайнятості. ЄІАС має перетворитися на глобальну інформаційну систему, яка повинна об'єднати всі центри зайнятості. Впровадження ЄІАС у всіх центрах зайнятості України дозволить: 1) мати в реальному часі повну інформацію про вільні робочі місця в усіх центрах зайнятості по всій Україні та професійно-кваліфікаційний склад зареєстрованих незайнятих громадян, що шукають роботу; 2) здійснювати підбір роботи щоденно без особистого відвідування центру зайнятості шукачами роботи; 3) забезпечувати інформаційну підтримку організації професійного навчання; 4) оперативно управляти фінансовими потоками Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття; 5) скорочувати термін та підвищувати якість обслуговування клієнтів у центрах зайнятості тощо.

Н.Г. Щерба
/г. Краснодар/

ИНТЕГРИРОВАННАЯ РЕГИОНАЛЬНАЯ СИСТЕМА ЭЛЕКТРОННЫХ РЕСУРСОВ ДЛЯ СЕЛЬХОЗТОВАРОПРОИЗВОДИТЕЛЕЙ

В регионах России сегодня проводится активная работа по развитию информационных технологий (ИТ), созданию электронных ресурсов. В процессе формирования региональной системы электронных ресурсов для сельхозтоваропроизводителей в первую очередь необходим учет таких факторов, как профессиональные информационные потребности, структура экономического пространства региона, поскольку они в той или иной степени определяют виды, структуру, тематику, качество, механизмы создания, использования и т. д.

Агропромышленный комплекс (АПК) Краснодарского края в существенной мере определяет экономику региона, занятость населения и уровень его благосостояния, так как в нем трудится почти четверть всех занятых в крае.

Естественно, специалистам АПК необходима многоаспектная правовая, статистическая, отраслевая, коммерческая и т. п. информация, отсутствие оперативного доступа к которой приводит к снижению объемов валовой выручки, замедлению инновационно-инвестиционных процессов и научно – технического прогресса в отрасли. Она предоставляется информационно – библиотечными учреждениями и информационными службами различных систем и ведомств региона. Среди них – Краснодарская краевая универсальная научная библиотека им. А.С.Пушкина, территориальный ЦНТИ, библиотеки отраслевых НИИ и вузов, которые создают и используют электронные ресурсы с разной степенью интенсивности.

Кроме того, если раньше формирование, ведение и организацию использования информационных фондов, баз и банков данных сельскохозяйственной тематики выполняли ЦНТИ и библиотеки отраслевых НИИ, то с 2004 года, с переходом ЦНТИ под эгиду Министерства промышленности и энергетики эти работы стали постепенно сокращаться. Система библиотечно-библиографического обеспечения посредством библиотечных служб отраслевых НИИ находится в состоянии стагнации и причиной тому является: отсутствие регулярного бюджетного финансирования библиотек отрасли, дефицит квалифицированных библиотечных кадров, отсутствие централизованного методического руководства со стороны ЦНСХБ, отсутствие согласованности в деятельности информационных служб НИИ АПК, превалирование традиционных форм, методов и средств библиотечно-информационного обслуживания специалистов АПК и т.д. Несмотря на то, что именно Кубань является ведущим аграрным регионом России, концентрирующим значительное число ведущих научных учреждений отрасли, до сих пор не сформирована единая база данных об информационно-библиографических ресурсах сельскохозяйственной тематики.

Создание ИТ является сегодня ключевым инструментом решения целого круга задач. В рамках федеральной целевой программы “Электронная Россия (2002-2010 гг.)” реализуются проекты широкомасштабного внедрения ИТ в государственное управление. Кроме того, Министерством информационных технологий и связи РФ разработан ряд концепций, в частности “Концепция региональной информатизации до 2010 г.”, в соответствии с которой в регионах России, в том числе в Краснодарском крае, проводится работа по развитию ИТ и формированию электронных ресурсов.

Сегодня в России и за рубежом действуют сельскохозяйственные консультационные службы, использующие компьютерные технологии. Создание информационно-консультационной службы (ИКС) в Краснодарском крае началось в апреле 1996 года в рамках международного инвестиционного проекта по поддержке осуществления реформ в сельском хозяйстве России (РАИС), когда было организовано государственное учреждение “Управление международных инвестиционных проектов, ценового мониторинга и информационно-консультационного обслуживания АПК” (далее ГУ “Инвестинформсервис АПК”). В структуру учреждения была включена единая краевая диспетчерская служба АПК в городах и районах Краснодарского края, были созданы два отдела: информационно-консультационная служба и служба информации о рынке.

За время существования ГУ “Инвестинформсервис АПК” была создана и функционирует единая краевая система сбора рыночной информации и ценового мониторинга; сформирована центральная краевая ИКС, которая собирает и обобщает информацию из городов и районов Краснодарского края, регионов России и других стран; налажен ежедневный выпуск информационно-аналитического бюллетеня “Экспресс-сводка”; ведется работа по консультированию сельхозтоваропроизводителей. В 2005 году ГУ Краснодарского края “Инвестинформсервис АПК” переименовано в ГУ Краснодарского края “Кубанский сельскохозяйственный информационно-консультационный центр” (далее ГУ Кубанский сельскохозяйственный ИКЦ).

Исходя из современного состояния и перспектив развития АПК края система информационно-консультационного обеспечения организуется на двух уровнях: краевом и уровне районного муниципального учреждения. Большинство ИКЦ оказывают консультационные услуги по бухгалтеру, юридическим вопросам, помогают в оформлении документов для получения кредитов в банках, субсидий и т. д. Сотрудничая с Кубанским сельскохозяйственным ИКЦ, районные центры получили возможность доведения до сельхозтоваропроизводителей всех форм собственности и граждан, ведущих личные подсобные хозяйства, оперативной, научной, технологической и рыночной информации.

Законодательным собранием Краснодарского края 19 декабря 2006 года было принято Постановление № 2770-п «Об утверждении краевой целевой программы «Создание единого информационно-консультационного пространства агропромышленного комплекса Краснодарского края на 2006–2010 гг.». Целью программы является создание условий для повышения эффективности и устойчивости функционирования сельских товаропроизводителей всех форм собственности и личных подсобных хозяйств, а также повышения управляемости АПК Кубани и укрепления вертикали управления за счет предоставления информационно-консультационных услуг, создания единого информационно-консультационного пространства, содействия формированию и реализации эффективной аграрной политики.

Но следует отметить, что в этом документе проблеме формирования и использования электронных ресурсов в контексте данного пространства внимание не уделено.

Именно в рамках данного проекта было бы целесообразно организовать взаимодействие специализированных информационно-библиотечных учреждений, органов НТИ, ИКЦ и других информационных служб с целью создания единой региональной системы информационного обеспечения специалистов АПК. Это позволит преодолеть такие недостатки как разрозненность информации о научных разработках в отрасли, ограниченность доступа специалистов к локальным базам данных аграрной тематики, отсутствие оперативности и эффективных систем оповещения и поиска информационных ресурсов и др.

В современных условиях реальный путь оптимизации системы информационного обеспечения специалистов состоит в создании в регионах базовых узлов информационной инфраструктуры на основе современных технологий. Это может быть интегрированная система на базе нескольких порталов: Кубанский сельскохозяйственный ИКЦ, краевая УНБ им. А. С. Пушкина, территориальный ЦНТИ и др., объединяющая региональные информационные ресурсы, а также обеспечивающая доступ к федеральным и отраслевым информационным ресурсам.

Однако процессы интеграции протекают с определенными трудностями, преодоление которых связано с решением многообразных вопросов, таких как: выработка оптимальных направлений рациональной организации системы; выделение координационного центра; сбалансированность уровней централизации и децентрализации технологических процессов с учетом сложившейся в регионе информационной ситуации; преодоление причин, препятствующих межведомственному взаимодействию; определение путей устранения недостатков в информационном обеспечении специалистов АПК; подготовка рекомендаций, правовых, методических, нормативных документов в помощь реализации конкретных направлений деятельности и роли каждого участника системы; юридическая защищен-

ность прав собственника информационных ресурсов; поддержка, в том числе финансовая, со стороны органов власти региона; модернизация компьютерного парка и программных средств и др. Таким образом, решение названных проблем и создание интегрированной региональной системы электронных ресурсов, представляющей собой целостную технологическую и программную среду взаимодействия информационно – библиотечных учреждений, ИКС, других информационных служб региона по обмену электронными информационными ресурсами или информацией об этих ресурсах на основе единых принципов и нормативных документов, позволит эффективно удовлетворять информационные потребности специалистов АПК края.

*А.О. Скнарь
/м. Київ/*

ІНФОРМАЦІЙНА СКЛАДОВА МЕНЕДЖМЕНТУ В УМОВАХ КРИЗОВИХ ВИКЛИКІВ

Управління діяльністю установ і організацій на сучасному етапі ринкових перетворень в Україні та в умовах кризових викликів вимагає пошуку нетрадиційних підходів і нових поглядів. Одним з них є розвиток інформаційної складової менеджменту, що дозволяє оперативно реагувати на ринкові зміни за допомогою розробки і здійснення конкретних заходів щодо вивчення і розвитку ринку, підготовки альтернативних та гнучких рішень.

Нашу увагу привертає фігура менеджера організації закладу культури, який займається специфічною, в тому числі економічною діяльністю. Стратегічні, тактичні та оперативні комплексно поставлені завдання управління діяльністю організації можна вирішувати лише за допомогою успішно діючої інформаційної системи менеджменту, яка базується на використанні сучасних програмних візуальних оболонок, економіко-математичних методів і моделей, засобів об'єктно-орієнтованого програмування, сучасної електронно-обчислювальної техніки і засобів зв'язку. Інформаційна система менеджменту в умовах кризових викликів повинна забезпечувати комплексне вирішення стандартних спеціалізованих завдань кожної складової інформаційної підсистеми, здійснювати економічне прогнозування і аналіз в кожній окремій підгрупі даних підсистем і, врешті-решт, дозволяти проводити моделювання управлінських рішень як найвищий критерій адекватності реагування в кризовій ситуації.

Сучасні інформаційні технології дозволяють створювати єдине інформаційне середовище в організації (фізичну основу якого становлять інтегровані комп'ютерні мережі та системи зв'язку), яке допомагає у динаміці супроводжувати та координувати як внутрішню, так і зовнішню діяльність. Запропонований підхід включає технічну, організаційну та методологічну інтеграцію таких базових напрямів управлінської діяльності, як виробничу, організаційну, маркетингову, фінансову, бухгалтерську, кадрову та проектну. Інформаційні ресурси розміщуються в розподілених базах даних, які працюють в полі єдиних протоколів та правил під керівництвом адміністратора даної мережі.

Інформаційна база, яка є складовою частиною інформаційного забезпечення менеджменту в умовах кризових викликів, складається з двох частин: зовнішньої та внутрішньої інформації. Внутрішня, в свою чергу, включає три групи масивів:

- з нормативно-плановими і довідковими даними;
- з фактичними даними;
- спеціальні масиви.

Крім того, є й така група масивів, які характеризують похідну або вихідну інформацію. Вихідна інформація формується в процесі обробки (разом або окремо) нормативно-планових і фактичних даних.

Зовнішня інформація установи має ключове значення, вона є складною за структурою і великою за обсягами. Ця інформація складає предметну область, яка характеризує зовнішнє середовище й орієнтована на джерела й методичні прийоми, за допомогою яких можна одержати всі необхідні відомості про події та ситуації, що складаються на зовнішньому ринку в умовах ризиків та кризових явищ.

На практиці інформаційні системи менеджменту створюються у процесі формування інтегрованих автоматизованих систем управління великими економічними об'єктами. Такі комплекси охоплюють всі рівні управління об'єкту від загального керівництва до управління конкретними процесами.

З метою здійснення ефективного менеджменту змінюються й основні вимоги до інформації:

- своєчасність надання необхідних для конкретної ризикової ситуації термінів;
- вірогідність, тобто відповідність дійсним фактам життя;
- корисність, тобто ефект від використання інформації має перебивати витрати на її одержання;
- зрозумілість, тобто здатність до сприйняття без додаткових зусиль;
- надійність, тобто відсутність істотних помилок;
- регулярність надходження.

Отже, розвиток інформаційної складової менеджменту в умовах кризових викликів дасть змогу здійснювати ефективно управління.

В.Я. Яковенко
/м. Київ/

ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ У МЕНЕДЖМЕНТІ

Сталий розвиток суспільства ґрунтується на визначенні цілей та критерії їх досягнення як мінімум у трьох сферах – економічній, екологічній, соціальній, а також на практичній реалізації поставлених завдань, що потребує застосування сучасних інформаційних систем в менеджменті (ІСМ). Світова економічна криза зробила більш жорсткими вимоги до джерел та форм фінансування високотехнологічних інвестицій і тому перехід до наступного технологічного укладу, що вже почався, потребує удосконалення організації впровадження ІСМ та оцінки його ефективності .

Інформаційна система менеджменту – це набір взаємозалежних компонентів сучасних інформаційних технологій, що збирають, опрацьовують, накопичують і розподіляють інформацію для забезпечення автоматизації підготовки та прийняття рішень в процесах управління організацією. Витрати на впровадження інформаційних систем менеджменту становлять 0,5-15 % від річного доходу організації, а вартість оцінки їх ефективності може досягати 1–2 % від вартості ІСМ [1].

Для виробника (посередника), який впроваджує ІСМ в іншому підприємстві (установі), вона знаходиться на етапі комерціалізації і потребує певного відшкодування раніше витрачених коштів (зусиль), але надає змогу одержати додаткову вартість (що повинна перевищувати це певне відшкодування) для замовника. Для замовника впровадження (удосконалення) цієї системи – це витрата інвестицій, окупність яких залежить, в першу чергу, від одержання в стратегічному і оперативному періодах належної віддачі на його ринках від придбаних інформаційних активів.

Щоб визначити економічну ефективність від впровадження ІСМ, можна застосувати понад двадцять підходів. Апробовані методи комплексної оцінки інновацій дають змогу отримати наближену до дійсності оцінку ефективності інвестицій, але при цьому складно зіставити вигоди від запровадження ІСМ з вкладеннями в інші активи, а також неможливо в багатьох випадках контролювати і вносити необхідні корективи в проект впровадження. Впровадження (удосконалення) ІСМ на конкретному підприємстві (в установі) комплексно впливає на систему управління.

Ефективність впровадження потенційно визначається використанням інформаційних технологій, а практично – очікуванням зацікавлених сторін (інвесторів, співробітників, клієнтів підприємства), яким потрібно продати цю ефективність. Таке впровадження потрібно виконувати як проект, в якому врахованої характер інвестування (операційний, управлінський, стратегічний), тип об'єктів інвестицій (інформаційні активи та результати, організаційні показники), рівень зрілості, погодженості інформаційних технологій та бізнесу на підприємстві, підтримку керівництва тощо.

Окупність (ефективність) інформаційних технологій (а також ІСМ) в багатьох випадках визначається не за методиками оцінки, а через організацію управління процесами оцінки як комплексним проектом. За умов наявності стратегії розвитку підприємства і зацікавленості керівництва в оцінці запровадження ІСМ запропоновано (Microsoft) методику швидкого економічного обґрунтування (REJ), яка містить розгляд властиві проектам ризику, оцінку загальної вартості володіння, критичні чинники успіху, ключових показників ефективності тощо.

Дана методика ґрунтується на трьох складових:

склад команди (виконавчий директор, менеджер проекту, бізнес-аналітик, ІТ – аналітик, фінансовий аналітик);

алгоритм виконання дослідження (оцінка бізнесу, вибір рішення, підрахунок прибутків і витрат, оцінка й врахування ризиків, розрахунок фінансових показників);

структура бізнес-плану (резюме, вступ, опис підприємства, опис рішень, аналіз економічного ефекту, аналіз ризиків, розрахунок фінансових показників).

При наявності на об'єкті стратегії та системи збалансованих показників (у чотирьох сферах – фінанси, клієнти і ринки, бізнес – процеси та інновації) запро-

поновані методичні підходи органічно вбудовуються в існуючу систему керівництва. Зрозуміло, що побудова система збалансованих показників більше оцінює відповідність впровадження ІСМ стратегії підприємства ніж ефективність самої системи.

Швидке економічне обґрунтування (за проектного впровадження ІСМ) доцільно поєднати з побудовою моделі окупності інформаційних технологій, головне завдання якої – продати цю окупність зацікавленим особам. Спочатку потрібно визначити напрямки (мета, тип об'єкта) і глибину (короткочасна – довготривала) інвестування, а також зацікавлених осіб, яким це вигідно. Потім залучити їх до обґрунтування критеріїв окупності ІТ, до представлення необхідних даних, аналізу окупності і насамкінець презентувати результати замовникам дослідження (тим же зацікавленим особам) [2].

Література:

1. Новак В.О. Інформаційні системи в менеджменті: Підручник / В.О. Новак, Ю.Г. Симоненко, В.П. Бондар, Є.В. Матвєєв. – К.: Каравела, 2008. – 616 с.
2. Жданов Б. І. Где прячется окупаемость ИТ? Часть 1. Факторы возникновения и нивелирования окупаемости / Б. І. Жданов // Корпоративные системы. – 2008. – № 4. – С.7-14; Жданов Б. І. Где прячется окупаемость ИТ? Часть 2. Оценка окупаемости по модели ИВАС // Корпоративные системы. – 2008. – № 5. – С.12 -18.

***Н.О. Заніздра,
В.В. Шабуніна
/м. Кременчук/***

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Цивілізація, яка вступає в інформаційний період свого існування, породжує інформаційне суспільство, в якому інтелект стає безпосередньою соціальною силою завдяки розповсюдженню знань через інформаційні мережі. Ці знання необхідні людству для розвитку прогресу, для покращення економіки, освіти та життєдіяльності громадян. Докорінно змінюється навколишнє середовище й людське світосприймання, відбувається становлення глобальної інформаційної індустрії, інформаційних технологій і техніки. Під впливом цього процесу відбуваються кардинальні зміни в соціально-політичному житті та свідомості людства. Світовий інформаційний вибух примусив по-новому мислити, шукати нові підходи в усіх сферах суспільного життя.

В умовах існування й розвитку глобального інформаційного простору, неймовірної насиченості інформацією та змін, які вимагають від особистості швидко отримувати, вивчати, аналізувати й використовувати велику кількість інформаційного матеріалу, дедалі актуальнішою стає проблема *інформаційної культури*.

Нові інформаційні технології впливають не тільки на свідомість людини за рахунок значного розширення її пізнавальних, комунікативних можливостей, а й на соціальну організацію, оскільки використання нових інформаційних технологій

значно зменшує витрати на передачу інформації, спрощується та прискорюється процес створення географічно розподілених соціальних груп.

Для сучасного соціокультурного середовища характерна інформаційна насиченість, різноманітні впливи на людину, які не завжди позитивні. Виникає протиріччя між інформаційно-технологічною динамічністю розвитку сучасного соціокультурного середовища й відсутністю сформованої цілеспрямованої стратегії формування інформаційної культури особистості як необхідної умови її розвитку та інформаційної безпеки в глобалізованому інформаційному суспільстві.

Інформаційну культуру спеціаліста визначають як культуру людини, готової до творчої роботи в умовах технолого-інформаційної системи розвитку суспільства. Поняття інформаційної культури доповнюють *інформаційна етика, інформаційна поведінка, інформаційна компетентність*.

Інформаційна етика пов'язана з проблемами інтелектуальної власності, доступу до інформації, приватності життя особистості тощо. Недбале використання методів обробки інформації, помилки в документуванні даних, а також навмисна фальсифікація, втручання в особисте життя шляхом використання можливостей інтернету, недотримання таємниці телефонних розмов і листування порушують принципи інформаційної етики. Фабрикація та фальсифікація даних, маніпуляція даними, порушення прав інтелектуальної власності тощо суперечать сутності інформатизації.

Інформаційна поведінка передбачає систему цілеспрямованих дій, що виконує суб'єкт з метою реалізації певної функції в процесі взаємодії з навколишнім середовищем. Інформаційна поведінка характеризує активність суб'єкта в процесі пізнання, його вміння орієнтуватися в інформаційному просторі. Інформаційну поведінку зумовлюють інформаційно-технологічні можливості, надані суспільством особі, яка прагне реалізувати свої інформаційні потреби в навчанні, професійній діяльності, повсякденному житті.

До складових інформаційно-технологічної компетентності можна віднести *комп'ютерну грамотність* – сформованість функціональних навичок опрацювання даних, тобто здатність використовувати електронну техніку з метою зберігання, обробки й використання інформації; *комп'ютерну компетентність* – ступінь освоєння інформаційних технологій, цілісна система знань з інформатики, пізнання себе як активного суб'єкта інформаційного суспільства, вміння реалізовувати творчі проекти в галузі програмування, системної інтеграції тощо; *інформаційна компетентність*, яка передбачає вміння сприймати й осмислювати різну інформацію, спираючись на інформаційний підхід до дослідження й використання систем інформаційних комунікацій, інформаційного аспекту стосунків особистості та суспільства, державної інформаційної політики тощо, на системне уявлення про зміст, сутність і мету інформатизації, забезпечення екології інформаційного середовища та інформаційної безпеки.

Науково-технічний прогрес зумовлює важливість питання інформаційної безпеки громадянина, суспільства, держави, оскільки інформація може стати джерелом значних технологічних аварій, військових конфліктів, може дезорганізувати державне управління, фінансову систему, роботу наукових центрів тощо. Інформаційні атаки можуть цілеспрямовано змінювати кругозір і мораль як окремих осіб, так і суспільства в цілому, нав'язувати чужі інтереси, мотиви, спосіб життя,

здійснювати прихований агресивний вплив, вияв дій, що мають цілеспрямований агресивний характер і суперечать інтересам національної безпеки.

Оволодіння сучасними комп'ютерно-телекомунікаційними технологіями має передбачати одночасне виховання інформаційної культури особистості, почуття відповідальності, пов'язане із застосуванням новітніх технологій.

Інформаційна безпека суспільства, держави характеризується ступенем захищеності та стійкістю головних сфер життєдіяльності до небезпечних інформаційних впливів. За високого рівня інформаційної культури громадян зменшиться кількість випадків поширення спотвореної й недостовірної інформації.

На нашу думку, високий рівень інформаційної культури особистості здатний забезпечити такий стан духовної, інтелектуальної, морально-етичної, політичної озброєності людини, суспільства, держави, за якого ніякі інформаційні впливи на них неспроможні викликати деструктивні думки та дії, які спричиняють негативні наслідки на шляху стійкого прогресивного розвитку зазначених суб'єктів.

Т. В. Симоненко

/м. Київ/

НАУКОВА ПЕРІОДИКА УКРАЇНИ В ЕЛЕКТРОННОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Обмін інформацією – життєво необхідний для прогресу науки. В основі будь-якої наукової роботи лежить попереднє опрацювання інформаційних джерел, а як її результат також продукується інформація. До того ж, відкритість та доступність наукових досягнень є своєрідним гарантом їхньої якості і забезпечує наявність здорової конкуренції та зовнішньої критики. Історія науки знає чимало випадків, коли брак поінформованості був причиною перевідкриття уже відомих законів. Отже, ефективний інформаційний обмін, оперативність поширення нових даних, наукова комунікація – невід'ємні атрибути сучасної науки.

Основною одиницею потоку наукової інформації є наукова стаття, в якій відображаються найновіші досягнення у царині науки.

Через важливість наукового журналу як ядра наукових комунікацій простежимо тенденції його розвитку в електронному середовищі. Початком електронного журналу вважають жовтень 1976 р., коли Національний науковий фонд США приступив до здійснення програми EIES (Electronic Information Exchange System – Система електронного обміну інформацією). Незважаючи на технологічну недосконалість перших інформаційно-пошукових систем і високу вартість передачі інформаційна цінність цієї послуги для користувача була очевидною. Неминучим було те, що на початковому етапі електронний журнал був лише електронною копією традиційної друкованої версії, тим, що називається full text on-line, або рівнобіжна копія. Однак згодом виникає й інша модель журналу – електронний журнал у чистому вигляді.

Сьогодні вже значна кількість наукових видавництв пропонує на ринку свої друковані журнали як на компакт-дисках, так і в мережевому доступі. Провідні видавництва світу (Elsevier, Springer, Blackwell, Kluwer та ін.) випускають сьогодні

свої видання в електронному вигляді, постійно збільшують їх кількість і забезпечують користувачам доступ не тільки до поточних, а й до ретроспективних випусків. Можна говорити про те, що процес переходу від традиційних друкованих видань до їх мережевих версій і поява суто електронних журналів безперервно інтенсифікується.

Однак завдання представлення та доступу до результатів наукової діяльності вітчизняних наукових установ і вищих навчальних закладів потребує посиленої уваги.

У зв'язку з цим ВАК і НАН України підписали спільний Наказ від 07.07.2008 № 436/311 "Про затвердження Порядку передавання електронних копій періодичних друкованих наукових видань на зберігання до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського". Останній документ передбачає, що засновники журналів і збірників наукових праць передають до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) їх електронні версії, які стають однією з складових порталу "Наукова періодика України", що розвивається в НБУВ з 2006 р. Первісно він започатковувався як Загальноакадемічний портал наукової періодики. 2007 р. рамки проекту були розширені – зібрання академічних журналів трансформувалося в загальнодержавний портал наукової періодики.

Портал "Наукова періодика України" має п'ять інформаційних складових. Перша з них надає загальні відомості про наукову періодику (назва та тип видання, рік заснування журналу, його проблематика, періодичність, ISSN, мова видання, засновники, головний редактор та редколегія, адреса редакції). Планується подання цієї інформації трьома мовами: українською, російською та англійською.

Друга інформаційна складова Порталу розкриває зміст журналів. Основа цієї складової – загальнодержавна реферативна база даних "Україніка наукова", що наповнюється з 1998 р. Інститутом проблем реєстрації інформації НАН України та Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського за участі Національної медичної бібліотеки України та Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В. О. Сухомлинського.

Третя складова спрямована на одержання повних текстів статей. Четверта й п'ята інформаційні складові Порталу: зібрання "Наукові біографії вчених, діячів науки та техніки України" й "Наукові установи України". Їх призначення – сприяння встановленню семантичних зв'язків між суб'єктами й об'єктами документальних наукових комунікацій, тобто підтримка когнітивного напрямку розвитку Порталу.

На даний момент можна констатувати дієвість згаданого Наказу – сьогодні НБУВ щодня отримує 5-8 електронних копій друкованих періодичних видань і забезпечує узгоджений з інтелектуальними власниками режим доступу до електронних версій публікацій (відкритий доступ або зберігання з наданням доступу через визначений час). Загальна кількість найменувань наукових видань досягла близько 650. Серед них: всі академічні періодичні видання, співзасновником яких є НАН України як юридична особа (їх загальна кількість – 85); серіальні видання вищих навчальних закладів – близько 450; електронні наукові фахові видання – 16. Щотижневе збільшення обсягу порталу на основі такого джерела нових надходжень становить 1 GB.

Перспективний напрям розвитку порталу "Наукова періодика України" – включення його інформаційних ресурсів у міжнародну систему наукових електро-

них комунікацій (зокрема, подання англomовних рефератів статей у найбільшу загальнонаукову реферативну базу даних Scopus, де наводяться індекси цитування публікацій), що сприятиме формуванню позитивного іміджу української науки. Слід наголосити, що реферати включаються до згаданої реферативної бази даних за наявності онлайн-версії статті. Тому очікується, що формування повнотекстової складової порталу наукової періодики матиме тенденцію до прискорення, оскільки науковці зацікавлені в зростанні власних індексів наукового цитування.

Н.В. Пархоменко
/м. Київ/

БАЗА ДАНИХ ЮНЕСКО “INDEX TRANSLATIONUM”: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Найстарішою із більше ніж 100 баз даних, які сьогодні підтримуються ЮНЕСКО, є бібліографічна база даних перекладів “Index Translationum”. Укладання цієї міжнародної бібліографії було започатковано ще 1932 р. Міжнародним інститутом інтелектуального співробітництва, що функціонував в рамках Ліги Націй. У перші роки “Index Translationum” виходив як щоквартальний бюлетень і включав переклади книг, опублікованих в шести країнах: Великій Британії, Іспанії, Італії, Німеччині, США та Франції. До січня 1940 р., коли видання покажчика було припинено у зв’язку з початком Другої світової війни, він вже охоплював 14 країн.

Після Другої світової війни видання “Index Translationum” було поновлено в ЮНЕСКО. У перший том (1948 р.) було включено 8 570 перекладів, опублікованих у 26 країнах світу.

На відміну від покажчика 30-х роках, який укладався силами співробітників Міжнародного інституту інтелектуального співробітництва, в покажчику ЮНЕСКО застосовується інша методика: бібліографічні записи перекладів надходять від національних бібліографічних агентств країн світу, потім редагуються та упорядковуються в окремі покажчики.

До 1994 р. “Index Translationum” видавався в традиційному друкованому варіанті з щорічною періодичністю, з 1995 р. він виходить тільки в електронних форматах – на CD і в інтернеті. Електронні варіанти оновлюються щоквартально і забезпечують пошук з глибиною до 1979 р.

Як і всі видання ЮНЕСКО “Index Translationum” представлений у фондах бібліотек-депозитаріїв ООН, електронний варіант доступний на офіційному сайті ЮНЕСКО у вільному режимі (<http://databases.unesco.org/xtrans/xtra-form.shtml>).

“Index Translationum” використовується для виконання широкого спектру завдань, зокрема для статистичного аналізу, наукових досліджень, задоволення читацьких потреб, а також сприяє розвитку міжнародного співробітництва і розширенню міжнародних комунікацій.

Важливим завданням цієї бази є сприяння збереженню мовної різноманітності у сучасному світі, що сьогодні є одним з пріоритетних напрямів діяльності ЮНЕСКО.

Сьогодні база даних “Index Translationum” відображає: близько 1 млн 800 тис. бібліографічних записів перекладів книг, виданих більше ніж в 130 країнах світу; більше 250 тис. авторів; мовний діапазон охоплює більше 800 мов світу; щорічно база поновлюється щонайменше на 100 тис. нових записів.

Бібліографічна база даних “Index Translationum” є універсальною за тематичним спрямуванням.

Кожен бібліографічний запис вміщує ім'я автора, назву роботи, ім'я перекладача, видавництво, рік видання, інформацію про мову оригіналу і, часто, оригінальну назву та відомості про кількість сторінок. Записи розміщені у відповідності з основними заголовками УДК. Всі записи представлені латинським шрифтом. Кирилиця, іврит, арабська, японська, китайська та інші графіки транслітеруються латиницею згідно з відповідними стандартами ISO.

За допомогою “Index Translationum” можна одержати інформацію про сучасний стан видавничої галузі країн світу, про авторів, праці яких найбільше перекладають, про мови, якими та з яких найбільше перекладають, про країни з найбільш плідною перекладацькою діяльністю.

Зокрема, список авторів, яких найчастіше перекладають, очолюють сценарії Уолта Діснея (9181 переклад), Агата Крісті (6543 переклади), Жюль Верн (4185 переклади). Цікаво, що впродовж багатьох десятиліть на першому місці перебували переклади Біблії, зараз вона займає 13 місце.

Серед мов, з яких найчастіше перекладають, перші місця посідають англійська, французька, німецька, російська, італійська, іспанська, шведська, латинська, датська, голландська мови. Шведській та датській мовам місця у першій десятці забезпечила величезна кількість перекладів творів дитячих письменників Г.Х. Андерсена та А. Ліндгрена. У списку мов, з яких найчастіше робляться переклади, українська мова знаходиться на 32 місці.

Перша десятка мов, якими перекладають найбільше, має такий вигляд: німецька, іспанська, французька, японська, англійська, голландська, португальська, польська, російська, датська. Заслугове на увагу факт присутності на першому місці німецької мови, а в першій десятці – японської та голландської, якими у світі говорить порівняно невелика кількість людей. Отже, факт великої кількості перекладів цими мовами свідчить про високий рівень розвитку перекладацької справи в цих країнах та наявність читацького попиту. Українська мова тут посідає 36 місце серед 130 країн, які беруть участь в укладанні “Index Translationum”, що є достатньо високим показником.

За даними сайту ЮНЕСКО, бібліографічні записи перекладів, здійснених в Україні, для “Index Translationum” надає Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.

Отже, сьогодні “Index Translationum” є найстарішим і, на думку багатьох фахівців, найуспішнішим міжнародним бібліографічним проектом, в реалізацію якого задіяна найбільша з подібних проектів кількість країн світу.

БЕЗПЕРЕРВНА ОСВІТА СПЕЦІАЛІСТІВ ДОКУМЕНТНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ СФЕРИ

В.Г. Спрінсян,
Т.Л. Бірюкова,
Т.Ф. Коляда-Березовська
(м. Одеса)

РОЗВИТОК МІЖВУЗІВСЬКОЇ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ: КЛЮЧОВІ ПИТАННЯ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Новітній етап розвитку сучасного суспільства в умовах його модернізації на тлі світових глобалізаційних процесів характеризується посиленням впливом інформаційних технологій як основи соціальних комунікацій. В цьому вимірі закономірним видається виникнення суперечностей: між існуючою системою освіти і вимогами суспільства взагалі, а також між новими завданнями в галузі документознавства та інформаційної діяльності і дефіцитом кадрів вищої кваліфікації зокрема.

Подолання вказаних суперечностей зумовлює *актуальність* дослідження закономірностей соціальних комунікацій, процесів, структур та форм соціально-комунікаційних відносин, що є напрямком науково-дослідної роботи кафедри документознавства та інформаційної діяльності гуманітарного факультету Одеського національного політехнічного університету (ДІД ОНПУ), і необхідність одночасної роботи міжвузівських освітянських спільнот у такому спрямуванні:

- ✓ планомірне реформування структури і змісту освіти в галузі документознавства та інформаційної діяльності, що передбачає дбайливе збереження традицій та накопиченого досвіду;
- ✓ оперативне та ефективне формування кадрового складу галузі, здатного проводити реформи, працювати в нових умовах;
- ✓ розширення поля професійної діяльності шляхом обов'язкового підвищення кваліфікації з урахуванням змін галузевої ситуації та суспільного життя.

Кафедра ДІД ОНПУ здійснює науково-методичну роботу, враховуючи перелічені аспекти проблеми, вирішує освітні й виховні завдання, спираючись на принципи державної гуманітарної освіти, а основні напрацювання знаходять відображення у роботі щорічної вересневої Міжнародної науково-практичної конференції “Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття”.

Головною *метою* наукової і методичної діяльності кафедри ДІД є підготовка висококваліфікованих кадрів нового типу, які б були науково-методично озброєні як на даний момент, так і з урахуванням змін (планованих і прогнозованих) в системі освіти і в суспільстві – випереджаюча освіта і випереджаюча кваліфікація. Випускники кафедри повинні бути не тільки орієнтовані, перш за все, на роботу, пов'язану з документально-аналітичним забезпеченням управління, але й стати

тим основним кадровим ресурсом галузі документознавства та інформаційної діяльності – носієм нових знань, методик і технологій, своєрідним “інструментом” модернізації галузі.

Відповідно **завданнями** наукової і методичної діяльності кафедри ДІД є:

✓ формування і ефективне використання наукового потенціалу ОНПУ в науково-методичному забезпеченні підготовки майбутніх документознавців, менеджерів інформаційної діяльності, послуговуючись постулатом про документальну сутність всіх соціальних інститутів суспільства та невід’ємність суспільних відносин від документалізації інформації;

✓ вдосконалення змісту і технологій підготовки фахівців з документознавства та інформаційної діяльності на інтегративній основі, що сприятиме формуванню інтелектуальної, професійної, морально-комунікативної культури та креативності молодого спеціаліста;

✓ підготовка кадрів з урахуванням модернізації галузі, варіативності та індивідуалізації освіти;

✓ розробка психолого-педагогічних технологій, що впроваджуватимуться випускниками у професійній діяльності;

✓ широке залучення студентів до науково-дослідної роботи як в рамках проведення наукових досліджень кафедри, так і наукових проектів і програм різного рівня;

✓ підвищення кваліфікації і перепідготовка викладацького складу, захист дисертацій;

✓ розробка ефективного механізму підвищення якості підготовки кадрів для документально-аналітичного забезпечення;

✓ впровадження результатів наукових досліджень і науково-методичних розробок на основі принципу зворотного зв'язку;

✓ участь в розвитку інформаційного середовища ОНПУ;

Дані завдання виконуються на основі таких **принципів**:

✓ системність і багаторівневність;

✓ актуальність, спадкоємність і перспективність;

✓ практична спрямованість (принцип “зворотного зв'язку”);

✓ універсалізація.

Умови розвитку сучасного суспільства вимагають спільних наукових досліджень і технологічних розробок споріднених навчальних закладів та на цій базі практичної реалізації наукових ідей, створення єдиних безперервних науково-практичних циклів і комплексів.

В новітніх умовах зростає значення самостійної роботи студентів.

Завдання для самостійного опрацювання, які отримує студент за програмою навчання, потребують вивчення значної кількості літератури, іноді навіть раритетної. Також самостійна робота вимагає обізнаності в різноманітних підходах до проблеми, а в цьому можуть допомогти фахові періодичні видання.

Інноваційний підхід, набуваючи актуальності в освітньому процесі, передбачає створення викладацьким складом кафедри оптимального науково-методичного середовища, орієнтованого на:

- інтеграцію науково-освітнього потенціалу ОНПУ та галузевої науки,
- партнерські відносини з працедавцями,

- використання можливостей співробітництва на місцевому, регіональному, загальнодержавному та міжнародному рівнях,
- посилення творчої, самостійної, відповідальної участі студентів в навчальному процесі,
- створення повноцінної системи управління якістю освіти.

Залучення України до Болонського процесу зумовлює необхідність взаємодії на міжвузівському рівні, оскільки підвищується значимість вузів у розвитку європейських культурних цінностей, де університети розглядаються як носії європейської свідомості, досягається оптимальна сумісність національних систем вищої освіти, що сприяє підвищенню якості освіти.

Співробітники кафедри, керуючись такими важливими положеннями Болонської декларації, як встановлення стандартів транснаціональної освіти, сприяння європейській співпраці в забезпеченні якості з метою розробки спільних критеріїв і методологій, підтримка європейських поглядів у вищій освіті, особливо в розвитку навчальних планів, міжінституційної співпраці, схем мобільності та сумісних програм навчання, практичної підготовки і проведення наукових досліджень, продуктивно взаємодіють з кафедрами та факультетами інших ВНЗ (Київ, Луганськ, Харків), що готують фахівців для сфери документознавства та інформаційної діяльності, зокрема з проблем удосконалення термінології документально-інформаційної галузі, а саме – встановлення об'єктивних критеріїв щодо включення термінів до терміносистеми.

Взаємодія будується за кількома напрямками.

1. Науково – методичний: міжвідомча координація – Міністерства освіти і науки та Міністерства культури і туризму України – щодо програмного забезпечення навчального процесу у закладах, які готують фахівців вищезазначеної сфери; стажування викладачів ДІД ОНПУ на базі Харківської державної академії культури; відрядження з метою обміну досвідом (ДАКККіМ, ХДАК); публікація наукових розробок викладачів кафедри у відповідних напрямку вузівських збірках м. Київ, Одеса, Харків, Москва, Санкт-Петербург).

Означені форми науково-методичного обміну сприяють підвищенню ефективності навчальних планів, збагаченню змістовного наповнення дисциплін. Наприклад, дисципліна “Документознавство” поступово трансформується в комплексний блок із трьох складових: базової практичної, базової теоретичної, симбіотичної теоретико-практичної складової вищого рівня, що включатиме уніфікацію систем документації, застосування наукових методик, використання теоретичних закономірностей в галузі практичного документознавства.

2. Науково-практичний: проведення та відвідування конференцій, семінарів, вищезгаданих ВНЗ; проходження виробничої практики студентами 3-5 курсів на базі інформаційних закладів, установ місцевого самоврядування, документально-інформаційних служб підприємств та інших організацій міста; проведення практичних занять в Одеській ОУНБ ім. М. Грушевського; участь представників інформаційних установ в роботі державної екзаменаційної комісії ОНПУ.

Плідним є досвід проведення лекцій та семінарських занять із студентами безпосередньо в інформаційних центрах, що надає можливість майбутнім інформаційним фахівцям ознайомитись із специфічними складовими професії.

Як *висновки*, окреслимо можливі *перспективи*:

1. Розробка спільних проектів, що мають містити: а) спільні міжвузівські дидактичні розробки; б) колективне створення науково-методичних посібників, підручників; в) колегіальні наукові дослідження із залученням провідних фахівців галузі документознавства та інформаційній діяльності; г) об'єднані дослідницькі проекти студентів ВНЗ даного спрямування; д) участь в програмах щодо обміну студентами; е) інноваційні форми взаємодії на основі інформаційно-комунікативних технологій.

2. Розширення науково-професійної взаємодії з урахуванням потреб і можливостей, які з'являються в результаті розвитку інформаційного суспільства та удосконалення інформаційного і технічного забезпечення освітніх процесів.

3. Вивчення та аналіз досвіду кращих вишів України, ближнього зарубіжжя, Європи, Америки з метою визначення власного місця, значимості та підсилення відповідальності за якість освіти і конкурентоспроможність в галузі.

Э.А. Кадырова
/г. Рязань/

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОРГАНИЗАЦИИ ЭЛЕКТРОННОГО ОБУЧЕНИЯ В ВУЗЕ

Все большее число специалистов в настоящее время признают, что многие проблемы, возникающие при создании и использовании средств электронного обучения (e-learning), – психолого-педагогические.

В активно разрабатываемой концепции электронного обучения во всем мире утверждается направление, связанное с разработкой моделей смешанного обучения (*blended learning*), где в качестве основной цели выступает стремление объединить преимущества традиционного очного преподавания и электронного обучения, осуществляемого при поддержке образовательных ресурсов так, чтобы постараться исключить недостатки обеих форм обучения.

В современном понимании *смешанное обучение основано на использовании эффективных “смесей” традиционных и инновационных технологий* и различных педагогических методов обучения [1]. Практическая реализация моделей смешанного обучения как инструмента модернизации современного образования видится в создании новых методик, основанных на интеграции традиционных подходов к организации учебного процесса, в ходе которого осуществляется непосредственная передача знаний, и технологии электронного обучения. В этом плане обнаруживается востребованность изучения психолого-педагогических аспектов проблематики электронного обучения. Практика обучения в новых условиях показала, что многие дидактические понятия и концепции требуют пересмотра. Проблема здесь не только в том, что многие из “новых” понятий еще не имеют однозначной трактовки, а, скорее, в том, что трактовка этих понятий не допускает их технологизации.

Соответственно, повышается значение методологического обеспечения процессов освоения и внедрения смешанного обучения, актуализирующих проведение исследований. Предполагается, что такие исследования, как и все разработки в области образовательных технологий, должны носить междисциплинарный характер, а

специалистам, разрабатывающим данную проблематику, необходимо обладать знаниями как в области психолого-педагогических наук, так и в области информационно-технологических наук [2].

Обращаясь к классическим принципам дидактики, обозначим некоторые проблемы электронного обучения, в частности, обусловленные противоречиями в реализации двух фундаментальных дидактических принципов: принципом воспитывающе-развивающего характера обучения и принципом сочетания коллективного обучения с индивидуальным подходом.

По свидетельствам экспертов, приобретение знаний “лицом к лицу” на ближайшие 25 лет останется важным для организации индивидуальной поддержки учебной деятельности каждого обучающегося [3]. *Важнейшим достоинством методик обучения face-to-face, начиная от репетиторства до групповых лекционных занятий, является воспитывающе-стимулирующий характер воздействия личности преподавателя.* В противном случае возникает опасность утери такого воздействия.

К важнейшим дидактическим требованиям к организации учебного процесса принято относить *индивидуальный подход к каждому обучающемуся.* Реализация этого требования затруднена в условиях преобладания групповых форм учебных занятий, в то время как электронное обучение с его новыми возможностями (выбор индивидуальной траектории изучения учебного материала, регулирование темпа его освоения, более глубокая адаптация в системах поддержки обучения и проч.) на практике реализует индивидуальный подход, и это всегда отмечается как его существенное преимущество по сравнению с традиционными методами.

Принцип сочетания коллективного обучения с индивидуальным подходом требует от преподавателя целесообразного сочетания соответствующих форм обучения. В электронном обучении, в своей технологической основе ориентированном на индивидуальный характер обучения, организация групповой учебной деятельности требует особого внимания. В новых условиях нередко бывают забытыми такие достоинства групповых форм учебных занятий, как взаимное обучение, развитие коммуникативных качеств, умений работать в команде и т.п. Во многих случаях студентам требуется поддержка преподавателей, например помощь в планировании учебной деятельности, консультации по содержанию учебного материала и выполнению проектных работ, оценка итогового тестирования и т.п.

Суть *blended learning* заключается в том, что современные образовательные технологии активно используются в качестве поддержки традиционного очного базового образования. Они являются как средством хранения учебных ресурсов и их доставки, так и платформой для общения и групповой работы. На практике это означает, например, дополнение очного образования он-лайн курсами. При этом более доступную для самостоятельного освоения часть теоретического материала изучают слушатели дистанционно. Также в режиме он-лайн могут проводиться некоторые контрольные мероприятия. Освоение сложного теоретического материала, практические и лабораторные работы проводятся в аудитории под руководством преподавателя. Студенты получают доступ в образовательную среду, в которой находится весь учебный материал, различные он-лайн ресурсы и библиотеки, встроена система тестирования.

Преподаватель в модели смешанного обучения выполняет три взаимосвязанные роли. Самая главная – *роль тьютера*, которая создает условия для индиви-

дуализации процесса обучения. Педагог-тьютор обеспечивает сопровождение процесса обучения каждого студента на основе исследования доступных образовательных ресурсов в конкретной предметной области. С этим связано выполнение ряда операций, таких как составление ресурсной карты, исходя из целей и задач основных образовательных программ, а также интересов студентов, реализуемых во внеаудиторной деятельности; предварительное консультирование в процессе аудиторного занятия, для того чтобы обозначить возможные сложности в освоении теоретического материала, при подготовке к лабораторным работам и проч. Кроме того, педагог-тьютор должен оперативно обнаруживать ошибки, совершаемые учащимися при подготовке индивидуальных заданий, что возможно осуществлять в режиме он-лайн.

Организационная роль преподавателя при смешанном обучении расширяется такими обязательными операциями, как оповещение по электронной почте перед каждым аудиторным занятием студентов соответствующей подгруппы о темах выступления докладчиков, о подготовке к текущей лабораторной работе, о варианте индивидуального задания, о планируемых он-лайн семинарах и консультациях. Те, кто не готов учиться полностью самостоятельно, могут освоить смешанные формы в аудитории и таким образом приобрести навыки самостоятельного обучения.

Роль преподавателя как лектора вполне укладывается в традиционные рамки представлений о педагогической деятельности. Она подразумевает подготовку лекционного материала в электронной форме (презентация, ментальная карта и др.) для демонстрации в аудитории, получение вопросов и замечаний студентов по поводу прослушанных лекций, дополнительное консультирование по сложным вопросам с использованием Интернет-технологий.

Как правило, внедрение e-learning в образовательных учреждениях начинается с небольшой группы сподвижников. Со временем, понимая общую политику руководства, “подтягиваются” остальные сотрудники. В этом плане, сочетая в себе привычные формы с чем-то новым, модели *blended learning* являются решением довольно сложных организационных проблем, поскольку при внедрении инноваций в любых организациях на первых порах руководство сталкивается с сопротивлением со стороны сотрудников. Постепенное увеличение доли e-learning позволяет приучить преподавателей и сотрудников к новому стилю деятельности.

Литература:

1. Всероссийский научно-методический симпозиум “Смешанное и корпоративное обучение” (СКО-2008) // Педагогическая информатика. – 2008. – №4. – С.98-102.
2. Браун А. Инновационные образовательные технологии (проблемы практического использования) / А. Браун, Дж. Бимроуз // Высшее образование в России. – 2007. – №4. – С.98-100/
3. Кронбергская декларация о будущем процессов приобретения и передачи знаний // Высшее образование сегодня. – 2007. – № 9. – С. 74-75
4. Образцов П.И. Психолого-педагогические аспекты разработки и применения в вузе информационных технологий обучения /Орловский гос. технический ун-т. – Орел, 2000. – 145 с.
5. Тихомирова Е. Смешанное обучение: методики и технологии для эффективной передачи знаний / Е.Тихомирова; Д.Береснев // www.competentum.ru.
6. Электронное обучение: Рекомендации руководителям библиотечных и информационных служб: (сб. статей) /Под. ред. Мэксин Мелинг; пер. с англ. – М.: Омега-Л, 2006. – 224 с.

ВИМОГИ ДО РОЗВИТКУ ДОКУМЕНТОЗНАВЧОЇ ОСВІТИ ДЛЯ СФЕРИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Аналіз сайтів ВНЗ, які здійснюють підготовку фахівців зі спеціальності “Документознавство та інформаційна діяльність”, свідчить, що їх випускники можуть працювати майже у всіх сферах діяльності – від приватного бізнесу до органів державного управління та місцевого самоврядування. Але офіційно дану спеціалізацію для сфери органів державного управління декларують лише два ВНЗ: Київський національний університет культури та мистецтв (кваліфікація “Документознавець-менеджер органів державної влади та управління”) та Державна академія керівних кадрів культури та мистецтв (кваліфікація “Документознавець-референт органів державної влади та місцевого самоврядування”).

ВНЗ, які “неофіційно” здійснюють підготовку документознавців для органів державної влади, не враховують, що для підготовки фахівців для даної сфери потрібен спеціальний організаційно-педагогічний комплекс заходів з урахуванням специфіки роботи в органах державної влади та місцевого самоврядування.

Праця документознавця в органах державної влади та управління має специфічний характер і передбачає:

- 1) роботу з різними видами документації (організаційно-правовими, плановими, розпорядчими, інформаційно-довідковими тощо);
- 2) підвищений рівень відповідальності за своєчасне виконання документів.
- 3) моральну відповідальність за оперативність, повноту та об’єктивність інформації, яка надається у процесі інформаційного забезпечення державного управління;
- 4) конфіденційність про інформаційну діяльність користувачів у системі державного управління у випадках, передбачених законодавством;
- 5) політичну нейтральність, тобто недопущення впливу рішень політичних партій, громадських рухів, релігійних організацій на здійснення службової діяльності з інформаційного забезпечення державного управління.

Отже, при підготовці фахівців з документознавства потрібно враховувати специфіку сфери їхньої майбутньої діяльності. Для цього потрібно під час навчання вжити такий організаційно-педагогічний комплекс заходів:

- введення до навчального плану підготовки студентів спеціальних дисциплін (етика державного службовця, документаційне забезпечення органів державної влади, електронне урядування, інформатизація органів державної влади, державні інституції, інформаційно-аналітичне забезпечення державного управління тощо);
- скеровувати студентів до професійної соціалізації в позааудиторний час (вивчення фахової літератури з державного управління, участь у тематичних конференціях, семінарах, конкурсах тощо);
- проведення зустрічей студентів з представниками сфери державного управління;
- проведення практик на базі органів державної влади та місцевого самоврядування.

ИННОВАЦИОННЫЕ КУРСЫ ПО ВЫБОРУ КАФЕДРЫ УПРАВЛЕНИЯ ИБД МГУКИ

Повышение качества обучения занимает одно из главных мест среди многочисленных направлений развития образования, привлекающих в последние десятилетия особое внимание исследователей проблем высшей школы, в частности в России.

Качество высшего профессионального образования в целом, и библиотечно-информационной сферы зависит:

а) от профессионализма педагогического персонала – наличия соответствующего социального статуса, стремления управлять людскими ресурсами в соответствии с принципом способностей и обеспечения для преподавателей непрерывной подготовки, необходимой для реализации своей роли в обществе;

б) от особенностей программ, что требует особого внимания к определению целей подготовки в соответствии с потребностями рынка труда и потребностями общества, к методам повышения активности студентов, к использованию новых информационных технологий;

в) от степени подготовленности студентов, являющихся “исходным материалом”, что требует особого внимания к проблемам, связанным с критериями определения их способностей и мотивации, с выработкой условий перехода обучаемых из системы среднего образования в систему высшего образования;

г) от инфраструктур внутренней и внешней среды, качества управления высшим учебным заведением (ВУЗом) как единым целым, которое осуществлялось бы во взаимодействии с окружающей средой, ибо ВУЗ не может быть изолированным от внешнего.

Вместе с тем, нельзя добиться качества высшего образования, если качественно не работают все элементы вуза, ведь качество результата никогда не может быть выше, чем качество результатов отдельных процессов. Видимо, качественно должны работать все, и в первую очередь – профессорско-преподавательский состав.

Поэтому рассмотрим проблему повышения качества образования МГУКИ с точки зрения того, что реально может сделать профессорско-преподавательский состав кафедр для совершенствования учебного процесса? Полагаем, что, во-первых, он должен совершенствовать качество преподавания читаемых дисциплин, во вторых, разрабатывать инновационные дисциплины, позволяющие готовить специалистов лучше других вузов, чтобы вузу иметь свою “изюминку”. В связи с этим опишем опыт разработки инновационных дисциплин, подготовленных кафедрой управления информационной деятельности библиотек МГУКИ.

В настоящее время на кафедре управления ИБД МГУКИ читаются три инновационных управленческих курса, к которым разработаны и изданы программы, методические и учебно-практические материалы:

1. Инновационно-методическая работа библиотек: программа, методические и учебно-практические материалы для студентов стационарного, заочного и вечернего обучения БИИН МГУКИ / сост. А. И.Пашин .- М.: МГУКИ, 2006. – 32 с.

2. Инновационное управление информационной деятельностью библиотек: Программа и методические материалы курса по выбору по направлению 052700 “Библиотечно-информационная деятельность” / сост. Н. Е. Андреева. – М.: МГУКИ, 2005. – 12 с.

3. Инновационное планирование информационной деятельности библиотек: Программа и методические материалы курса по выбору по направлению 052700 “Библиотечно-информационная деятельность” / сост. Н. Е. Андреева. – М.: МГУКИ, 2005. – 12 с.

Основная цель данных дисциплин – обеспечить студентов профессиональными знаниями, умениями и навыками инновационных технологий, которые необходимо знать и применять в библиотечном деле.

Дисциплину “Инновационно-методическая работа библиотек” успешно читает профессор А. И. Пашин. Всего по плану на изучение дисциплины отводится 128 часов, из них 40 часов – лекции, 26 – семинары, 26 – практические занятия, 40 самостоятельная работастудентов.

В соответствии с концепцией автора дисциплина обоснованно начинается с изучения возникновения и развития методической работы в библиотечном деле, затем изучаются перестройка методической работы в связи с реформой государственного управления библиотечным делом и основные направления, принципы и функции инновационно-методической деятельности. Особое внимание уделяется аналитической деятельности библиотек, консультативно-методической помощи библиотекарям, инновационной деятельности библиотек-методических центров, повышению подготовки и переподготовки библиотечных кадров, методическому самообеспечению деятельности библиотек. Положительно, что заканчивается изучение дисциплины темой “Трансформация деятельности федеральных, региональных и муниципальных методических центров в связи с демократизацией и централизацией управления библиотечным делом”.

Курс “Инновационное управление информационной деятельностью библиотек” читает студентам заочной формы обучения профессор Н. Е. Андреева. Согласно плану на изучение дисциплины отводится 16 часов, из которых 12 часов – лекции, 4 часа – семинары. Изучение дисциплины начинается с рассмотрения эволюции менеджмента как основы формирования концепции управления информационной деятельностью библиотек, затем менеджмент рассматривается как система организации управления информационной деятельностью библиотек, завершает изучение дисциплины тема “Совершенствование управления информационной деятельностью библиотек на основе организационных инноваций”.

Дисциплину “Инновационное планирование информационной деятельности библиотек” читает студентам заочной формы обучения профессор Н. Е. Андреева. Согласно плану на изучение дисциплины отводится 16 часов, из которых 12 часов – лекции, 4 часа – семинары. Начинается освоение дисциплины с трактовки основных понятий, отражающих планирование информационной деятельности библиотек, затем изучаются инновационные подходы к формированию системы показателей и критериев оценки информационной деятельности библиотек. В рамках курса рассматриваются также методы планирования как средство повышения эффективности и качества информационной деятельности библиотек. Завершает

изучение дисциплины тема “Инновационные процессы в библиотеке как результат успешного кадрового планирования”.

Полагаем, что курсы по выбору ““Инновационное управление информационной деятельностью библиотек”, “Инновационное планирование информационной деятельности библиотек” и “Инновационно-методическая работа библиотек” позволяют оперативно отражать в учебном процессе все новое, инновационное, что нарабатывали теоретики и практики библиотечного дела. Это помогает развитию таких важных квалификационных знаний и умений у студентов МГУКИ, как целевая специализация образования, позволяющая быстро адаптироваться, успешно исполнять конкретные обязанности, формировать творческие навыки и способности к генерации нововведений, что и способствует повышению качества высшего библиотечно-информационного образования.

Ю.П. Юхименко

/м. Київ/

ДОКУМЕНТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОДУЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ У ВИЩІ

Процес інтеграції європейських країн охопив простір вищої школи. Підписано низку декларацій, визначено цілі Болонського процесу та міжнародні установи, які підтримують його здійснення. Активну участь приймають у реалізації положень Болонської конвенції і вищі навчальні заклади (ВНЗ) України.

Наразі в їхній діяльності розпочинається другий етап впровадження кредитно-модульної системи у навчальний процес, який передбачає охоплення більшого контингенту студентів та викладачів. Основні його завдання були сформульовані на останній зустрічі міністрів освіти 45 країн (включаючи й Україну) в Бергені (19-20 травня 2005 р.). Серед інших було виділено забезпечення якості навчання, а також європейська рамкова структура кваліфікацій.

Нові підходи до стандартів навчання відповідно до прийнятих в Бергені документами були відображені у Наказі Міністра освіти і науки України № 774 від 30 грудня 2005 р. “Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу”. На виконання першочергових завдань, що випливають із даного наказу, в Білоцерківському інституті економіки та управління вищого навчального закладу “Відкритий міжнародний університет розвитку людини “Україна” з 1 вересня 2007 р. відбулося впровадження в навчальний процес модульно-рейтингової системи організації навчального процесу. Її основні принципи неодноразово уточнювалися і обговорювалися на науково-практичних конференціях та методичних семінарах даного навчального закладу. Незважаючи на різноманітність поглядів щодо впровадження Болонської системи академічних кредитів, яка аналогічна ECTS (Європейській кредитно-трансферній системі), більшість фахівців вважають, що умовою відповідних програм навчання, створених навчальним закладом, є впровадження внутрішньої системи забезпечення і вдосконалення якості. На нашу думку, ця система потребує формального опису й офіційного прийняття вищою

школою як дуже важливого внутрішнього документа. Самостійно спроектована у вищій системі внутрішнього забезпечення якості повинна включати такі елементи:

- прозорі правила створення, оцінки і розвитку програм навчання, у тому числі актуалізації змісту навчання за напрямками відповідно до рамкового змісту навчання (на сьогодні це монополія окремих ВНЗ України);

- повна доступність для вузівської громадськості інформації про програми навчання, принципи зарахування занять та інших робіт, пов'язаних з дидактикою;

- принципи забезпечення однакових вимог до студентів на всіх рівнях і формах навчання: система ECTS, а також контроль дієвості навчання (загальні іспити, періодичні огляди їх результатів тощо);

- основи керівництва дипломними, особливо магістерськими роботами (стандарти робіт і дипломних іспитів, виховання дипломника, залучення його до наукової діяльності ВНЗ та ін.);

- дидактична оцінка занять, у тому числі студентами-одногопниками, способи використання оцінок для поліпшення якості навчання;

- архівація (електронна і документна) ходу занять і результатів навчання кожного окремого студента;

- основи, що забезпечують вертикальну і горизонтальну мобільність студентів та водночас однаковість програмних вимог;

- основи забезпечення умов для розвитку особистості студента.

Метою впровадження системи внутрішнього забезпечення і вдосконалення якості, яка ґрунтувалася б на вказаних елементах, є підвищення якості вищої освіти фахівців і, як наслідок, конкурентоспроможності випускників та престижу української вищої освіти у європейському та світовому освітньо-науковому просторі.

Одним із важливих кроків впровадження схваленої самостійно спроектованої системи внутрішнього забезпечення якості освіти у Білоцерківському інституті економіки та управління є вдосконалення системи документообігу.

Адже впровадження модульно-рейтингової системи вимагає від викладачів бути досить уважними і здійснювати багато підрахунків для того, щоб визначити рейтинг студента за ECTS та перевести потім бали в традиційну шкалу. Тому нами були розроблені та запропоновані для впровадження електронні варіанти відомостей поточного та семестрового контролю, поєднані між собою. Після завершення модуля викладач виставляє в електронну відомість бали поточні та за модульну контрольну роботу. Комп'ютер додає їх в графі "Бали". А в графі "Національна шкала" вибираємо зі списку необхідну традиційну оцінку. В зв'язку з тим, що не всі предмети мають однакову кількість модулів, з різних дисциплін необхідна різна кількість балів на "відмінно", "добре" та "задовільно", і комп'ютер не може вибрати їх автоматично.

Після вивчення курсу, коли відомість поточного контролю заповнена, викладач відкриває залікову/екзаменаційну відомість. За допомогою кнопки "підготувати до екзамену" всі бали за всі модулі з дисципліни додаються і автоматично виставляється традиційна оцінка, оскільки підсумкова оцінка за всі модулі, незалежно від їх кількості, однакова з усіх дисциплін. Викладач проводить іспит чи залік, і в графу "Залікова/екзаменаційна (бали)" вносить кількість набраних студентами балів. Потім – клік на кнопку "Розрахунок" і в графах "Підсумкова семестрова": "Бали", "Національна шкала", "Шкала ECTS" автоматично проводиться

підрахунок і записується необхідна інформація. Тоді готова заповнена відомість роздруковується, викладач ставить підпис навпроти кожної оцінки, далі підпис ставить декан факультету, затверджуючи правильність відомості, всі оцінки переносяться у зведену відомість, що передається до навчального відділу.

Запровадження електронних відомостей сприяло не тільки полегшенню виконання підсумкових математичних операцій для викладачів, а й інформуванню студентів про результати їхнього навчання за відповідний блок, модуль, який винесений для атестації в балах. Студент має можливість самостійно регулювати успішність через виконання додаткових, передбачених навчальним планом завдань для підвищення загального рейтингу, що безпосередньо має впливати на підсумкову оцінку. В цілому, це вагомий крок до успішного вирішення Національної доктрини розвитку освіти, одним із напрямів якої є запровадження освітніх інновацій, інформаційних технологій і автоматизації діловодства ВНЗ.

Э.А. Кадырова
(г. Рязань)

ВОЗМОЖНОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ ТЕХНОЛОГИИ КАРТИРОВАНИЯ МЫШЛЕНИЯ

Структурирование и визуализация учебной информации является актуальной проблемой современной системы образования. Ответом на возникающий вопрос о том, как уплотнить знание, не утратив при этом ценностей, усвоение которых необходимо для преемственности в развитии науки и обучения, становится использование технологии Mind Maps.

На Западе развитие данного направления связывают с исследованиями Джозефа Новака, который в 1984 году разработал основные правила создания карт представлений, а современную реализацию – с методиками Mind Maps английского психолога Тони Бьюзена. В России примерно в это же время похожие идеи получили развитие в работах по системологии Г.П. Мельникова и П.Г. Кузнецова, а также использовались Г.П. Щедровицким и его последователями в теории и практике организационно-деятельностных игр.

Суть технологии картирования мышления заключается в визуализации – сопровождении мыслительного процесса рисованием ментальных карт, которые фиксируют все новые мысли, заключения и переходы между ними. Она позволяет объединить разнообразную информацию, отобразить взаимосвязи между различными ее блоками, визуализировать мысли.

В ментальных картах конспект составляется на основе ключевого образа, воплощающего в себе главную тему. От него отходят соединительные линии, над которыми написаны или нарисованы ключевые понятия. Эти линии, в свою очередь, соединены с другими, на которых также расположены ключевые слова. Все содержание учебного материала мысленно сводится в круг ключевых понятий, которые классифицируются на основные и производные. Структуры создаются по мере поступления информации, а читается карта в направлении изнутри наружу. Основные темы и идеи, связанные с объектом изучения, расходятся от центрального образа в виде ветвей, при этом каждое новое понятие, в свою очередь, само

становится центром для очередной ассоциации. Все ветви ментальной карты формируют связанную узловую систему. Она разрастается по мере расщепления понятий, новые сведения и аспекты добавляются до тех пор, пока не получится всеобъемлющий и обоснованный обзор проблемы. Качество и наглядность карты можно улучшать с помощью цвета, рисунков, символов и аббревиатур, а также посредством придания ей трехмерной глубины, что позволяет повысить занимательность и эффективность ее восприятия.

Опыт использования Mind Maps в обучении показывает, что они способствуют лучшему запоминанию учебного материала, углубляют понимание, позволяют хранить информацию в свернутом виде и разворачивать ее при необходимости, а также оценивать ее с разных точек зрения.

В последнее время активно разрабатывается достаточно много программных реализаций данной технологии, которые могут быть использованы при создании электронных средств обучения. Данную технологию эксплуатируют несколько фирм-разработчиков, среди которых Mindjet International, Mango Software Labs, TheBrain, Ахон и др. Появляется возможность построения интерактивных Mind maps, что, в свою очередь, способствует целостному восприятию учебного материала при одновременном повышении удобства его использования.

Одна из популярных свободно распространяемых программ для составления ментальных карт – XMind от Mango Software Labs. В XMind пользователь может сделать выбор из шести типов блок-схем: карты памяти, логические схемы, организационные схемы, двумерные схемы, деревья и "рыбный скелет". Все ветви каждой диаграммы могут иметь различную структуру. Схема "карта памяти" применима при необходимости собрать и представить весь круг первичных сведений, непосредственно связанных с центральной темой. В случаях, когда необходимо представить данные в иерархической форме, применима организационная схема. Логическая схема позволяет структурировать данные в форме списка, обеспечивая возможность детального анализа каждого пункта, прежде чем переместиться в следующий пункт. Применение схемы "концепт-карты" позволяет проиллюстрировать связи и отношения между разнообразными объектами. Оформление дочерних вершин Mindmap в виде "рыбьего скелета" (такую схему часто называют диаграммой Причины & Эффекта) можно использовать для визуализации вариантов решения качественных проблем. Представление объектов в форме 2D-таблицы рассматривается как эффективный инструмент анализа "причин и следствий".

Программой предоставляются дополнительные возможности: запись аудиозаписей прямо в программе (размещаются на карте в виде отдельной вершины), добавление гиперссылок и веб-страниц, интеграция в программы Microsoft Office и др.

В условиях вуза Mind maps может служить средством поддержки следующих направлений:

Визуализация лекционного материала. При использовании Mind maps сложные понятия могут быть разъяснены и представлены в наглядном и систематическом виде, что помогает преподавателю более четко определять ключевые понятия и связи между ними. При этом снижается вероятность пропуска или неправильной интерпретации важных понятий.

Проверка и оценка знаний. Ментальные карты помогают преподавателю оценивать достижения студентов, выявлять неправильно понятые или пропущенные понятия, тестировать студентов.

Создание учебников. Структурированное изображение содержания, выполненное в виде Mind maps, может служить основой современного электронного учебника.

Как видим, использование технологии картирования мышления помогает представлять идеи и концепции учебного материала в ясной, привлекательной и убедительной форме, давать целостное видение, способствовать как пониманию, так и генерации новых идей.

Литература:

1. Бьюзен Т. И Б. Супермышление / Т. И Б. Бьюзен; пер. с англ. – 2-е изд.- Мн.: ООО “Попурри”, 2003. – 304 с.

2. Рапуто А.Г. Развитие визуально-образного мышления и навыков эффективного применения средств мультимедиа у учителей-предметников / А.Г. Рапуто // Информатика и образование. – 2007. – №7. – С.72-77.

3. Резчикова Е.В. Майнд-мэп в преподавании инженерных дисциплин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.metodolog.ru/00572/00572.html.

Г.В. Сілкова
/м. Рівне/

ФОРМУВАННЯ СТРУКТУРНО-ЗМІСТОВНОЇ МОДЕЛІ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ”

Назва спеціальності “Документознавство та інформаційна діяльність” визначає предметні межі формування професійних знань, вмінь та навичок фахівця такого напрямку. Документознавство, як навчальна дисципліна, вже має певні підходи до формування свого змісту, навіть за умови існування дискусійних “точок”, які активно обговорюються науковцями та практиками під час конференцій й на сторінках фахових видань. Щодо інформаційної діяльності, як предмета викладання, ми не можемо говорити про визначеність змістовної моделі курсу, яка поки що не знайшла такого жвавого обговорення у фахівців, як документознавство.

Освітньо-професійна програма Галузевого стандарту вищої освіти вибудовує логічний ланцюжок викладання інформаційної діяльності, що передбачає вивчення дисципліни, як комплексу складових, від організації роботи інформаційних установ (суб’єкт діяльності) – через методику аналітико-синтетичної переробки інформації (засоби діяльності) – до інформаційно-аналітичної діяльності як цілісної дисципліни з усіма компонентами.

Концептуальний підхід до викладання цього циклу може бути дещо інакшим від загальних закономірностей інформаційної діяльності – через методику опрацювання інформації – до вивчення інформаційної аналітики як складової інформаційної діяльності.

Однак, незалежно від обраного підходу викладання, нам доводиться вирішувати питання про розмежування певних тем складових дисциплін циклу, щоб уникнути дублювання змісту.

Можливість такого дублювання має об'єктивні причини. Адже, інформаційно-аналітичну роботу виконують не тільки спеціалізовані підрозділи фірм, організацій, владних структур, але й традиційні інформаційні установи – бібліотеки та органи НТІ. Таким чином, теми з організації інформаційної діяльності та методики створення інформаційної продукції мають бути розподілені між декількома дисциплінами.

В Рівненському державному гуманітарному університеті /РДГУ/ цей розподіл визначено у навчальному плані зі врахуванням традицій викладання блоку дисциплін інформаційної діяльності кафедрою документальних комунікацій.

Так, згідно навчального плану навчальна дисципліна “Інформаційно-аналітична діяльність” є логічним продовженням читання дисциплін “Аналітико-синтетична переробка інформації” (1 курс), “Основи інформаційно-аналітичних досліджень” (2 курс), “Методика інформаційної роботи” (3 курс). На третьому курсі студенти розпочинають також вивчення дисципліни “ІАД”, зміст і характер якої передбачає узагальнюючий підхід до викладу матеріалу, акцентування уваги до евристичних навичок роботи з вихідною інформацією. Так забезпечується принцип вивчення курсу від прикладних аспектів роботи (“АСП”, “Основи інформаційно-аналітичних досліджень”, “Методика інформаційної роботи”) до теоретико-методичних та організаційних основ інформаційно-аналітичної роботи (частково “Методика інформаційної роботи” та “ІАД”).

Двоступенева структура блоку, завдяки введенню пропедевтичного курсу “Основи інформаційно-аналітичних досліджень” полегшує вивчення теоретичного розділу “ІАД”, який відкриває названу дисципліну і дозволяє розглядати методику інформаційно-аналітичної роботи з теоретико-методологічних позицій. Змістові модулі дисципліни “ІАД”: “Теоретичні засади ІАД”, “Організація ІАД”, “Методика ІАД”. Кожен з модулів передбачає висвітлення особливостей функціонування ІАД на підґрунті вже відомих студентам загальних положень інформаційної діяльності та знанні особливостей аналітичного опрацювання інформації.

Певні труднощі, спричинені спорідненими темами організації та методики інформаційної та інформаційно-аналітичної роботи, вирішуються наступним чином:

1. Змістовий модуль “Організація ІАД” акцентує увагу на організації інформаційно-аналітичних структур органів влади, фірм, організацій. Діяльність бібліотечних установ та органів НТІ характеризується лише з погляду виконання ними інформаційно-аналітичних напрямів роботи.

2. Для змістового модулю “Методика ІАД” з усього комплексу методів опрацювання інформації відбираються лише ті, які є основою аналітичного перетворення інформації, або є провідними при створенні інформаційно-аналітичної продукції.

Розширення спектру та характер інформаційних послуг, що надають сьогодні своїм користувачам бібліотеки, зумовлює потребу в оволодінні методикою інформаційно-аналітичної роботи й майбутніми бібліотекарями. У навчальний план спеціальності “Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія” введено навчальну дисципліну “ІАД”. І хоча змістовно-структурна модель навчальної дисципліни

“ІАД” для бібліотекарів сформована за теоретичним, організаційним та методичним аспектами, зміст цієї дисципліни формується в іншій системі навчального плану. Так, у теоретичному модулі більше уваги приділено спільному й відмінному в сутності ІАД та бібліографічної діяльності. У розділі методики увага приділена реферуванню, складанню ключових слів, фрагментуванню, методиці пошуку, відбору та впорядкуванню інформації “під проблему”, тобто вивченню методики складання оглядів, досьє, дайджестів тощо.

Відтак, ІАД як предмет викладання сформувався відповідно до предметної області спеціальності та відобразилася у змістовному наповненні навчальної дисципліни.

В.В. Дементьева
/г. Улан-Удэ/

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ПРЕПОДАВАНИЯ КУРСА “ПСИХОЛОГИЯ КНИГИ И ЧТЕНИЯ”

Повышенный интерес к проблемам чтения инициировал появление в ВУЗах культуры специальных дисциплин: “Социология и психология чтения”, “Психология чтения детей и юношества”, “Психология книги и чтения” и т.п.

С 2005 г. на кафедре библиотечно-информационных ресурсов ФГОУ ВПО ВСГАКИ* читается курс “Психология книги и чтения” студентам очного отделения специальности 071201 “Библиотечно-информационная деятельность” для квалификаций “библиотекарь-библиограф, преподаватель”, “референт-аналитик информационных ресурсов”, “менеджер информационных ресурсов”.

В соответствии с Государственным образовательным стандартом высшего профессионального образования, на основе учебного плана был разработан учебно-методический комплекс по данной дисциплине, который включает: рабочую, учебную программы, педагогические тестовые материалы.

Спецкурс изучается в течение одного семестра (IX) и рассчитан на 18 часов аудиторных занятий, в том числе: лекций – 8 ч., семинаров – 4 ч., практических – 6 ч. В процессе освоения курса студенты проходят промежуточную аттестацию. Обязательным условием допуска студента к зачету является посещение лекционных, практических, семинарских занятий и выполнение контрольной работы.

В результате изучения курса студенты должны знать основные понятия дисциплины, психологические и общетеоретические основы читательской деятельности, психологию взаимодействия читателя и текста, концепцию библиологической психологии, подходы к классификации читателя; уметь свободно оперировать научной терминологией по курсу, самостоятельно ориентироваться в вопросах психологии чтения, применять теоретические знания по психологии восприятия и понимания литературы при работе с разными читательскими группами; владеть методиками динамического (быстрого) чтения и психологического изучения личности читателя.

В первом разделе курса “Психологические и общетеоретические основы читательской деятельности” освещаются цели, задачи, содержание и учебно-

методическое обеспечение дисциплины. Дается анализ понятийного аппарата (“психология чтения”, “библиопсихология”, “читательская деятельность”, “читательский интерес”, “восприятие литературы” и др.). Определяется место курса в системе подготовки специалистов библиотечно-информационной деятельности и связь с другими дисциплинами. Рассматриваются мотивы чтения, читательские установки, читательские интересы, раскрываются психологические аспекты выбора книг читателем.

Раздел второй “Н.А. Рубакин как создатель библиопсихологии” содержит анализ концепции библиологической психологии, характеристику основных положений и их применение в работе с читателями. Описывается вклад Н.А. Рубакина в разработку теории и практики психологии чтения. Раскрываются основные законы (Рихарда Семона, Гумбольта-Потребни, И.Тэна, Э. Геннекена, консанса и диссонанса эмоций) и методы библиологической психологии. Освещаются проблемы восприятия текста книги читателем.

В третьем разделе “Психология взаимодействия читателя и текста” большое внимание уделяется смысловому восприятию текстов. Определяются особенности и структура восприятия художественной, отраслевой, научно-популярной, научной литературы. Раскрывается роль тезауруса, обозначаются уровни восприятия, способы развития и повышение качества восприятия различных текстов.

Четвертый раздел “Типология и классификация читателей как дискуссионная проблема” содержит различные подходы к классификации читателей в зависимости от критериев и оснований деления. Уточняются понятия “классификация”, “типология”, “дифференциация”. Рассматриваются психологические типы личностей и их проявления в чтение. Выделяются логический, художественный, смешанный типы. Особое внимание уделяется влиянию характера и темперамента человека на предпочтение той или иной литературы. Дается анализ типологий Л.И. Беляевой, Т.М. Дридзе, Л.С. Жабицкой, М.Б. Вайну, Б.Г. Умнова, И.Е. Рыскина, С.А. Трубникова и др.

По мере освоения теоретических основ дисциплины на лекциях, изучения соответствующей литературы, студенты самостоятельно готовятся к обсуждению вопросов семинарского занятия, которое проводится в форме круглого стола и предполагает свободный обмен мнениями между студентами и преподавателем. Тема семинара “Современные проблемы психологии чтения” достаточно актуальна, позволяет более детально рассмотреть те аспекты психологии чтения, которые не получили должного освещения в лекционном материале.

Наряду с семинарским занятием в курсе предусмотрены практические задания, направленные на овладение методикой динамического (быстрого) чтения. Практическая работа предполагает знакомство студентов с методами тренировки внимания при чтении, алгоритмами смыслового анализа текста, методами тренировки памяти, методами тренировки зрительного анализатора при чтении – расширения поля зрения и выработки более вертикального движения взгляда.

Последним этапом изучения учебной дисциплины является выполнение студентами контрольной работы на тему “Психология восприятия художественной литературы”. Студенту необходимо проанализировать художественное произведение, исходя из следующих параметров: 1) мотивы, потребности, интересы, побудившие к выбору данного произведения; 2) читательские представления, эмоционально-

волевые переживания в процессе чтения; 3) оценочное суждение по тексту. Результаты работы обсуждаются на заключительном занятии.

Содержание программы курса может варьироваться в соответствии с Государственным образовательным стандартом и учебным планом данной специальности.

Примечание:

Федеральное государственное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Восточно-Сибирская государственная академия культуры и искусств».

Е.А. Кучмурукова

/г. Улан-Удэ/

**КУРС "ИНФОРМАЦИОННЫЕ РЕСУРСЫ"
В ПОДГОТОВКЕ СПЕЦИАЛИСТОВ
БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННОЙ СФЕРЫ**

Курс "Информационные ресурсы" является специальной дисциплиной, изучаемой студентами специальности "Библиотечно-информационная деятельность" квалификации "Референт-аналитик информационных ресурсов" на III курсе в 5 и 6 семестрах.

При изучении курса студенты приобретают знания о рынке информационной продукции и услуг, изучают состав, свойства, структуру мировых и российских информационных ресурсов, учатся в них ориентироваться, осуществлять поиск и организовывать использование, знакомятся с деятельностью государственных и отраслевых центров, особенностями выпускаемой ими продукции, основными положениями информационного права и безопасности. При этом они овладевают навыками формирования информационной БД в аналитической службе, методикой изучения информационных потребностей.

При условии успешного усвоения курса студенты будут обладать следующими компетенциями – способностью к использованию информационных технологий в профессиональной деятельности, готовностью к анализу, синтезу и качественному использованию универсальных и отраслевых ресурсов, в том числе представленных в сети Интернет, формированию, обработке фондов информационных центров, изучению потребностей потенциальных клиентов аналитических служб и оказанию им информационных услуг.

Теоретические знания приобретаются студентами на лекционных занятиях. В качестве основных форм их организации используются вводная, проблемные, информационные лекции, лекции-визуализации. При этом применяются методы обучения – репродуктивный, объяснительно-иллюстративный, проблемного изложения. Необходимым условием при проведении занятий является использование информационных технологий, позволяющим в наглядной форме донести теоретический материал до студентов.

Отдельные темы для более глубокого усвоения рассматриваются в ходе семинарских и практических занятий. При их проведении используются репродуктивный, проблемно-поисковый и частично-поисковый методы обучения.

Большинство практических занятий организуется в специализированном компьютерном классе, имеющем выход в интернет. Методической основой для их проведения является практикум "Информационные ресурсы" (Улан-Удэ, 2007), целью которого является формирование представлений об информационных ресурсах, представленных в сети Internet. Включенные в него задания способствуют закреплению знаний, полученных в ходе теоретического обучения, усвоению правил навигации в интернете, приобретению навыков работы с информационными ресурсами, представленными в сети, овладению методикой создания и продвижения информационных продуктов, приобретению умений использования информационных ресурсов в деятельности информационно-аналитических центров. Большинство из них составленные с учетом национально-регионального компонента, что способствует более качественному уровню подготовки специалистов, востребованных на региональном рынке.

Проведение практических занятий требует постоянной корректировки заданий, что связано с быстрым обновлением материалов, размещенных в сети Интернет.

Практические задания разделены на 7 разделов – "Информационные ресурсы Интернет", "Государственные информационные ресурсы", "Формирование информационных ресурсов", "Структура информационных ресурсов РФ", "Особенности информационных ресурсов отраслевых комплексов", "Информационное право" и "Интернет как средство повышения квалификации".

В первый раздел включены практические работы, направленные на общее ознакомление с ресурсами интернета. Основное внимание уделяется использованию поисковых систем и каталогов интернета – Alta Vista, HotBot, Google, Aport, Rambler, Yandex, Yahoo!, Mail.ru и др. После овладения навыками их использования студенты приступают к более глубокому изучению отраженных в них ресурсов.

Следующий раздел позволяет студентам сориентироваться в системе государственных информационных ресурсов, размещенных в интернете. В ходе их выполнения приобретаются углубленные знания об архивном фонде РФ, библиотечной сети РФ. Студенты анализируют сайты ведущих российских библиотек, работают в библиотечных порталах и серверах.

Задания, включенные в раздел "Формирование информационных ресурсов" направлены на овладение методикой создания и продвижения web-сайтов библиотек и информационных центров. Первоначально студенты знакомятся с главными страницами ведущих библиотек России, после чего им предлагается приступить к разработке и созданию собственного сайта. В ходе занятий студенты обучаются правилам регистрации сайта в поисковых системах и справочниках интернета.

Изучение структуры информационных ресурсов РФ предполагает работу с государственными универсальными ресурсами, подготовленными, в частности Российской книжной палатой, а так же продукцией размещенной на сайтах крупнейших национальных информационных центров – ВИНТИ, ИНИОН, ВНИЦЦентра, Информрегистр.

Основной целью следующего раздела является ознакомление с особенностями информационных ресурсов отраслевых комплексов. Студенты изучают поисковые возможности сводных реферативно-библиографических БД, осуществляют поиск в полнотекстовых коллекциях, характеризуют представленные в сети периодические издания.

Представление о виртуальных представительствах органов государственной власти России позволяют получить задания, включенные в раздел "Информационное право". Студентам предлагается проанализировать законодательство в сфере информации. Особое внимание уделяется работе с электронным научным изданием "Библионорматив".

Последний раздел ориентирован на формирование профессиональных навыков. Студенты осуществляют поиск информации о возможностях повышения их квалификации, знакомятся с профессиональными интернет-форумами, обучаются правилам поиска сведений о грантах.

Студенты оформляют в письменной или электронной форме отчет о проделанной работе, на основе анализа которого выводится дифференцированная оценка.

Важное место в ходе изучения курса отводится самостоятельной работе студентов, которая включает работу с понятийным аппаратом курса, выполнение контрольных работ, изучение специальной литературы, подготовку к семинарским занятиям, предварительную подготовку к практикумам посредством изучения материалов лекционных занятий и специальной литературы, промежуточным и итоговым тестам, зачету и экзамену.

Таким образом, данный курс является базовым для последующего изучения специальных дисциплин. Его освоение позволит студентам не только получить теоретические знания об информационных ресурсах общества, но и приобрести практические навыки их эффективного использования в профессиональной деятельности.

О.В. Шмегера
/м. Київ/

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАЛЬНОГО ПОСІБНИКА У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ "УПРАВЛІННЯ ПРОЕКТАМИ"

Розвиток інформаційних технологій, що базуються на засобах комп'ютерної техніки та телекомунікаційного зв'язку, сприяє збільшенню виробництва інформації в електронному вигляді. В наш час одним із основних засобів накопичення та передачі інформації є електронні видання, які разом з друкованими широко використовуються як засоби навчання, що дозволяє студентам ефективно опрацювати значні обсяги інформації за час, відведений на вивчення курсу.

Електронні посібники використовуються для презентації навчального матеріалу, контролю знань, автоматизації процесу управління навчальною діяльністю. Електронний посібник дозволяє більш динамічно побудувати процес вивчення матеріалу, що прискорює сприйняття і запам'ятовування інформації. Перевагою електронних видань порівняно з друкованими є можливість їхнього інтерактивного оформлення. У процесі роботи з інформаційною системою з'являється можливість поєднати текстову і графічну інформацію зі звуком, відеофрагментами, що є особливо ефективним при вивченні курсу.

Можлива диференціація навчання, яка передбачає поділ навчальних питань за ступенем складності, розподіл студентів за рівнем підготовки або за рівнем за-

своєння матеріалу. Використання електронних навчальних видань дозволяє оптимізувати навчальний процес, активізувати самостійну роботу студентів при опрацюванні окремих тем курсу, постійно здійснювати різні форми самоконтролю.

Електронний посібник з курсу "Управління проектами" розробляється за такими вимогами:

1. *Модульність*. Модульність побудови для полегшення вибору оптимального маршруту вивчення дисципліни, кожен модуль – це логічно завершений відрізок теми.

2. *Відкритість*. Навчальний посібник розробляється як відкрита система, що дозволяє доповнювати його новими розділами чи вносити необхідні зміни.

3. *Дружній інтерфейс*. Дозволяє зосереджуватись на досліджуваній проблемі, а не на правилах роботи з комп'ютером.

Матеріал електронного посібника з курсу "Управління проектами" сформовано у вигляді структурованих гіпертекстових документів із перехресними посиланнями. Електронний посібник дає змогу здійснювати швидкий пошук необхідної інформації, за допомогою гіпертекстових посилань переміщуватись в будь-якому напрямку за текстом та звертатися до інформаційних ресурсів мережі Інтернет. Матеріал посібника доступний для копіювання та виведення на друк, наявна система захисту тексту від несанкціонованої зміни.

Структура електронного навчального посібника складається з інформаційного (навчальні матеріали) та контролюючого (контрольні запитання та тести для самоперевірки) блоків. Додатково надається доступ до термінологічного словника та гіперпосилань на сайти мережі Інтернет з корисною інформацією. Користуватися електронним посібником доцільно лише в комплекті з іншими друкованими виданнями.

*В.М. Жук
/м. Рівне/*

ВИВЧЕННЯ СТУДЕНТАМИ ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІСТОРІЇ ОКРЕМИХ БІБЛІОТЕК (на прикладі НБ ЛНУ ім. І. Франка)

В умовах відродження культурно-національної самобутності України особливої уваги потребує проблема поглиблення краєзнавчої підготовки бібліотечних спеціалістів вищої кваліфікації, здатних на високому професійному рівні пропагувати в бібліотеках серед читачів історію та сучасне життя "малої" батьківщини.

Важливе місце в професійній підготовці майбутніх національних бібліотечних кадрів вищої кваліфікації посідає курс "Історія бібліотечної справи в Україні", вивчення якого сприяє пробудженню інтересу у студентів до багатого минулого вітчизняних бібліотек. Студенти спеціальності "Книгознавство, бібліотечне та бібліографічне факультету документальних комунікацій та менеджменту Рівненського державного гуманітарного університету (РДГУ) вивчають спеціальний розділ "Бібліотечна справа в регіонах", в тому числі на Львівщині. На лекційних заняттях історія бібліотечної справи краю розглядається в тісному зв'язку з історією

конкретних бібліотек. Так, студенти вивчають етапи створення наукової бібліотеки Львівського Національного університету (НБ ЛНУ) ім. І. Франка, формування її фонду, напрями бібліотечно-бібліографічного та інформаційного обслуговування читачів. Допомагають студентам у вивченні історії даної бібліотеки як складової історії бібліотек на західноукраїнських землях матеріали наукових досліджень працівників Львівської Національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України. Зокрема, В. Фрис охарактеризувала історію розвитку та проблеми історії бібліотечної справи на західноукраїнських землях [1], Н. Кунанець висвітлила історію створення і розвитку наукових бібліотек вищих шкіл Львова у кінці XVIII – на початку XX століття, а також здійснила спробу класифікувати наукові бібліотеки Львова кінця XIX – початку XX століття[2].

З цікавістю студенти аналітично опрацьовують друковані видання про історію Львівського національного університету та його бібліотеки. Наприклад, “Львівський державний університет ім. І.Я. Франка (1661 – 1999): матеріали щодо надання статусу “Національного” (1999 р), “Літопис наукової бібліотеки Львівського університету” (1994 р.) Вивчаючи передісторію створення бібліотеки, студенти ознайомлюються з матеріалами про діячів, які стояли біля витоків її створення, правовим і фінансовим становищем, роботою з організації фондів і каталогів. Значний інтерес має для студентів і публікація до 400-річчя заснування НБ ЛНУ, підготовлена Н. Швець [3], а також опубліковані раніше статті М. Божко і М. Гордій [4] та В. Потайчук [5]. Серед усіх особливо вагомим з цього питання є внесок відомого науковця, краєзнавця, книгознавця, бібліографа, бібліотекаря, історика-дослідника Федора Пилиповича Максименка [6; 7]. Студенти, які проводять наукові дослідження, поінформовані про те, що в НБ ЛНУ у фонді рідкісних книг знаходиться краєзнавча картотека Ф. П. Максименка, в якій міститься майже 10 тис. назв з краєзнавчої літератури. Це є важливою джерельною базою для студентських наукових досліджень.

На семінарських заняттях студенти активно використовують цікаві факти діяльності директорів бібліотеки, а також інших визначних діячів культури, освіти, науки, політичних і громадських діячів, які впродовж чотирьох століть зробили значний внесок у розвиток бібліотеки [3].

Готуючись до практичних занять, студенти в своїх публікаціях звертають увагу на такі факти розвитку НБ ЛНУ:

- особливі випадки у підрозділах бібліотек (ювілеї, одержання і присвоєння почесних звань, зміни в структурі, реконструкція, переїзди, тимчасове закриття бібліотеки);
- особливості в обслуговуванні читачів (зміни в режимі роботи бібліотеки в інтересах читачів, створення нових форм обслуговування);
- заходи щодо розширення зв'язків з громадськістю (рекламні публікації, масові заходи, діяльність читацьких рад);
- інтенсифікація бібліотечної роботи (використання нової техніки, раціоналізація праці бібліотекарів);
- співробітництво з підприємствами, установами, партнерами в країні і за кордоном;
- контакти з місцевими органами управління, партіями, суспільно-масовими організаціями;

- характеристики співробітників (персональні зміни, просування по службі, одержання нагород, підвищення кваліфікації, громадська робота, скорочення персоналу).

Матеріали про НБ ЛНУ ім. І. Франка студенти використовують також при написанні дипломних робіт, в яких вони розкривають такі аспекти: довідково-бібліографічний апарат НБ ЛНУ, історія становлення бібліотеки, вузівська бібліотека: історико-правові аспекти розвитку (на прикладі НБ ЛНУ ім. І. Франка), сучасний стан розвитку бібліотеки, бібліографічна діяльність бібліотеки, бібліотечно-бібліографічне обслуговування студентів та професорсько-викладацького складу ЛНУ тощо.

Студенти старших курсів при підготовці курсових робіт використовують матеріали із збірників, які готує й публікує НБ ЛНУ, таких як "Бібліотека вищого навчального закладу. Історія. Теорія. Досвід роботи", "Збірник наукових праць відділу рукописних, стародрукованих та рідкісних книг ім. Ф. П. Максименка". Особливо цінними для студентів стали започатковані з 2006 року випуски "Вісника Львівського університету. Серія книгознавства, бібліотекознавства та інформаційні технології".

Крім друкованих джерел студенти звертаються до електронних носіїв інформації. Так, з веб-сайту НБ ЛНУ вони ознайомлюються з новою інформацією про її історію, зокрема: хронікою її діяльності; історією формування фондів; наявністю та складом колекцій, стародруків; відомостями про бібліотечних фахівців тощо.

Утруднює пошук матеріалів про НБ ЛНУ ім. І. Франка відсутність зведеного бібліографічного покажчика видань з історії бібліотечної справи в Україні, в якому необхідно відвести місце для історії бібліотек університетів, в тому числі Львівського Національного університету. Бажано також підготувати й надрукувати "Покажчик видань бібліотеки та літератури про її діяльність за ... – ... роки" на зразок подібного видання, підготовленого Львівською Національною науковою бібліотекою ім. В. Стефаніка НАН України.

Вивчення студентами гуманітарного університету історії НБ ЛНУ як складової бібліотечної справи Галичини свого регіону не тільки збагачує знаннями майбутніх бібліотекарів, але й робить більш близькими й зрозумілими події бібліотечного життя західноукраїнських земель в різні періоди історії.

Література:

1. Фрис В. Бібліотеки на Західноукраїнських землях у 2-й половині XVII-XVIII ст. / В. Фрис // Записки ЛНБ ім. В. Стефаніка. – Львів, 2002. – Вип. 9/10. – С.171-186.
2. Кунанець Н. Історія створення і розвитку наукових бібліотек вищих шкіл Львова у кінці XVIII – на початку XX ст. / Н. Кунанець // Бібл. вісн. – 2006. – №1. – с. 28-34.
3. Кунанець Н. Наукові бібліотеки Львова (кінець XIX – початок XX ст.): спроба класифікації / Н. Кунанець // Наук.пр. НБУВ. – 2006. – Вип. 15. – С.112-122; До історії бібліотек у Західній Україні (1848-1900 рр.) / Н. Кунанець // Записки ЛНБ ім. В. Стефаніка. – Львів, 2002. – Вип. 9/10. – С.89-98
4. Швець Н. Бібліотека Львівського університету: події, особи, фонди (до 400-річчя заснування) / Н.Швець // Бібл. вісн. – 2005. – №5. – С. 30 – 40.
5. Божко М. Книгозбірні Львівського університету – 385 / М. Божко, М. Гордій // Бібл. вісн. – 1994. – №2. – С. 23-26.
6. Потайчук В.К. Научной библиотеке Львівського университета – 375 лет В. К. Потайчук // Науч. и тех. б-ки СРСР. – 1984. – № 3.

7. Першодруки (інкунабули). Наукової бібліотеки Львівського університету: каталог / упоряд. Ф.П. Максименко. – Львів, 1958. – 32 с.

8. Кириличні стародруки українських друкарень, що зберігаються у Львівських збірках (1574-1800) / укл. Ф. Максименко. – Львів, 1975.

В.В. Янчарук

/м. Київ/

“ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА ДОКУМЕНТОЗНАВЦЯ” ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Термін “інформаційна культура” був введений в науковий обіг на початку 70-х років ХХ ст. З кінця 80-х років інформаційну культуру починають активно досліджувати фахівці різних галузей. Окрім бібліотекознавців та бібліографознавців, до цих проблем звертаються також філософи, філологи, педагоги. Відтак, нагромаджено значний теоретичний і емпіричний потенціал, який можна використати для удосконалення підготовки документознавців.

Основною метою навчальної дисципліни “Інформаційна культура документознавця” має стати формування інформаційного світогляду студента; оволодіння знаннями, вміннями і навиками інформаційного самозабезпечення його навчальної і науково-дослідної діяльності. Саме цей фундамент і повинен дати вуз. Зокрема, йдеться про отримання уявлень про склад інформаційних ресурсів сучасного суспільства, особливості документальних потоків; освоєння раціональних прийомів і способів самостійного пошуку інформації і систематизації даних відповідно до завдань навчального процесу в гуманітарному вузі; оволодіння методами аналітико-синтетичної переробки інформації; вивчення і практичне використання технології підготовки і оформлення результатів самостійної учбової і науково-дослідницької діяльності (підготовка курсових і дипломних робіт, рефератів, доповідей тощо); вивчення та ефективне використання закордонного досвіду. Реалізації поставлених цілей і завдань підпорядкована структура запропонованого нами курсу.

Розділ I. Інформаційні ресурси суспільства та інформаційна культура.

Мета даного розділу – сформуванню у студентів знання складу і структури сучасних документальних потоків, закономірностей їх функціонування, дати уявлення не тільки про національні системи інформації, а й закордонні, про інформаційні ресурси інтернету. Особлива увага приділяється системі інформації та інформаційних видань у галузі документознавства та споріднених з ним наук.

Розділ II. Основні типи інформаційних завдань та алгоритми їх вирішення.

Мета – опрацювання алгоритмів пошуку інформації, навчання формалізованим методам згортання інформації і раціональним прийомам інтелектуальної роботи з текстами документів, оволодіння технологією підготовки навчальних та наукових текстів, обумовленою завданнями навчального процесу у вузі.

Очікуваний результат засвоєння розділу – оволодіння студентами знаннями про основні типи інформаційних запитів і технології їх виконання; формування цілісного уявлення про структуру і призначення традиційних й електронних пошукових систем, а також про формалізовані й інтелектуальні методи аналізу і синтезу інформації, підготовки й оформлення цілого комплексу інформаційних продуктів:

від уміння складати різноманітні види планів, конспекти до підготовки курсових, дипломних робіт, відгуків, рецензій, тез, та інших наукових публікацій.

Розділ III. Технічні аспекти інформаційних технологій.

Мета – навчання використанню сучасного програмного забезпечення для застосування у подальшій навчальній та науково-дослідницькій діяльності. У результаті студент повинен отримати знання про сучасне програмне забезпечення, отримати практичні навички його використання.

Як впливає з цілей і завдань, складу і структури курсу, він покликаний стати основою раціональної організації навчальної діяльності студентів. Це зумовлено тим, що курс “Інформаційна культура документознавця” повністю підпорядкований завданням професійної підготовки фахівців.

Л.В. Зініченко
/м. Біла-Церква/

РЕГІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД У ПІДВИЩЕННІ КВАЛІФІКАЦІЇ ШКІЛЬНИХ БІБЛІОТЕКАРІВ

Якісна освіта є запорукою соціального захисту населення, працевлаштування, основою високого рівня життя. Організація курсів підвищення кваліфікації бібліотекарів закладів освіти Київської області у Київському обласному інституті післядипломної освіти педагогічних кадрів (м. Біла Церква) ґрунтується на принципах доступності, варіативності, новизни, науковості та зворотного зв'язку.

Система підвищення кваліфікації бібліотечних працівників прагне досягти відповідності між змістом навчання і знаннями, уміннями і навичками та передбачає оновлення і поглиблення знань про бібліотечну справу, інформаційно-бібліографічну й освітньо-виховну роботу. Навчання на курсах підвищення кваліфікації здійснюється за формами: денною, очно-заочною, індивідуальною, дистанційною. Крім традиційних фахових курсів підвищення кваліфікації бібліотечних працівників, передбачено навчання за новими технологіями навчання. Підвищити професійну кваліфікацію можна навчаючись за програмами: проблемно-тематичних курсів підвищення кваліфікації; навчання за дистанційною формою; підвищення кваліфікації за участю в роботі обласних шкіл передового педагогічного досвіду. У плануванні курсів передбачено право вибору бібліотекаря форми і технології курсового навчання.

Для досягнення мети курсів підвищення рівня професійної майстерності бібліотекарів передбачено виконання таких завдань:

- проведення циклу лекцій науково-теоретичного спрямування;
- розширення методичного діапазону бібліотекарів; знань з планування, звітності та організації роботи бібліотеки закладу освіти;
- ознайомлення з сучасною методикою викладання бібліотечних уроків у закладі освіти;
- підвищення інформаційної, пізнавальної, інтелектуальної культури бібліотекаря;
- оволодіння новими досягненнями бібліотечної, психолого-педагогічної наук;

- вдосконалення знань з використання інформаційно – комунікаційних технологій у бібліотечній справі;
- засвоєння нових форм проведення виховних заходів з учнями.

На базі інституту розроблено освітньо-кваліфікаційні характеристики бібліотекаря закладу освіти відповідно до вимог ринку праці, навчально-плануючу документацію та передбачено ознайомлення з передовими методиками навчання.

Метою соціально-гуманітарного модуля є: оволодіння слухачами концептуальними засадами, напрямками професійного саморозвитку; основами педагогіки і психології; принципами гуманізації і демократизації освіти; гуманітаризації її змісту; умовами для розвитку і самореалізації особистості; засвоєння знань щодо організації роботи з охорони праці, створенням безпечних умов навчання дітей.

Зміст професійного модуля: оновлення професійних знань, вивчення чинного законодавства в бібліотечній справі, ознайомлення з модернізованими завданнями бібліотеки, інформаційно-аналітичним та нормативно-правовим забезпеченням діяльності бібліотеки навчального закладу; плануванням та прогнозуванням роботи бібліотеки. Тематикою лекційних, семінарських, практичних занять та тренінгів передбачено задоволення професійних запитів слухачів із застосуванням диференційованого підходу до підвищення фахової кваліфікації бібліотечних працівників. Бібліотекарям, теоретична підготовленість яких відповідає кваліфікаційній категорії "бібліотекар" та "бібліотекар другої категорії", пропонується розглянути ряд проблем науково-методичного характеру: підготовка до бібліотечних уроків, дидактичні умови його проведення, переосмислення і використання у практичній діяльності перспективного педагогічного досвіду тощо. Перед бібліотекарями першої категорії та провідними бібліотекарями ставляться більш складні завдання теоретичного і методичного характеру, які потребують творчого підходу до вирішення та ефективного застосування у бібліотечно-бібліографічній діяльності інформаційно-комунікаційних технологій, виявлення високого рівня професійної майстерності; узагальнення, пропаганда власного досвіду та його захист; організація творчої групи, методичне об'єднання перспективного досвіду; розробка альтернативних програм, рекомендацій тощо.

Зміст навчальних занять спрямований на вирішення питань бібліотечної справи, функціонування бібліотеки закладу освіти. Бібліотекарі удосконалюють професійні уміння та творчо впроваджують в практику роботи бібліотеки інноваційні технології, нетрадиційні підходи до організації та проведення інформаційно-бібліографічної роботи.

Теоретичні і практичні заняття спрямовані на формування умінь та навичок організації роботи бібліотеки закладу освіти, здійснення діагностики та моніторингу читацьких інтересів та потреб, розвитку професійної компетентності бібліотекарів, використання активних форм бібліотечної роботи, узагальнення власного досвіду роботи. Заняття проводяться у формі ділових та рольових ігор, навчальних тренінгів, моделювання активних форм бібліотечно-бібліографічної роботи, роботи з документацією бібліотеки закладу освіти.

Важливе місце в підвищенні рівня професійної майстерності бібліотекарів відводиться самостійній роботі, в процесі якої слухачі опрацьовують рекомендовану літературу, готуються до практичних та семінарських занять, обговорюють

проблемні питання, працюють над розробкою творчих робіт та авторських проектів, презентацією досвіду роботи.

Навчальні заняття діагностико-аналітичного модуля дають змогу вчасно коригувати навчально-тематичний план проходження курсів, що задовольняє професійні запити та інтереси слухачів, виявляє рівень фахового зростання кожного слухача, задовольняє потреби у професійному спілкуванні та обміні досвідом роботи.

Програмою курсів підвищення кваліфікації бібліотечних працівників у Київському обласному інституті післядипломної освіти педагогічних кадрів передбачено спецкурс “Використання інформаційно-комунікаційних технологій в роботі освітянських бібліотек”. На запити шкільних бібліотекарів щорічно проводяться проблемно-тематичні курси “Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в діяльність шкільної бібліотеки”. Обов’язковим є проведення діагностики, що сприяє виявленню рефлексії, мотивації професійної діяльності, мислення бібліотекаря, виявлення позитивних та негативних чинників курсового навчання.

Очікуваним результатом проведення курсів підвищення кваліфікації бібліотекарів закладів освіти є збагачення їх творчого потенціалу, формування тенденцій до саморозвитку, задоволення потреби у професійному вдосконаленні.

В.О. Мудроха
/м. Львів/

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО БІБЛІОТЕЧНОГО ПРАЦІВНИКА

Сьогодні працівники бібліотек усвідомлюють, що використання лише традиційних форм надання інформаційних послуг робить бібліотеки неконкурентоспроможними на інформаційному ринку. Дієвим фактором прискорення процесів інформатизації в бібліотечно-бібліографічній діяльності, формування та широкомасштабного використання інформаційних ресурсів є запровадження нових напрямів підготовки висококваліфікованих бібліотечних кадрів. Сталий розвиток інформаційного середовища, трансформацію професійних напрямів відповідно до інформаційних і соціально-інформаційних потреб суспільства можуть забезпечити фахівці, які мають поповнити штати бібліотек, а саме системні адміністратори, інженери, аналітики та бібліотекарі. Нині працівники бібліотек мають володіти технологіями, що поєднують традиційні технології з сучасними методами інформаційного пошуку та аналітичного опрацювання масивів інформації.

Сучасний користувач очікує від бібліотечного фахівця насамперед оперативної релевантної інформації, яку можна отримати лише із застосуванням нових ефективних пошукових тактик та інтелектуальних стратегій за максимального використання світових документних ресурсів. Бібліотекарі повинні шукати нові форми інформаційного обслуговування, впроваджувати нові технології опрацювання інформації, створювати вітчизняні електронні і віртуальні бібліотеки, що, у свою чергу, потребує відповідного навчання бібліотекарів для формування власних інформаційно-бібліотечних кадрів, підвищення інформаційної культури фахівців.

Першочерговим завданням сьогодення є організація навчання працівників роботі за новими інформаційними технологіями: вивчення нових носіїв і джерел інформації, освоєння процесів пошуку в мережі Інтернет, навичок організації інформаційного обслуговування за допомогою джерел інформації будь-якого рівня. Підвищений попит на оперативну і якісну інформацію сприяв активному впровадженню в бібліотеках комп'ютерної і телекомунікаційної техніки, автоматизованих бібліотечних систем, електронних каталогів і баз даних. Протягом цього періоду стали надзвичайно актуальними проблеми кадрового забезпечення традиційних, гібридних і електронних бібліотек, а також навчання користувачів роботі з електронними бібліотечними ресурсами. У розв'язання цих проблем велику роль відіграють інженерно-технічні кадри, програмісти тощо, за допомогою яких бібліотеки орієнтуються на новітні програмні платформи.

У 2007 році для забезпечення належного функціонування у Львівській національній науковій бібліотеці (ЛННБ) ім. В. Стефаника було впроваджено бібліотечну систему ALEPH 500 – продукт фірми Ex Libris Ltd, яка є інтегрованою системою, призначеною для автоматизації всіх бібліотечних процесів. Відповідно сьогодні бібліотекарі ЛННБ адаптуються до умов роботи, що змінилися; їх необхідно навчати методиці інформаційного обслуговування користувачів із застосуванням комп'ютерних засобів і новітніх технологій, обліку та опрацюванню документів з використанням відповідних модулів системи ALEPH. Саме такі завдання покликана виконувати система підвищення кваліфікації бібліотечних працівників.

Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника має певні традиції в галузі підвищення кваліфікації працівників, яка здійснюється на основі сформованої системи. Основною метою системи щодо підвищення кваліфікації в ЛННБ ім. В. Стефаника є забезпечення процесів перепідготовки кадрів та створення умов для досягнення всіма працівниками бібліотеки належного рівня кваліфікації, що відповідає вимогам часу. Так, до 1985 року основи бібліотечних знань викладалися на заняттях гуртка з мінімуму бібліотечної техніки для працівників з середньою освітою та дворічних курсів з вивчення основ бібліотекознавства та бібліографії для працівників з вищою неспеціальною освітою.

Сьогодні, враховуючи потреби часу, дворічні курси реорганізовані на експрес-курси з вивчення основ бібліотекознавства, бібліографознавства та автоматизації бібліотечно-бібліографічних процесів. Заняття проводяться щоденно і розраховані на вивчення тем, що стосуються всіх аспектів діяльності бібліотеки, зокрема:

- історія ЛННБ України ім. В. Стефаника
- автоматизація бібліотечно-бібліографічних процесів ЛННБ України ім. В. Стефаника. Інтегрована бібліотечна система ALEPH 500;
- організація книжкового ядра та тематико – типологічний профіль комплектування ЛННБ України ім. В. Стефаника і структурних підрозділів;
- форми і види обліку документів. Модуль комплектування в системі ALEPH.

Каталогізація документів, організація системи каталогів ЛННБ України ім. В. Стефаника:

- система карткових алфавітних каталогів;

- електронний каталог в ЛННБУ ім. В. Стефаника;
- каталогізація документів в форматі MARK -21. Основні правила описування;
- каталогізація продовжуваних та періодичних видань;
- класифікаційні системи. УДК;
- предметизація. Складання предметних рубрик;
- методика пошуку літератури за картковими систематичними каталогами та за предметними рубриками в електронному каталозі;
- організація та збереження фондів;
- обслуговування користувачів;
- організація бібліографічної діяльності ЛННБ України ім. В. Стефаника;
- наукова та науково-методична робота ЛННБ України ім. В. Стефаника;
- основні напрями діяльності ЛННБ України ім. В. Стефаника.

За останні десять років курси з вивчення основ бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства та автоматизації бібліотечно-бібліографічних процесів закінчили 105 працівників бібліотеки. Однак все ще актуальною залишається розробка програми навчання, в яку входили б і теоретичні питання, і практичні заняття.

У бібліотеці сформувалися традиційні напрями підвищення кваліфікації кадрів: розширення загальнотеоретичного рівня та теоретико-прикладних знань в галузі бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства. Одним із аспектів підвищення кваліфікації в ЛННБ є функціонально-виробнича спеціалізація в галузі бібліотечної справи, вивчення конкретних технологічних процесів в окремих структурних підрозділах, вивчення системи організації фондів і специфіки обслуговування користувачів в різних читальних залах, ознайомлення з інтегрованою бібліотечною системою ALEPH 500, дослідження досвіду використання новітніх технологій в бібліотечній справі.

Крім цього, бібліотекарі-практики підвищують свою кваліфікацію, беручи участь у наукових семінарах, методичних нарадах, обмінюючись досвідом на наукових конференціях та вивчаючи досвід інших бібліотек, шляхом стажування у багатьох бібліотеках світу (США, Австрії, Польщі). Сучасні вимоги до кваліфікації фахівців спонукають значну кількість працівників до участі у наукових дослідженнях, що проводяться в ЛННБ.

Обов'язковим для всіх бібліотекарів є ознайомлення з фаховими книжковими та періодичними виданнями. Для підвищення інформативності фонду відділу бібліотекознавства та ефективності релевантного пошуку формується пошукова база з питань бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства та інформатики, яка містить аналітичні описи матеріалів з фахових наукових збірників та періодичних видань. На основі цієї бази щоквартально виходить друком інформаційне видання, структуроване за системою УДК.

У плані роботи кожного відділу закладається час на підвищення кваліфікації працівників шляхом самоосвіти. Упродовж року у відділах проводять методичні семінари та огляди фахових видань.

Основні засади роботи у автоматизованій системі ALEPH 500 бібліотечні працівники опанували самостійно, отримуючи консультації фахівців з відділу автоматизації бібліотеки. Вони навчилися за допомогою модуля комплектування проводити замовлення, передплату документів, їх облік та списання. Працівники

бібліотеки за допомогою модуля каталогізації опрацьовують нові надходження та займаються ретроконверсією карткових каталогів. Співробітники читальних залів та абонементу бібліотеки оволоділи навиками обслуговування читачів в автоматизованому режимі, що спростило облік видачі видань читачам.

Безперечно, кадрові ресурси є найціннішим потенціалом бібліотеки. Кадрова політика у бібліотеках зарубіжних країн будується на концепції розвитку людських ресурсів, тому що саме вони є необхідним гарантом у досягненні статутних цілей. Головні ж якісні зміни у роботі українського бібліотекаря сьогодні визначаються звільненням від політичної заангажованості, опануванням нових джерел інформації, впровадженням високих технологій, мікроелектроніки, телекомунікацій, вільного вибору форм та методів роботи. Вхідження України у світове інформаційне співтовариство підвищує вимоги до бібліотечних фахівців, до їх професійної підготовки та кваліфікації, вимагає вміння орієнтуватися у світі новітніх технологій. Для цього потрібні не лише належна кваліфікація бібліотечного працівника, але й постійне підвищення його фахового рівня.

Г.В. Ядрога
/м. Сімферополь/

ПЕРСПЕКТИВНА МЕТОДИКА ПРОЕКТУВАННЯ ЗАХОДУ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ СПІВРОБІТНИКІВ БІБЛІОТЕК

Проблеми підвищення кваліфікації бібліотекарів досить часто обговорюються в професійній періодиці.

Починаючи з другої половини 2008 р., представники державних бібліотек і архівів, у тому числі з кримського регіону, змогли взяти участь в декількох науково-практичних семінарах, витрати на організацію і проведення яких в основному взяли на себе зарубіжні комерційні фірми, представництва яких були відкриті останнім часом в Україні. Природно, що основна мета співробітників і керівників даних представництв полягала в тому, щоб прорекламувати добрі результати раніше створених власних інформаційних продуктів, показати економічну ефективність задіяної при цьому техніки і представити докази реально існуючої методики створення великих масивів електронних документів з високою якістю розпізнаної інформації з друкованих джерел. Враховувалася ними також існуюча небезпека втрати і руйнування документів, що відносяться до рідкісних фондів бібліотек і закритих фондів архівів. А тому паралельно з розповіддю про технологію створення свого інформаційного продукту наводилися приклади рішення даних проблем в далекому зарубіжжі.

Ці приклади обов'язково супроводжувалися демонстрацією найсучасніших технічних засобів. При цьому особливо ретельно і послідовно показувався процес отримання кінцевого інформаційного продукту і обґрунтовувався кожен проміжний технологічний крок, спрямований на підвищення його якості. Такий підхід є достатньо продуктивним і цікавим. Чому? Насамперед тому, що він може допомогти відмовитися від традиційних стереотипів навчання бібліотекарів, коли все навчання полягає в заслуховуванні декількох повідомлень, в кращому разі

супроводжуване презентацією, яка має ще і хоч якусь інформаційно-супровідну пояснювальну складову. Але, на жаль, найчастіша презентація – це простий набір слайдів (картинок), який для подальшого самостійного вивчення процесу дає дуже мало.

По-друге, для бібліотекаря-учасника будь-якого заходу щодо підвищення кваліфікації є дуже важливим переконатися наочно у наявності засобів і способів створення нових інформаційних продуктів, які вже визнані і застосовуються колегами з інших країн з високим ступенем економічної ефективності.

По-третє, якщо бібліотекарю паралельно з сучасною технікою демонструється нова версія програмного продукту, в якій він вже має досвід роботи, але ще не володіє методами створення більш якісного інформаційного продукту, то навчання проходить часто у формі діалогу. А саме діалогова форма навчання є основною з тих, що дозволяють налаштувати будь-якого учасника заходу щодо підвищення кваліфікації на випереджаюче реагування на нову інформацію, що є запорукою творчого і зацікавленого підходу слухача до одержуваних знань.

По-четверте, спільне підвищення кваліфікації фахівців різних інформаційних структур наукових установ, в нашому випадку співробітників наукових бібліотек і архівів, наперед дозволяє виявити дотичні точки робіт.

Враховуючи вищесказане, Науковою бібліотекою Кримського філіалу Інституту археології НАН України, Центром інформаційних технологій Міжвузівського центру “Крим” і Науковою бібліотекою Інституту археології НАН України розроблений власний план подібного професійного заходу щодо підвищення кваліфікації для бібліотекарів наукових бібліотек науково-дослідних організацій. Важливим в цьому плані є те, що в проекті професійного заходу диференційовано враховуються саме практичні інтереси всіх учасників і при цьому ніхто з них не зазнає ніяких матеріальних витрат.

Звичайно, деяке рекламно-інформаційне переважне представлення організаторів і співорганізаторів заходу присутнє (наприклад, в самій програмі заходу), але це визначено тільки загальноприйнятою формою подачі інформації і ні в якому випадку не обмежує інтереси слухачів. Тим паче, що сама логіка побудови програми навпаки показує, що вона складена за попередніми запитам слухачів, що представляють інформаційні служби науково-дослідних організацій (архівів, бібліотек, інформаційних центрів), які реально працюють в конкретному напрямі або планують утілювати свої практичні знання в створення нового електронного продукту.

Комерційним фірмам, що є розповсюджувачами програм і техніки, враховуючи, що вони дали згоду провести навчальні заходи безкоштовно, виділено більше часу. Оскільки їм необхідно не тільки розповісти про себе, але і провести заняття, згрупувавши повідомлення так, щоб повністю продемонструвати весь процес використання техніки і програм для отримання реального інформаційного продукту. У останньому випадку, при розподілі часу у бік збільшення враховувалися і попередні заявки слухачів, які наполягали на тому, щоб заявлена тема (точніший навчальний матеріал), обов'язково охоплював методику роботи з технікою і спеціалізованими програмами. У зв'язку з чим теми цього блоку були розділені на дві самостійні групи, які умовно можна позначити як “бібліотечна” і “архівна”.

Такий підхід до проектування змісту і методів організації навчання можна розповсюдити і на інші групи слухачів, наприклад, з бібліотек навчальних установ, публічних або відомчих. Головне, максимально враховувати думку організаторів і слухачів на змістовну і процесуальну сторони заходу, що проводиться, щодо підвищення професійної кваліфікації і витримувати інформаційний (а для багатьох організаторів він є важливішим) і економічний інтерес всіх його учасників.

Звертаючись до перспективних методик проектування заходів щодо підвищення кваліфікації співробітників бібліотек необхідно звернути увагу і ще на один аспект професійного підвищення кваліфікації співробітників бібліотечної галузі, який їм поки що найчастіше не доступний, оскільки належить до більш дорогої категорії навчання. Це категорія авторських шкіл і майстер класів.

Як видно з вищеописаного, підготовлюваний захід у міру розробки все більш і більш відповідає за формою і темам науково-практичному семінару, з умовною назвою “Сучасні підходи до автоматизації наукових бібліотек і архівів науково-дослідних інститутів Національної академії наук України”. А використана методика його проектування через безліч компонентів професійно-психологічної підготовленості організаторів заходу до складнощів функціонування бібліотек в умовах світової фінансової кризи має перевагу серед інших методик подібного типу, а значить, є перспективною і необхідною до вивчення з погляду напрацювання професійно-психологічних умінь просування нових знань в професійне бібліотечне співтовариство.

Ефективний розвиток бібліотечної галузі неможливий без конкурентоздатного кадрового потенціалу, поява і якісне зростання якого в свою чергу дуже залежать від поки що мало трансформованого системного суспільного процесу, що негативно впливає на прояв творчої свободи особи в цілому. Позначається ця творча професійна несвобода і в тій області, де відбувається вибір рішень при організації системи підвищення кваліфікації, а тому будь-які навіть самі щонайменші інновації (іноді, можливо, і спірні) необхідно вивчати, підтримувати і просувати, природно, за необхідністю скоректувавши. Оскільки тільки так можна зробити відбір того, що в недалекому майбутньому буде багато разів затребуваним.

И.Н. Пяткова
/г. Харьков/

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ СОТРУДНИКОВ ВУЗОВСКОЙ БИБЛИОТЕКИ В УСЛОВИЯХ ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Появление новых систем коммуникации вынуждает пользователей информации решать проблемы, требующие специальных навыков и умений. Сегодня для ориентации в информационном мире необходимы различного рода профессионалы, в т. ч. специалисты по интеллектуальной работе с информацией. В современных условиях такими профессионалами должны стать библиотечно-информационные работники, в функции которых входит умение управлять процессом отбора, приобретения, описания, организации хранения информации.

Переход библиотек на информационно-технологическую платформу во многом меняет их назначение и функции, что не может не влиять на характер деятельности библиотечных работников.

Новые функции являются основными факторами формирования новых профессиональных требований, предъявляемых к библиотечным работникам.

Один из факторов – компьютеризация библиотек, предполагающая обучение сотрудников основам компьютерной грамотности и навыкам работы с офисными программами, пользования сервисами интернета, профессиональной работе с любым программным обеспечением автоматизированных библиотечных систем, которое имеет тенденцию к замене на более совершенные аналоги.

Внедрение процессов компьютеризации в работу библиотек требует от специалистов следующих знаний:

- осведомленность об основных направлениях применения компьютеров;
- умение использовать универсальное прикладное программное обеспечение;
- знание особенностей текстовых редакторов и умение их использовать;
- применение электронных таблиц в будущей профессиональной деятельности;
- умение использовать АРМ для решения профессиональных задач.

Для сотрудников библиотек высших образовательных учреждений существует еще один фактор – реализация принципов Болонской декларации, требующий от библиотек активного участия в образовательном процессе вуза. Уже сегодня библиотеки вузов Украины участвуют в обеспечении самостоятельной работы студентов, предоставляя доступ своим пользователям к национальным и международным образовательным ресурсам, создавая собственные электронные ресурсы, обеспечивая комфортные условия для их использования. При этом библиотечные специалисты должны хорошо знать документно-информационные потоки и массивы по профилю вуза, уметь их обрабатывать и представлять в информационных системах и сетях, знать пользователей, их информационные потребности, хорошо ориентироваться в различных информационных продуктах и услугах.

Стандартным требованием к квалификации библиотекаря становится умение обучать пользователей основам информационной культуры, принципам поиска в электронных ресурсах.

Одним из особо востребованных сегодня качеств профессиональной подготовки современного библиотекаря является умение ориентироваться в иноязычной информации.

Высокого профессионализма в сочетании с компьютерной компетентностью требует от сотрудников библиотек участие в корпоративных проектах.

В последние годы в кадровой сфере библиотек обозначился ряд проблем. Одной из них является отсутствие обновления кадрового потенциала молодыми специалистами. В библиотеку УИПА молодые специалисты не приходили уже много лет, поэтому новые технологии осваивают практически все сотрудники, в чьи обязанности входит то направление работы, которое подлежит автоматизации, и делают это достаточно успешно.

Другая проблема заключается в том, что в обществе сложилось неадекватное отношение к профессии – непонимание реального характера библиотечной деятельности, устойчивое мнение непрестижности профессии. В условиях вуза –

недостаточное внимание к проблемам деятельности библиотек со стороны руководства вуза.

Эффективность работы современной библиотеки во многом определяется ее кадровым составом. Высокая квалификация, профессионализм, чувство нового – таковы черты, определяющие кадровый состав библиотеки УИПА. В библиотеке работают 48 чел., из них в Центральной библиотеке – 40 чел., 8 чел. – в филиалах. Средний возраст сотрудников составляет 49,5 лет.

Существующая сегодня в библиотеке система повышения квалификации кадров сочетает индивидуальные и коллективные виды обучения.

Проблема обучения специалистов в библиотеке, в первую очередь, неразрывно связана с уровнем организации самой работы. Индивидуальное повышение профессионального уровня происходит и при помощи “Кольцевой почты”, которая предоставляет возможность ознакомления с новыми публикациями в специальной периодике. Развитие информационных технологий обогатило эту форму обучения таким инструментом, как интернет, который используется все активнее при подготовке докладов, при поиске ответов на трудноразрешимые вопросы. Это – сайты крупнейших библиотек, форумы, электронные публикации.

Другой формой профессионального и творческого развития сотрудников библиотеки является участие в групповой работе по выполнению определенных задач: редактирование записей Электронного каталога /ЭК/ после конвертации, ретроввод фондов в ЭК, штрих-кодирование фондов. Групповая работа позволяет плодотворно использовать и развивать знания, навыки и творческие способности людей при решении организационных задач.

Достаточно эффективным можно назвать такой инструмент повышения квалификации, как проведение семинаров и конференций. Библиотека имеет большой опыт проведения научно-практических конференций, в свое время такие конференции проводились ежегодно. Всего библиотекой организовано и проведено 15 конференций. Эта система рассчитана на аудиторные формы работы и является особенно результативной для специалистов, принимающих в ней активное участие.

Одной из позитивных форм в практике повышения профессиональной компетентности персонала является использование тренинговых методик. Тренинги особенно уместны при изучении коллективом библиотеки основ работы с программными продуктами, работы отдельных АРМов библиотечной программы, освоении интернет-пространства.

Важным звеном в повышении квалификации могли бы быть профессиональные контакты с библиотечными специалистами других регионов, возможность непосредственного знакомства с опытом работы библиотек Украины, ближнего зарубежья. Творческие командировки – наиболее эмоциональная форма обучения. Основным результатом командировок – побуждение специалистов к инновационному творчеству и нововведениям. К сожалению, финансовые трудности не позволяют развивать эту работу, командировки в библиотеке сведены до минимума. Тем не менее, профессиональные контакты поддерживаются на уровне библиотек вузов города и во многом способствуют взаимообогащению профессиональных знаний сотрудников, особенно в области освоения библиотечной программы.

В целом действующая система повышения квалификации не в состоянии обеспечить на соответствующем уровне обновление теоретических и практических

ких знань, обучение современным информационно-библиотечным технологиям, организационно-правовым аспектам управления библиотекой. Целесообразно решать эти проблемы на курсах повышения квалификации. В городе такая возможность реализуется через курсы повышения квалификации при АСИБТ города, занятия проводятся специалистами ХГАК. В 2006 г. свидетельство об окончании таких курсов от библиотеки получили 3 чел.

В текущем году 1 сотрудник библиотеки прослушал мастер-класс по сохранности фондов редкой книги и получил свидетельство о повышении квалификации в этом направлении.

Попытка выяснить отношение сотрудников библиотеки УИПА к проблеме повышения квалификации через анкетирование показала, что на первое место они ставят изучение опыта внедрения новых технологий. Причем, важность изучения именно этой проблемы подчеркнули все анкетированные независимо от стажа работы и занимаемой должности.

Кардинальные технологические изменения в научных библиотеках настолько стремительны, что необходим комплекс мер по повышению профессиональной квалификации библиотечных кадров, который предусматривал бы создание многоуровневой системы способной привести профессиональные знания сотрудников, их умения и навыки в соответствие с задачами модернизации библиотечного дела.

Реализация мер по повышению профессионального уровня библиотекарей должна базироваться сегодня на принципе опережающего обучения, что предусматривает получение новых знаний и навыков, которые позволяли бы сотрудникам библиотек чувствовать себя комфортно в профессиональном информационном поле.

Г.О. Ліфінцева
/м. Київ/

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗРОБКИ УЗАГАЛЬНЕНОЇ МОДЕЛІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В СИСТЕМІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

Підвищення ефективності підготовки фахівців у системі післядипломної освіти пов'язане з удосконаленням навчального процесу в закладах, які його здійснюють. Для розв'язання цього завдання система підвищення кваліфікації кадрів культури і мистецтв, передбачає вдосконалення управління, без якого система існувати не може. Управління – це насамперед організація діяльності з координації, узгодження та об'єднання в систему цілеспрямованих зусиль людей. Система, якою управляють, хоча і є певною сукупністю елементів й виступає як щось ціле, але не зводиться до простої суми властивостей своїх елементів. Елементи, що утворюють систему, у поєднанні та взаємозв'язках породжують нову системну якість. Тому управління, як діяльність людей, спрямована на організацію – це не механічне поєднання зусиль певної кількості людей, а приведення їх до системи з якісно новими властивостями, що у сукупності забезпечують подальше функціо-

нування та розвиток об'єкта управління. За своєю сутністю управління є процесом взаємодії суб'єктів та об'єктів, його змістом виступає впорядкування взаємозв'язків та взаємовпливів елементів системи, що сприяє прогресивному саморозвиткові її відповідно до притаманних саме цій системі закономірностей та тенденцій.

У свою чергу, суб'єкт і об'єкт управління теж є складно-організованими системами зі своїми елементами. Їх об'єднують спільні управлінські закономірності. Сутність цієї взаємодії міститься у природі взаємозв'язків суб'єктів та об'єктів управління і причинно-наслідковій залежності, що виникає при цьому. Чим вищий ступінь відповідності суб'єкта об'єкту, тим ефективніше саме управління. Тобто чим більше управлінська діяльність відповідає властивостям і тенденціям розвитку навчального процесу в закладах підвищення кваліфікації кадрів культури і мистецтв, тим дійовішим є його результат.

У центрі управлінського процесу є організація. За визначенням “організація” – це, по-перше, внутрішня впорядкованість, узгодженість, взаємодія більш або менш диференційованих і автономних частин цілого, що обумовлена його будовою; по-друге, сукупність процесів або дій, які ведуть до створення або вдосконалення взаємозв'язків між частинами цілого. Отже, організація притаманна будь-якій системі, і управління як система діяльності теж передбачає організацію, але організація, у свою чергу, є її центральною функцією управлінської діяльності.

Водночас досить розповсюдженою є позиція, за якою частина поняття “організація” досить широке і не може повністю бути охоплене змістом понять “управління”, “управлінський процес” або “управлінська діяльність”. Оскільки управління – це цілеспрямована взаємодія (яку теж, у свою чергу, слід організувати) між суб'єктом і об'єктом і є елементом організації процесу задля досягнення системою встановленої мети, то розглядати поняття “організація” можна, принаймні, у трьох площинах, від вузької – до ширшої. По-перше, як функцію управління системою; по-друге, як необхідну умову ефективності, дієвості управління системою, оскільки сама управлінська діяльність потребує організації; по-третє, у найширшому розумінні організація є чинником функціонування системи й досягнення нею своєї мети. У цій площині організація виступає не тільки як умова функціонування системи, а й як засіб розвитку і вдосконалення її.

Щодо навчального процесу в закладах підвищення кваліфікації кадрів культури і мистецтв організацію можна розглядати як умову досягнення цілей навчального процесу і як засіб його вдосконалення, як умову ефективного управління навчальним процесом і як суто управлінську функцію. Отже, правомірно наголосити на тому, що організація як діяльність виходить за межі управління. Вона охоплює й інші види діяльності, наприклад, аналітичну, науково-дослідну, інформаційно-пізнавальну тощо. Організаційна діяльність може мати як попередній, так і супутній управлінській діяльності характер. В першому випадку організація пов'язана з іншою, не управлінською діяльністю, наприклад, аналіз або дослідження науково-педагогічної проблеми, педагогічного досвіду, що навряд чи можна віднести до суто управлінської діяльності. В другому випадку – організація збігається з управлінням й відбиває його зміст. Отже, очевидно, що організація є універсальною ознакою, яка притаманна будь-якому виду діяльності, в тому числі управлінської. Але поняття “організація” вбирає і впорядкування діяльності не

управлінського характеру, без якого процес управління не може здійснюватися, як не може й функціонувати система в цілому.

Вдосконалення навчального процесу в закладах підвищення кваліфікації кадрів культури і мистецтв об'єктивно пов'язане з його організацією. Усвідомлення її сутності та особливостей на сучасному етапі розвитку системи підвищення кваліфікації дає можливість засобами свідомого управління стимулювати реалізацію прогресивних тенденцій, зумовлених майбутньою організацією вищого порядку, і тим самим сприяти вдосконаленню сучасного стану навчального процесу, підвищенню його ефективності.

Спираючись на синергетичну методологію, ми розглядаємо навчальний процес в закладах підвищення кваліфікації кадрів культури і мистецтв як систему складноорганізовану, відкритую, нелінійну і нерівноважну. У системах такого порядку постійно відбувається безліч різноманітних процесів, збурень, зумовлених функціонуванням джерел неоднорідностей та постійним обміном інформацією із зовнішнім середовищем. Одним із центральних джерел неоднорідностей у навчальному процесі є суб'єктивна природа особистості фахівця. Мінливість сучасних вимог до рівня професіоналізму педагога, надшвидке оновлення та розширення знань, інформації, що підсилюють, інтенсифікують хаотичні рухи у даній системі. Зрозуміло, що за таких умов ускладнюється вивчення системи, тому, виходячи із положення синергетики про можливість вивчення складних процесів у нелінійних системах на спрощених моделях, ми вважаємо доцільним подальше дослідження проводити на моделі організації навчального процесу в закладах підвищення кваліфікації кадрів культури і мистецтв.

Моделювання у даному випадку виступає не тільки як метод прогнозування або, у певному розумінні, передбачення майбутнього стану організації навчального процесу, коли результати дослідження складного об'єкта на моделі переносяться з моделі на сам об'єкт, а модель, у свою чергу, є кінцевим результатом прогнозу й може бути нормативною (бажаною) або вірогідною (можливою). Окрім цього, моделювання організації навчального процесу з урахуванням визначених нами прогресивних тенденцій його розвитку, дає можливість детально вивчити ті умови, які сприятимуть вдосконаленню даного об'єкта вже зараз і виявити шляхи оптимізації управління навчальним процесом у закладах підвищення кваліфікації кадрів культури і мистецтв, яке сприятиме досягненню даною системою більш високого ступеню розвитку.

Моделювання організації навчального процесу спрямоване не тільки на виявлення його можливого майбутнього стану, а й на визначення організаційно-педагогічних умов і практичних управлінських дій, які дозволять вдосконалювати його вже сьогодні. Тому результати дослідження моделі організації навчального процесу в закладах підвищення кваліфікації кадрів культури і мистецтв стосуються як майбутнього, так і сучасного, вони мають не тільки теоретичне, а й практичне значення.

Слід також зазначити, що навчальний процес є центральною ланкою підвищення кваліфікації працівників культури і мистецтв на будь-якому рівні: обласному, районному (міському), тобто у курсовий і у міжкурсний період. Він набуває певних особливостей, виходячи із конкретних умов кожного з рівнів, але по суті залишається тотожним собі та потребує організації та управління.

З ІСТОРІЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ БІБЛІОТЕК У ЛЬВОВІ

Історично склалося, що у Львові у кінці ХІХ – на початку ХХ століття створилася особлива бібліотечна інфраструктура, розвиток якої був неможливий без постатей, які впродовж тривалого часу працювали у численних книгозбірнях міста. Кожна національна громада, майже кожне товариство вважали своїм обов'язком створити книгозбірню, яка б стала осередком, навколо якого гуртувалися б кращі їх представники. Функції бібліотекарів виконували самі члени цих спілок, або по можливості запрошували осіб, що мали певну обізнаність із бібліотечним фахом. Бібліотечна професія завжди викликала повагу і зацікавленість у суспільстві, а у бібліотеках працювали талановиті, високоосвічені співробітники, з широким спектром зацікавлень. Більшість з них згодом стали відомими діячами науки і культури.

Викликає повагу вміння співробітників книгозбірень інтуїтивно визначати напрями розвитку бібліотек, засади раціонального розміщення фондів, організації каталогів та шляхи удосконалення обслуговування читачів, використовуючи накопичений досвід, шукаючи нових шляхів розв'язання наболілих проблем. Перешкоджала активному розвитку бібліотек відсутність навчального закладу, який готував би фахових бібліотекарів. Поставила потреба індивідуального творчого осмислення засад роботи книгозбірень, адаптації отриманих за іншим фахом знань до умов роботи бібліотеки, додання побутових незручностей, характерних для бібліотек цього сторичного періоду.

Певні основи бібліотечної освіти було закладено вже на початку ХХ століття. Мінімум бібліотечної техніки подавалося на курсах бібліотекознавства товариства “Просвіта” [1]. Навчання проводилося для бібліотечних працівників Головної бібліотеки спілки та масових бібліотек, що діяли при читальнях філій та сільських громад цього товариства. Цикли лекцій з питань організації ефективної роботи бібліотек читалися бібліотекарям товариства “Рідна школа” [2].

Штати Львівських бібліотек переважно були невеликими, проте у бібліотеках працювали енергійні вболіваючі працівники. Наприклад, у бібліотеці Наукового товариства ім. Шевченка (далі НТШ) в найкращі часи її діяльності, коли працювало сім працівників (серед яких В. Дорошенко, І. Джиджора, О. Назаріїв, М. Андрусак, М. Деркач та ін.) [3] навантаження на кожного було надзвичайно великим.

Деяким бібліотекам, зокрема Народного дому, для налагодження якісного та оперативного опрацювання фондів доводилося запрошувати фахівців інших бібліотек, зокрема університетської книгозбірні [4]. Проте ці заходи були тимчасовими. Великі за обсягом і цінні книжкові фонди потребували систематичної роботи з ними. А такої можливості у жодної з львівських наукових бібліотек не було.

Кожен бібліотекар, який пропрацював у книгозбірні певний час, вважав за обов'язок передавати свої знання та досвід новим працівникам, що створювало певні традиції щодо організації бібліотечної роботи кожної з книгозбірень. Потім ці засади декларувалися у статутних документах бібліотек. Наприклад, Статут (Устав) бібліотеки Народного дому визначав напрямки, зміст, особливості діяльності, а також структуру і штат бібліотеки, режим її роботи [5].

Керівництво установ ставило дуже високі вимоги до бібліотекарів. Так, для кожної посади у штаті бібліотеки Народного дому було розроблено кваліфікаційні вимоги – “Склад бібліотечного персоналу, його кваліфікаційні обов’язки” [6]. Для обіймання посад бібліотекаря та кустоса (бібліотечна посада середньої ланки) необхідно було мати ступінь доктора філософії чи скласти іспит на вчителя середньої школи. Виходячи вже із кваліфікаційних вимог та рівня освіти працівників розроблялися посадові інструкції на кожну з посад за штатом бібліотеки, об’єднані в один документ під назвою “Круг дії чиновників при бібліотеці и музеї “ Народного дому” у Львові” [7]. Під час прийому на роботу “кандидат” проходив “кваліфікаційний іспит” [8].

Аналогічними були вимоги і до бібліотекарів книгозбірні НТШ. Перед бібліотекарем товариства “Просвіта” не ставилося таких високих вимог, хоча широта світогляду, обізнаність з професією притаманна була і претендентам на посаду бібліотекаря цієї книгозбірні.

Бібліотекарям доводилося самотужки шукати шляхи до здобуття фахових знань. Використовувався досвід німецьких, французьких та американських бібліотек. Деякі з бібліотекарів, перебуваючи у європейських та американських бібліотеках як читачі, знайомилися із їх структурою та організацією роботи, вивчали правила бібліографічного опису видань, систему організації та впорядкування фондів.

Працівники бібліотеки Львівського університету проходили навчання (бібліотечну практику) в Національній прусській бібліотеці в Берліні, запозичивши досвід розставлення фондів та правила бібліографічного опису видань. Претенденти на посаду у бібліотеці Народного дому просили їх відправити на стажування у німецькі бібліотеки, оскільки лише при Берлінському університеті на базі його бібліотеки діяла Вища бібліотечна школа [9], яка аж до Першої світової війни залишалася єдиним в Європі навчальним закладом, що готував професійних бібліотекарів.

На допомогу бібліотекарям підручники з бібліотекознавства закордонних фахівців перекладалися українською мовою. Наприклад, Головний відділ товариства “Просвіта” рекомендував бібліотекарям замовити і використовувати як poradnik у практичній роботі підручник Вальтера – Гофманна “Die Praxis der Bücherei” (Leipzig, 1926), що містить основи бібліотечної справи. Пізніше було видано переклад українською мовою окремих найважливіших частин цього підручника [10].

Використовувалися напрацювання українських фахівців. Перевидано книгу Степана Сірополка “Короткий курс бібліотекознавства” (Львів, 1924). Розроблялися власні методичні матеріали. Віталій Левицький підготував “Порадник для бібліотекарів” [11], написаний в доступній формі і який став методичним посібником для бібліотекарів товариства “Просвіта” всіх ланок.

Для бібліотекарів книгозбірень товариства “Рідна школа” у 1913 році М. Коць розробив методичні поради щодо організації їх роботи [12]. В 1934 р. для бібліотек цього ж товариства Л. Ясінчук написав інструктивні матеріали з основних засад організації роботи бібліотек [13]. Для нових працівників бібліотеки Народного дому А. Генсьорський склав “Настановлення для новопоставленого бібліотекаря Інститута Народного дома” [14]. Це була технологічна інструкція, що регламентувала основні засади роботи в бібліотеці. Більша частина постулатів

цього документа стосувалася опрацювання видань, складання бібліографічних описів, застосування кріпосного розставлення книг, ведення інвентарної книги у цій бібліотеці.

Для уніфікації опрацювання фондів бібліотеки НТШ І. Кривецький розробив методичні рекомендації та правила, які зобов'язувалося дотримуватися всіх бібліотекарів, що здійснювали опрацювання книжок [15]. У рекомендаціях враховано цінність фондів бібліотеки та встановлено пріоритетність при їх опрацюванні. Член товариства НТШ З. Кузеля, відомий бібліотекар досліджуваного періоду, якому вдалося набути фахової бібліотечної освіти, вивчивши теорію бібліотечної справи [16] поряд з основною спеціальністю* у Віденському університеті, розробив докладну інструкцію каталогізації книг у бібліотеці цього товариства. Згодом, він написав методичний посібник для бібліотек студентських товариств “Ціль і значінє студентських (кружкових) бібліотек”, який містить основні рекомендації щодо організації роботи бібліотеки студентської спілки (Львів, 1910).

Патріарх слов'янського відродження П. Шафарик [17] уклав практичні посібники; спираючись на досвід Мюнхенської та Паризької бібліотек, Імператорської та королівської книгозбірень у Відні, він розробив засади каталогізації видань. Автор врахував помічені ним недоліки у роботі цих книгозбірень та виклав основні засади розвитку українських книгозбірень.

Про високий кадровий потенціал бібліотек Львова, що діяли у ХІХ – на початку ХХ століття, свідчить зокрема і такий факт, що керівництво бібліотекою Львівської політехніки здійснював на громадських засадах обранець Колегії професорів [18]. А Михайло Грушевський у 1895 році “був управителем бібліотеки [НТШ] і до помочі мав платного помічника” [19]. В. Дорошенко наголошував, що Грушевського треба “вважати справжнім основником і навіть першим бібліотекарем бібліотеки НТШ” [20]. Маючи досвід бібліотечної роботи, Михайло Сергійович трактував “працівників бібліотеки, як науковців і не збільшував годин праці, щоб дати їм змогу працювати поза службою на полі науки та літератури. Він притягав їх до співробітництва в ”Записках” та інших видавництвах НТШ і в “Літературно-науковому віснику” [21].

Традиції високої фаховості та постійного підвищення інтелектуального потенціалу притаманні і сьгоднішнім бібліотекарям Львова. Варто відзначити, що більшість бібліотекарів у наукових бібліотеках міста, мають вищу освіту, хоча випускники бібліотечних факультетів становлять п'ять відсотків співробітників.

Звичайно керівництво бібліотек шукає шляхи для подолання цієї ситуації, намагає працевлаштувати деяку кількість випускників бібліотечного факультету Львівського національного університету ім. І. Франка. Безсумнівно, відкриття цього факультету стало вагомим фактором підвищення фаховості кадрового складу бібліотек Львова і відновило традиції підготовки бібліотечних фахівців в умовах університету. Підготовка фахівців за спеціальністю “консолідована інформація” у Національному університеті “Львівська політехніка” також сприятиме підвищенню якості кадрового потенціалу тих бібліотек Львова, які прагнуть сприяти оптимізації інформаційної інфраструктури міста.

Разом з тим, зокрема у Львівській національній науковій бібліотеці України ім. В. Стефаника (далі ЛННБУ), набуттю працівниками мінімуму необхідних знань щодо основних засад роботи бібліотеки сприяє 25-літня діяльність курсів з

основ бібліотекознавства, бібліографії та інформатики для навчання працівників, що не мають фахової освіти. Викладають на них завідувачі відділами та провідні фахівці бібліотеки. Таким чином підвищили свій фах понад 100 осіб.

Отже, можна констатувати тяглість бібліотечних традицій у книгозбірнях Львова, бажання творчо удосконалювати їх діяльність, а оскільки система ґрунтовної фахової підготовки була відсутня, процес навчання бібліотекарів був постійним, бібліотекарі, здобуваючи знання самотужки, діяли інтуїтивно. Цілком впевнено можна стверджувати, що незважаючи на відсутність фахової підготовки, бібліотекарям бібліотек Львова ХІХ – початку ХХ століття вдалося налагодити роботу книгозбірень відповідно до провідних засад бібліотекознавства цього періоду. Бібліотекарі Львова і до 1939 року і в умовах сьогодення постійно шукають ефективні форми безперервного підвищення свого фахового рівня і підтверджують думку першого президента української держави М. Грушевського, що праця бібліотекарів творча і повинна оцінюватися, як і праця науковців, на задоволення інформаційних потреб яких вона орієнтована.

Примітки:

3. Кузеля завершив слов'янський семінар при кафедрі професора Ягіча Віденського університету у 1906 р.

Література:

1. Дорошенко-Савченко Н. Дванацять бібліотечарських курсів: Вражіння провідниці, що ці курси проводила / Н. Дорошенко-Савченко // Просвіта.- 1937.- Чис.3/6.-С. 85-90.
2. Освітня діяльність // Стан і діяльність рідної школи. 1936-1937: Річне звітання Головної Управи Рідної школи за час від 1.ІХ. 1936 до 31.ІІІ. 1937.-Львів, 1938.-С.32.
3. Центральний державний історичний архів України у Львові.-Ф.309.-оп.1, од.зб.821.-Арк.1-3.
4. Барвинский Б.А. Библиотека и музей “ народного дому” с 1 января 1920 г. по 1 июля 1921 г. / Б.А. Барвинский // Вісник Народного дому.-1921.-№1.-С.26.1
5. Центральний державний історичний архів України у Львові.- Ф. 130,- оп.1.-спр.774.-15 арк
6. Центральний державний історичний архів України у Львові.-Ф.130,-оп.1.-спр.816.-42 арк.
7. Центральний державний історичний архів України у Львові.- Ф. 130.- оп.1.-спр.774.-4 арк.
8. Центральний державний історичний архів України у Львові.- Ф. 130,- оп.1.-спр.815.-Арк.3.
9. Володин Б.Д. Всемирная история библиотек / Б.Д.Володин. – СПб.: Профессия, 2002. – С.156.
10. Порадник для бібліотекарів // Бюлетин Філії товариства “ Просвіта” в Дрогобичи для читалень “ Просвіти” міста й повіту Дрогобича. – 1939. – Ч. 5. – С. 1–4.
11. Левицький В. Порадник для бібліотекарів / Віт. Левицький.-Львів: Просвіта, 1938.-126 с.-*(Підручна освітня бібліотека; Ч.1)*.
12. Коць М. Про основуване і ведене прилюдних бібліотек кружків Українського Педагогічного Товариства/ М.Коць. – Львів, 1913. – 16 с.
13. Ясінчук Л. Рідна школа в ідеї і житті: Підручник для різношкільних організацій і діячів /Л. Ясінчук . – Львів: Накладом “ Рідної школи”, 1934. – 206 с.
14. Центральний державний історичний архів України у Львові.- Ф. 130.- оп.1.-спр.774.- Арк.3

15. Ільницька Л. І. Україніка НТШ як джерело національної бібліографії / Л. І. Ільницька // Бібліотека Наукового Товариства ім. Т. Шевченка: книги і люди: Матеріали круглого столу / НАН України, Львівська наук. б-ка ім. В. Стефаника, НТШ у Львові; Упоряд. та загал. ред. Л. І. Ільницької. – Львів, 1996. – С.67–77.
16. Дорошенко В. Професор д-р Зенон Кузеля як бібліограф / В. Дорошенко // Збірник на пошану З. Кузеля.-Париж–Нью-Йорк--Мюнхен–Торонто–Сідней, 1962.-С.89.
17. Черв'якова О.В. Взаємодія слов'янських будителів у справі формування національних бібліотек / О.В. Черв'якова // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки.- Вип.11: Міжвідомчий збірник наукових праць / відп. ред. С.В. Віднянський.-К.: Ін-т історії України НАН України, 2002.- С.36.
18. Боровик Р. Науково-технічній бібліотеці Державного університету “Львівська політехніка” – 150 років / Р.Боровик // Вузівська бібліотека: Історія. Теорія. Досвід роботи.- Вип.3.-Львів, 1994.-С.90-96.
19. Центральний державний історичний архів України у Львові.- Ф. 309, оп. 1.- од. зб. 21.
20. Дорошенко В. Бібліотека НТШ у Львові / В. Дорошенко // Записки НТШ.– Нью-Йорк,1961.– Т. 171.-С.10.
21. Дорошенко В. Бібліотека НТШ у Львові / В. Дорошенко // Записки НТШ.– Нью-Йорк,1961.– Т. 171.– С. 16.

КНИГОЗНАВСТВО. БИБЛИОГРАФОЗНАВСТВО. ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ

Т.А. Новоженова
/г. Краснодар/

МЕТОДОЛОГИЯ БИБЛИОГРАФОВЕДЕНИЯ И НАУКА О БИБЛИОГРАФИИ: К ВОПРОСУ О СООТНОШЕНИИ

Современный этап отечественного библиографоведения отмечен ростом внимания к разработке методологии науки о библиографии. За почти вековую историю своего развития она претерпела долгую и сложную эволюцию. Если в 20-е годы прошлого века методология, по утверждению М.Г. Вохрышевой, преимущественно понималась как совокупность методов библиографирования и разыскания произведений печати, то сейчас, отмечает ученый, стоит на пути целостного оформления в качестве лидирующей научной дисциплины, выдвигаемой на передний план библиографической науки [1, 6; 2, 207, 209]. В данной связи становится важным выявить соотношение библиографической методологии и самой науки о библиографии.

Традиционно в структуре библиографоведения выделяются следующие дисциплины: теория библиографии, история библиографии, организация библиографической деятельности, методика библиографической работы [5, 194], и в таком составе она была принята в течение длительного времени. В результате специальных исследований структура пополнилась новыми разделами, в качестве которых специалисты предложили методологию библиографии, технологию библиографической работы, управление библиографической деятельностью [2, 159-161; 8, 9]. Вследствие этого в последнем стандарте, содержащем библиографические термины, библиографоведение определяется как научная дисциплина, изучающая теорию, историю, методологию, технологию, методику, организацию библиографии [3, 3]. Практически в этом составе структура библиографической науки представлена в новейшем учебнике по библиографоведению – теория и методика библиографии, история библиографии, организация библиографической деятельности, общая методика и технология библиографической работы [6, 238].

Факт включения методологии в структуру библиографоведения является своевременным и закономерным, что обусловлено значительными достижениями в разработке методологических вопросов на современном этапе развития науки о библиографии. Вместе с тем, с нашей точки зрения, возникает необходимость скорректировать и даже изменить представление как о месте методологии в структуре библиографической науки, так и о статусе методологии относительно науки о библиографии.

В русле первой задачи, на наш взгляд, более логичным, следовательно целесообразным является вынесение методологического раздела в перечне дисциплин структуры библиографоведения на первое место, поскольку методология, в част-

ности по определению М.Г. Вохрышевой, это учение о методах, используемых как в познавательной, так и в практической библиографической деятельности [2, 202]. Данное обстоятельство обуславливает ее основополагающее значение и исходное начало в теоретико-исторических исследованиях, в разработке методических и технологических приемов и средств, в осмыслении организационных аспектов библиографической деятельности. В этом плане правомерно замечание Г.А. Губановой и И.Г. Моргенштерна, что в дефиниции термина “библиографоведение” в ГОСТ 7.0-99 методологию следовало бы поставить на первое место [4, 14].

Между тем, не останавливаясь на этой точке зрения, постараемся обосновать иное положение методологии относительно науки о библиографии.

Как утверждает, например, В.П. Котенко, методология в широком смысле есть учение о структуре, организации, методах и средствах деятельности, ее основной функцией является организация и регулирование процесса познания и преобразование объекта действительности. В рамках познавательной части функции ученый определяет методологию в качестве учения о принципах построения, формах и способах познания или системы принципов, методов и средств научной деятельности. При этом, как он отмечает, в методологических исследованиях чаще всего идут путем критического анализа представлений о науке [7, 6-8]. Отталкиваясь от последнего, полагаем, что методология науки должна представлять собой метатеорию, с позиций которой осмысливаются частные, объектно-предметные теории. Данное требование и обеспечивается первыми двумя уровнями методологии – высшим (философским) и общенаучным.

В области библиографоведения уже давно успешно применяются универсальный метод научного познания – восхождение от абстрактного к конкретному, системный, деятельностный, модельный и другие общенаучные подходы, позволившие осмыслить как целостно библиографию, так и многие отдельные библиографические реалии. На данном основании они образуют методологию науки о библиографии, поскольку такой методологией, по нашему убеждению, должны быть те метатеории, которые сами способны объяснить библиографию. В последнее время в информационно-библиотечных науках активно используется синергетика, по статусу приближающаяся к универсальной теории, что обусловлено ее тесной связью с философией (диалектикой), а также ее истоками в общих теориях систем, деятельности, информации. Соответственно синергетика обосновывает происхождение информации, информационных систем, в том числе библиографии, – с момента ее возникновения до сложной организации. Это позволяет считать синергетику основой синергетической библиографической концепции, целостно объясняющей феномен библиографии, а универсальность синергетики, вытекающая из ее междисциплинарности, обеспечивает ее метатеоретический характер относительно библиографических исследований. И коль скоро синергетика – это метатеория библиографии, следовательно, ее методология, а методология, по словам М.Г. Вохрышевой, всегда наддисциплинарна (2, 218), есть смысл, на наш взгляд, вынести методологический раздел библиографоведения из его структуры и поставить над наукой о библиографии.

Литература:

1. Вохрышева М.Г. Библиографоведение на границе веков: методологические заметки [Текст] / М.Г. Вохрышева // Библиография. – 1999. – №6. – С. 3-14.

2. Вохрышева М.Г. Теории библиографии [Текст]: учеб. пособие / М.Г. Вохрышева. – Самара, 2004. – 368 с.
3. ГОСТ 7.0-99. Информационно-библиотечная деятельность, библиография. Термины и определения. [Текст]: Введен с 1 июня 2002 г. – Минск: Изд-во стандартов, 1999. – 23 с.
4. Губанова Г.А. Терминосистема библиографии: современное состояние [Текст] / Г.А. Губанова И.Г. Моргенштерн // Библиография. – 2002. – №1. – С. 13-16.
5. Коршунов О.П. Библиографоведение. Общий курс [Текст] : учебник / О.П. Коршунов. – М.: Кн. палата, 1990. – 232 с.
6. Коршунов, О.П. Библиографоведение: основы теории и методологии [Текст] : учебник / О.П. Коршунов, Т.Ф. Лиховид, Т.А. Новоженова. – М.: ГРАНД-ФАИР, 2009. – 336 с.
7. Котенко В.П. Методология научной и практической деятельности: состояние и проблемы [Текст] / В.П. Котенко // Методология исследовательской работы. – СПб., 2003. – С. 4-11.
8. Фокеев В.А. Библиографоведение: определение, задачи, объект, предметная область, структура [Текст] / В.А. Фокеев // Мир библиографии. – 2002. – №6. – С.7-9.

Н. І. Черниш
/м. Львів/

ІСТОРІЯ СВІТОВОГО ЕНЦИКЛОПЕДИЧНОГО КНИГОВИДАННЯ ЯК СКЛАДОВА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ РЕДАКТОРСЬКИХ КАДРІВ УКРАЇНИ

У сучасних умовах оновлення всіх сфер життя збереження і подальший розвиток культурних здобутків, високої духовності українського суспільства не стануть можливими, якщо не відбудуться довгоочікувані зміни в книговиданні, адже саме книга – найефективніший інструмент передачі знань, ідей, досвіду. Зауважимо, однак, що завдання української книжкової справи нині не мають обмежуватися лише забезпеченням випуску достатньої кількості друків, хоча саме це насамперед хвилює і видавців, і державних діячів, причетних до керівництва книговиданням. Щоб задовольнити інформаційні потреби громадськості, слід виокремити найважливіші для суспільства види літератури, типи видань і, доклавши зусиль, втілити в життя реальну програму випуску книжок, які відповідали б вимогам українських читачів, слугували надійним джерелом багатоаспектних неупереджених відомостей.

До пріоритетних серед інших суспільно значущих видань належать енциклопедичні, адже, безперечно, енциклопедія – це важливий засіб примноження культурних надбань, розгалужений комплекс різноманітної соціальної та наукової інформації, втілення досягнень цивілізаційного розвитку будь-якої країни. Загальноновизнано, що саме енциклопедія є свідченням духовної зрілості нації. Акумулюючи відомості з різних галузей знань і практичної діяльності, систематизуючи й узагальнюючи здобутки світової та національної культури, такі праці віддзеркалюють інтелектуальний потенціал суспільства, виконують високу місію збереження духовної спадщини, а значить, є справою загальнодержавної ваги.

Гордістю України в другій половині ХХ ст. стали її вагомі досягнення в енциклопедичному книговиданні – два випуски багатотомної універсальної енциклопедії, майже 200 томів різноманітних за тематикою та читацьким призначенням галузевих, спеціалізованих, країнознавчих довідників, низка фундаментальних науково-довідкових праць. Упродовж десятиліть їх видавничо-методична підготовка

та випуск вважалися головними напрямками інформаційної політики, а тому видавці повсякчас відчували державну підтримку, реальну допомогу та неабияку зацікавленість наукової громадськості.

На тлі помітних здобутків попередників щораз виразніше виявляються сучасні проблеми галузі. Справді, нинішній стан національного енциклопедичного книговидання з його вельми динамічною, почасти навіть нестабільною ситуацією, мінливою видавничою політикою авторитетних осередків, неусталеністю системи і стратегії забезпечення читацьких потреб висуває на перший план багатоаспектний комплекс проблем, розв'язання – яких покликане позитивно впливати на зміст та структуру довідкових видань. Складні реалії, в яких на початку ХХІ ст. опинилися видавці українських енциклопедій, потребують кардинальних змін у формах та методах діяльності видавництв, спонукають їх до пошуків нових, нестандартних рішень, неординарних підходів, принципового оновлення тематики і типологічних характеристик науково-довідкових праць, адекватної відповіді на запити читацької аудиторії, зокрема й щодо створення модерних електронних версій.

Сучасний стан розвитку українського енциклопедичного книговидання дає підстави вважати, що подолання кризових явищ не буде ефективним без урахування світових досягнень, глибокого вивчення, критичного осмислення та ефективного використання здобутків енциклопедичних видавництв інших країн, зокрема тих, які досягли видатних успіхів і наполегливою працею упродовж ХІХ–ХХ ст. змогли утвердитися як світові енциклопедичні стандарти, досконалі зразки для послідовників. Безперечно, саме оптимальне поєднання кращих традицій національної енциклопедичної справи та новітніх світових тенденцій, творча адаптація зарубіжного досвіду до розв'язання проблем українського енциклопедичного книговидання – це той реальний шлях до успіху, що його нині потрібно здолати, щоб відродити славу України – одного з провідних енциклопедичних центрів.

Для успішного розв'язання цих складних та відповідальних завдань необхідно забезпечити видавничу громадськість нашої країни і майбутніх видавців – студентів вищих закладів освіти, що навчаються за спеціальністю “Видавнича справа та редагування”, відомостями, які б ґрунтовно знайомили їх з історією світового енциклопедичного книговидання, всебічно висвітлювали зародження та основні етапи розвитку провідних енциклопедичних осередків зарубіжних країн, цілісно характеризували структурно-змістові особливості добре знаних та авторитетних довідкових видань. Погодьмося, що успіх чи неуспіх української енциклопедичної справи, окрім іншого, залежить нині й від професійної ерудиції, вміння та бажання тих, хто має намір здійснювати підготовку енциклопедичних праць, вчитися у своїх попередників – редакторів визнаних у всьому світі енциклопедичних видавництв, творчо запозичувати їхній багатий досвід та ефективно його використовувати у власній діяльності. Готуючи до друку різноманітні за тематикою, читацьким призначенням, обсягом енциклопедичні видання, не варто забувати, що їх випуск – це підсумок великої, копіткої наукової роботи, яка вимагає від усіх, причетних до справи, належних фахових навичок, високого професіоналізму, знань про здобутки попередників.

Нині, в умовах виразного поступу національного книговидання, стрімкого збільшення (чисельно за штатом редакторів) видавництв і видавничих організацій різної спрямованості, гостро постали проблеми професійного вишколу кадрів. До

справи навчання студентів за спеціальністю “Видавнича справа та редагування”, окрім добре знаних в Україні та за її межами авторитетних закладів з багаторічним досвідом роботи і сформованими традиціями (йдеться, зокрема, про Українську академію друкарства, видавничо-поліграфічний факультет Національного технічного університету “Київський політехнічний інститут”), активно долучилися десятки інших осередків, серед яких на чільному місці Інститут журналістики Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, Дніпропетровський, Одеський, Волинський, Луганський національні університети та ін. Без перебільшення можемо стверджувати, що невдовзі настане час, коли у кожному обласному центрі нашої країни матимемо спеціальність “Видавнича справа та редагування”. Це – потреба сьогодення, коли українське суспільство нарешті підійшло до усвідомлення власних пріоритетів у культурній сфері, до якої належить і книговидавництво.

Проблеми професійної підготовки сучасного видавця, редактора, що повинен вирізнятися не лише творчим підходом до розв'язання комплексу складних питань, пов'язаних з опрацюванням майбутньої книги, а й широкою ерудованістю, ґрунтовною обізнаністю з процесами розвитку книжкової справи в Україні та світі, неможливо успішно розв'язати без належного теоретико-методичного забезпечення, створення низки підручників і навчальних посібників нового покоління, які виховували б у студентів повагу до книги як складової культури, ґрунтовно викладали науково-апробовані відомості, дотичні до фахових питань редакційно-видавничого опрацювання видань різних видів літератури.

У контексті сучасних завдань піднесення рівня фахової підготовки редакторських кадрів України вельми важливо вивчити історичний шлях формування енциклопедій як особливого типу видань, починаючи від стародавніх довідкових праць та до кінця XVIII ст.; дослідити історію видавничо-методичного опрацювання та публікації найавторитетніших довідкових праць XIX-XX ст.; виявити їхні головні типологічні ознаки й охарактеризувати особливості структури, змістового наповнення, нетекстових засобів подання інформації та науково-довідкового апарату; а головне – виокремити той цінний досвід, що є гідним для наслідування видавцями українських енциклопедій та може прислужитися їм при підготовці національних довідкових праць.

Такий цілісний комплекс ґрунтовних наукових відомостей не лише дасть змогу висвітлити вагомі здобутки кожного енциклопедичного осередку, створити цілісну картину розвитку енциклопедичного книговидавництва у провідних зарубіжних центрах (безперечно, зважаючи на складність проблеми та її опрацювання в попередніх поодиноких теоретичних джерелах), а й спонукає майбутніх фахівців української книжкової справи до осмислення досвіду попередників та його адаптації до реалій енциклопедичної справи нашої країни, а ще – започаткує низку багатоаспектних досліджень, пов'язаних з історією світового енциклопедичного книговидавництва.

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ СЕМІНАР “ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ РІДКІСНИХ ВИДАНЬ”

Питання збереження рідкісних книг і документів завжди були в центрі уваги спеціалістів. Але останнім часом ці проблеми стають все більш актуальними, враховуючи погіршення екології, відсутність на місцях адекватних умов для зберігання книжкових пам'яток (і в зв'язку з неналежним фінансуванням установ-фондоутримувачів, і в зв'язку з відсутністю належних площ: останніми десятиріччями бібліотеки в Україні взагалі не будуються), неналежну підготовку кваліфікованих кадрів для цього. Розв'язання перших двох чинників є досить складним і дорогим, наразі певною мірою нереальним, а щодо останнього – підвищення кваліфікації кадрів, які працюють з рідкісними і цінними книжками – це завдання є цілком можливим і конче необхідним для практичної роботи.

Саме з цією метою Міністерство освіти і науки, науково-методична бібліотечна комісія, Секція організації і збереження інформаційних ресурсів організували на базі ЦНБ Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна 25–25 березня 2009 р. названий у заголовку семінар для підвищення відповідної кваліфікації співробітників вузівських бібліотек України.

Основою семінару став “Майстер-клас”, проведений д. тех. н., проф., директором Федерального центру консервації бібліотечних фондів Російської національної бібліотеки С. О. Добрусіною. Вона детально розглянула такі питання:

- Консервація документів – що це таке?
- Прилади контролю температурно-вологісного і світлового режимів зберігання;
- Реставрація документів. Ручні й механізовані методи реставрації;
- Стабілізація документів. Фазове зберігання та інкапсулювання;
- Оцінка стану документів. Паспорт збереження;
- Захист документів від біопшкодження. Біоциди, що вживаються для обробки документів;
- Загальні вимоги до зберігання документів на мікроформах і оптичних компакт-дисках;
- Устаткування для мікрофільмування та сканування документів;
- Національна програма збереження бібліотечних фондів Російської Федерації. Основні напрями діяльності в галузі збереження фондів.

Питанням обліку і безпеки фондів книжкових пам'яток була присвячена лекція д. і. н., проф., заввідділу стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського Г. І. Ковальчук. Було також приділено увагу розгляду питань щодо Державного реєстру національного культурного надбання, його структурної частини “Книжкові пам'ятки України”.

Досвід проведення мікологічного контролю у книгосховищах ЦНБ університету імені В. Н. Каразіна представили Т. І. Прудникова, к. т. н., доцент кафедри мікології та фітоімунології ХНУ імені В. Н. Каразіна, та О. Г. Сазонова, студентка

5 курсу біологічного факультету університету – до речі, цікавий і позитивний приклад співпраці вузу та його бібліотеки.

На окремих питаннях практичної роботи із збереження фондів книжкових пам'яток зупинилися співробітники відділів рідкісних книг бібліотек класичних університетів України І. В. Пігулевська (ОНУ імені І. І. Мечникова), М. І. Боброва (ХНУ імені В. Н. Каразіна), А. В. Євтушенко (ХНУ імені В. Н. Каразіна), М. М. Ільків-Свидницький (ЛНУ імені І. Я. Франка), О. С. Кучмай (КНУ імені Т. Г. Шевченка).

Про велике зацікавлення присутніх (навчання пройшло близько 40 осіб) свідчить, зокрема, та надзвичайна увага, з якою присутні слухали доповідачів, а також значна кількість заданих професійних запитань. Упевнені, що така форма підвищення кваліфікації, за відсутності інших форм підготовки спеціалізованих кадрів по роботі з рідкісними й цінними документами, є слушною, вартою продовження, оскільки значне коло професійних питань не було розглянуте і потребує наступних семінарів, бажано в інших університетах.

Учасники семінару одержали сертифікати встановленого зразка про підвищення відповідної кваліфікації на факультеті післядипломної освіти Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Господарі проведеного семінару – Центральна наукова бібліотека цього університету, її директор Журавльова Ірина Казимирівна – подарували учасникам нові книжки, ксерокопії чинних державних стандартів, бібліографічні списки фахової літератури, що була представлена на спеціальній виставці. Є впевненість, що проведений семінар є дійсно корисним: він надав учасникам реальну можливість ознайомитись з нормативними вимогами до зберігання рідкісних і цінних документів, які є історико-культурним надбанням держави і всього світу.

Г.А. Шаньгинова

/г. Улан-Удэ/

ПОДДЕРЖКА ЧТЕНИЯ И ГРАМОТНОСТИ ЗА РУБЕЖОМ

Огромную роль в развитии и социализации личности играют чтение и грамотность, сопровождающие человека всю его жизнь и неразрывно связанные между собой. Возможно, поэтому многие дефиниции термина “грамотность” включают умение индивида читать и писать. В публикациях некоторых зарубежных авторов предлагаются термины: “функциональная неграмотность”, “вторичная неграмотность”, “полуграмотные” и другие. По определению ЮНЕСКО, функциональная неграмотность применима к любому лицу, утратившему навыки чтения и письма и неспособному к восприятию короткого и несложного текста, имеющего отношение к повседневной жизни [1]. 2003-2013 годы объявлены ЮНЕСКО десятилетием грамотности.

Проблема чтения и функциональной неграмотности – одна из актуальных в отечественном и зарубежном библиотековедении, которой посвящено множество публикаций в специальной печати. Исследования, проведенные в индустриально развитых странах мира, свидетельствуют о возрастании числа функционально не-

грамотного населения. Так, по данным Национальной комиссии США, около 23 млн. американцев являются функционально неграмотными, иными словами, не могут читать и писать. Не менее остро эта проблема стоит и в других странах, в частности, в Германии приблизительно 3-4 млн. взрослых вторично неграмотны, около 20% трудоспособного населения Франции с трудом могут читать и писать. Исходя из этого со второй половины XX века за рубежом проблеме чтения и грамотности уделяется значительное внимание, она приобретает общенациональный масштаб. В Германии, например, отдельные проекты (Фонд чтения) находятся под патронатом президента [2].

В Великобритании реализуется Национальная стратегия в области грамотности “Reader Development”. Национальный трест грамотности проводил кампанию Национальный год чтения, в которую были вовлечены известные люди, пропагандировавшие чтение [3]. Особого внимания заслуживают онлайн-читательские кружки. Программа “Skills for life” (“Умения на всю жизнь”), рассчитанная на развитие навыков грамотности у взрослых, находится под патронатом Министерства образования и профессиональной подготовки.

Поражает перечень организаций, занимающихся поддержкой чтения в Великобритании: Совет по делам искусств, Book Trust, National Literacy Trust, Reading Agency, Opening the Book [4]. Сегодня в этой стране реализуется программа “Чемпионы чтения”, рассчитанная только на мальчиков и мужчин. Значительное внимание уделяется чтению подрастающего поколения, например, проект 2005 года. “Drug pushers” (“Толкатели книг”) нацелен на привлечение подростков к распространению книг и пропаганду чтения [5].

В результате проведения подобных мероприятий в библиотеках значительно возрастает спрос на книги и другие документы.

Заслуживают внимания итальянские проекты “Цитадель литературы”, “Литературные парки”, цель которых – повысить интерес к чтению молодых [6].

В США существует национальная сеть центров книги и чтения, возглавляемая Библиотекой Конгресса. Несколько проектов реализуется в Голландии – “Национальный день чтения вслух”, “Радость чтения”. В Норвегии создана программа “Читающий колледж”. Один из пунктов национальной программы поддержки чтения в Колумбии посвящен детскому чтению.

Благосостояние и социальная активность населения страны зависят от его грамотности. Таким образом, экономическое развитие государства напрямую зависит от уровня грамотности населения. По свидетельству американских исследователей, бизнес США несет убытки по причине низкой грамотности трудового населения. В целях поддержания интереса к чтению и повышению уровня грамотности, библиотека штата Иллинойс реализует программу “Грамотность на рабочем месте”, предназначенную для представителей бизнеса. В соответствии с данной программой выбирается группа предпринимателей, для которой библиотека организует курсы повышения грамотности и укрепления навыков чтения. Эффективность подобных мероприятий высока, так как после окончания курсов у сотрудников фирм и предприятий повышается производительность труда.

Свидетельством внимания развитых стран мира к проблеме чтения и грамотности являются европейские конференции, организуемые каждые два года Евро-

пейским отделением Международной Ассоциации Чтения. Последняя такая конференция “Грамотность без границ” состоялась несколько лет назад в Хорватии.

Опыт зарубежных стран по поддержке чтения требует более детального исследования, обобщения. Вероятно, использование отдельных его направлений будет способствовать решению проблем чтения и грамотности в России.

Литература:

1. Иванова Г. Чтение, грамотность и библиотеки : функциональная неграмотность в развитых странах / Г. Иванова // Школьная библиотека. – 2002. - № 1. – С. 6-9.
2. Сметанникова Н.Н. Информация об IRA (Международной Ассоциации чтения) / Н.Н. Сметанникова // Школьная библиотека. – 2004. - № 6. – С. 65-71.
3. Ильина Т. Читаем всей страной! Опыт британских коллег в области развития и поддержки чтения / Т. Ильина // Школьная библиотека. – 2004. - № 4. – С. 24-27.
4. Программа «Чтение» в Великобритании // Школьная библиотека. – 2005. – № 9-10. – С. 34-37.
5. Сметанникова Н.Н. От фестиваля к году чтения / Н.Н. Сметанникова // Школьная библиотека. – 2005. - № 9-10. – С. 42-45.
6. А. д. Итолло «Цитадель литературы» // Школьная библиотека. – 2005. - № 9-10. – С. 48-55.

И.И. Пашнина
/г. Краснодар/

ЧТЕНИЕ КАК ГУМАНИСТИЧЕСКАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА

Если в общих чертах охарактеризовать картину современного мира, опираясь, в том числе, и на субъективные ощущения, то мы не можем не заметить углубляющейся дегуманизации всех сторон жизнедеятельности глобального информационного общества. Фантастические достижения технического прогресса, буквально обрушившиеся на человечество, по логике многих писателей-фантастов прошлого должны были привести к всеобщему процветанию и благоденствию как человечество в целом, так и отдельных индивидуумов, свободных для творчества и созидательной деятельности. К сожалению, современная картина мира вызывает в памяти скорее строчки из Екклесиаста: “... во многой мудрости много печали; и кто умножает познания, умножает скорбь”. На наших глазах скорее сбываются прогнозы, описанные в антиутопиях: невиданные успехи науки и техники находятся в явном противоречии с моральным, интеллектуальным и даже физическим состоянием подавляющей части населения земного шара.

И, как это ни прискорбно, наша страна, особенно в последние десятилетия, не является исключением. Находясь далеко не в первой десятке по уровню жизни населения, Россия продолжает терять и свой духовный потенциал. Покидает этот мир старшее поколение, бывшее во многом совестью нации. Крайне редко на экранах телевизоров появляются те, кто составляет тот пласт творческой интеллигенции, который всегда призывал к добру и справедливости, борьбе с насилием и пошлостью. Свято место не бывает пусто. Включаем любой канал ТВ – картина одна: агрессия, примитивизм, пошлость. Это та антикультурная среда, которая бу-

квально с пеленок формирует мировоззрение молодого поколения. Как следствие – высокий уровень молодежной преступности, наркомании, беспризорности, проституции.

Помимо социально-экономических факторов, изменить положение могла бы активизация процессов гуманизации всех сторон жизни общества. Одной из гуманистических составляющих на протяжении тысячелетий является чтение. Недаром самое мудрое достояние человечества называется “Библия” – “книга”. Необходимость обратиться к проблемам чтения диктуется рядом факторов и, прежде всего, катастрофическим сокращением досугового чтения, чтения для души. К слову сказать, велик процент “делового” чтения, связанный с необходимостью освоения учебных программ: его доля составляет около 70-80 % чтения молодежи. Чтение по обязанности имеет подвижную границу и нередко переходит в устойчивый интерес. Между тем, это мощное средство “самооздоровления” молодого поколения в последние годы все чаще предается забвению.

Одной из главных на сегодня задач для библиотек, прежде всего детских и юношеских, является возрождение у читателя культуры чтения, восприятия текста во всей его полноте. То есть идея акмеологии чтения в условиях падения его статуса в молодежной среде и переориентации с книги на компьютер, а также общей тенденции к снижению роли вербальной культуры за счет визуальной (что ведет к огромным потерям в творческом потенциале личности) как никогда актуальна.

Если обратиться к современному книжному рынку, охарактеризовать в общих чертах репертуар чтения молодого поколения, то картина получится довольно грустная. Даже экспресс-опросы в студенческой аудитории показывают, что на первом месте стоит деловая литература, значительно уступают, но все же читаются – детективы, авантюрно-приключенческая проза, “дамский (женский, любовный)” роман. Как правило, это переводные или наши отечественные, но написанные упрощенным, а зачастую и просто не литературным языком “произведения”. Следует отметить и низкое, по сравнению с эпохой до 1991 года, качество издания большинства книг, полиграфическое оформление художественной литературы, обилие опечаток, грамматических и стилистических ошибок. Зачастую переводы выполнены так, как будто их делал не специалист – филолог, а средних возможностей компьютерная программа-переводчик. Это касается и структуры изданий, которые, за редким исключением, сопровождаются вступительной статьей. Примечания, комментарии и другие, необходимые для глубокого восприятия содержания, элементы справочного аппарата книги, думается, вообще отошли в область преданий.

Нельзя не сказать и о порочной тенденции в чтении программной художественной литературы. Книжные рынки наводнили адаптированные издания “Война и мир”, “Преступление и наказание”, “Евгений Онегин” в прозаическом изложении, практически всей школьной программы. В подобных изданиях дается только фабула в предельно сжатом виде. Плюс к этому, услуги – “1000, 300 ... лучших сочинений”. В этих условиях в библиотеках просто необходимо возрождать практику читательских конференций, бенефисов читателя, а также разрабатывать и внедрять новые формы и методы, направленные на воспитание культуры чтения.

Сравнительно новое явление, так называемая “сетература”, имеет свои “за” и “против”. Как правило, сетевые авторы идут от электронного варианта к печат-

ному станку. Сетература может быть и местом для творческого общения, работы над совместными литературными проектами и обсуждения литературных работ; и возможностью оперативно дойти до пользователя молодому автору стихов, рассказов, повестей, эссе; и апробацией лабораторных опытов любителями словесных экспериментов. Таким образом, сеть предоставляет равные возможности и таланту, и графоману выйти на самую широкую аудиторию. Со стороны ревнителей всеобщей “интернетизации” можно услышать о бесперспективности бумажных изданий, их неоперативности, большой емкости и т.п. Нет необходимости кидаться в крайности и отвергать традиционное или сетевое чтение: традиционные и электронные носители не противоречат друг другу и способны мирно сосуществовать, как театр и кино.

Сверх задача библиотек – внести свой посильный вклад в мировой процесс блокирования всех форм современного бескультурья и варварства.

А.В. Кухтина
/г. Краснодар/

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПРЕДСТАВЛЕНИЯ О БИБЛИОГРАФИИ В ОТЕЧЕСТВЕННЫХ ДИССЕРТАЦИОННЫХ ИССЛЕДОВАНИЯХ

Зародившись в первой половине XIX века, российская библиография библиографии (ББ) прошла долгую и сложную эволюцию, в процессе которой происходило развитие и ее теории. В настоящее время существует обширный круг исследований, осмысливающих многие аспекты этого важнейшего библиографического направления. В значительной степени разработка теории ББ связана с появлением в последней четверти прошедшего столетия диссертаций, специально посвященных различным вопросам ББ.

Первой научной работой такого рода стала докторская диссертация И.В. Гудовщиковой, в которой рассмотрено становление и развитие универсальной ББ как отечественной, так и в пятидесяти зарубежных странах [2]. С точки зрения теории интерес представляет определение сущности, значения и задач национальной ББ, основных сфер применения ее пособий, обоснование специфики путеводителя как перспективного вида источников ББ. Особую важность приобретает характеристика её моделирующей и источниковедческой функций, а также постановка вопроса о поисковых возможностях пособий ББ.

Теоретические взгляды И.В. Гудовщиковой послужили отправной точкой для других диссертационных исследований применительно к более конкретным участкам ББ. Так, в диссертации Е.И. Матулайтите дальнейшую разработку нашла идея влияния национальной ББ на развитие библиографии в союзных республиках [6]. Идентично значение библиографии краеведческой библиографии в процессе производства и использования библиографической информации (БИ) по краеведению обосновывается в диссертации А.Н. Лебедевой [4]. Наряду с этим в обеих работах рассматриваются функции ББ, раскрывается роль ее пособий в создании библиографического репертуара, а также в развитии науки о библиографии.

Общим в данных диссертациях стал анализ истории, современного состояния и перспектив развития ББ. В эти рамки вписываются также диссертации М.А. Мамонтова [5] и О.О. Борисовой [1]. В них прослеживается история ББ, но уже отраслевой в частности общественно-политической и сельскохозяйственной тематики, рассматриваются ее состояние и тенденции развития, характеризуются пособия ББ по соответствующим отраслям, анализируется методика их составления, определяются направления формирования системы пособий с точки зрения их содержательной и типовидовой структур, намечаются пути совершенствования библиографии общественно-политической и сельскохозяйственной библиографии. В плане разработки теоретических представлений в области ББ исследователи исходя из основных положений предыдущих диссертаций интерпретировали их применительно к отраслевой ББ. В наибольшей степени это относится к моделирующей функции ББ, реализуемой в процессах прогнозирования и управления библиографической деятельностью. Наряду с этим в диссертациях показывается важная роль пособий ББ в содействии информационному поиску.

Таким образом, теоретические взгляды на ББ в отечественных диссертациях разработаны на универсальном, краеведческом и отраслевом уровнях. Особого внимания заслуживают еще две диссертации по отраслевой ББ, на которых хотелось бы остановиться особо. Прежде всего они “выбиваются” из общих рамок, поскольку содержат исследование конкретных проблем ББ, разработка которых к тому же осуществляется с позиций универсальной и общенаучной теорий. Так, в диссертации Т.А. Новоженовой [7] предметом является задача интенсификации развития литературной науки посредством библиографии литературной библиографии (БЛБ), в связи с чем БЛБ рассматривается как средство активизации использования БИ по художественной литературе и литературоведению, т.е. основное внимание уделяется изучению поисковых возможностей БЛБ. Для решения этой задачи в диссертации использована теория отражения, с позиций которой определяются уровни отражения в БЛБ: отдельных источников литературно-библиографической информации (ЛБИ) в виде их описаний в пособиях БЛБ; массива ресурсов ЛБИ в системе пособий БЛБ; сама БЛБ понимается как отражение деятельности по производству и потреблению ЛБИ. На основе целей, задач и сложной структуры отражения выявлены функции БЛБ, реализующиеся во всех направлениях и процессах библиографической деятельности в области художественной литературы и литературоведения.

В свете теории отражения в работе обоснована теоретическая модель БЛБ как идеальная модель-представление, конструирующаяся на основе свойства отражения. Последующее сравнение с этой моделью реальной системы пособий БЛБ по признакам полноты и точности представления в них ресурсов литературно-библиографической информации позволило разработать оптимальную структуру системы пособий БЛБ и эффективную методику их составления как средства активизации потребления ЛБИ в помощь интенсификации научных исследований в области литературоведения.

В диссертации Т.Н. Жаворонковой изучается библиография технической библиографии (БТБ) как инструмент управления библиографической деятельностью по технике [3]. Сообразно этому научным подходом в данном исследовании избирается общая теория управления. В свете ее положений управление разделяется на

этапы подытоживания, прогнозирования и программирования, организации выполнения программ, контроля и регулирования, согласно которым в диссертации определяются соответствующие им основные функции БТБ, в совокупности обеспечивающие оптимальное библиографическое управление. Проведенный анализ реализации этих функций в практической деятельности в области БТБ позволил выявить несоответствие между ними и состоянием обеспеченности технической отрасли пособиями БТБ, что послужило основой рекомендаций по их совершенствованию. В диссертации предложены перспективные типы и методика пособий БТБ, разработана оптимальная структура их системы в целях эффективного содействия БТБ управлению библиографической деятельностью по технике.

В процессе изучения ББ ученые уже обращались к общенаучным подходам – системному при анализе систем пособий ББ, функциональному и деятельностному для выявления функциональной структуры ББ как вида деятельности, модельному в целях обоснования моделирующей природы ББ.

Применение указанными исследователями универсальной теории отражения и общей теории управления к проблемам ББ продолжило эту уже сложившуюся традицию. Обе теории способствовали как целостному осмыслению самой ББ, так и решению ее важнейших задач, выполняемых в библиографической практике. В этом смысле можно определенно считать, что разработка теоретических представлений о роли, значении, функциях, системе пособий ББ, методике их подготовки и аспектах использования в обеих диссертациях поставлена на высокий теоретический уровень, что позволяет говорить об их значительном вкладе в методологию ББ. Соответственно этому они дают мощный импульс к дальнейшим исследованиям в сфере ББ в русле высокой методологии, особенно активно развивающейся сейчас в современной науке о библиографии.

Литература:

1. Борисова О.О. Библиография сельскохозяйственной библиографии: тенденции развития и пути совершенствования [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук/О.О.Борисова. – М.,1994. – 16с.

2. Гудовщикова И.В. Универсальная библиография библиографии: История, современное состояние, перспективы развития [Текст] : автореф. дис...д-ра пед. наук/И.В.Гудовщикова. – М., 1977. – 31с.

3. Жаворонкова Т.Н. Совершенствование информационного обеспечения управления библиографической деятельностью средствами библиографии технической библиографии [Текст]:автореф. дис... канд. пед. наук / Т.Н.Жаворонкова. – М.,1986. – 16с.

4. Лебедева А.Н. Библиография краеведческой библиографии (История, современное состояние и перспективы развития) [Текст] : автореф. дис....канд. пед. наук / А.Н. Лебедева. – Новосибирск, 1979. – 16с.

5. Мамонтов М.А. Библиография библиографии по общественным наукам в СССР. Становление. Развитие. Современное состояние. Пути совершенствования [Текст] : автореф. дис....канд. пед. наук/М.А. Мамонтов. – Л.,1990. – 16 с.

6. Матулайтите Е.И. Библиография библиографии в союзных республиках: анализ состояния и перспективы развития [Текст]: автореф. дис....канд. пед. наук/Е.И. Матулайтите. – Л.,1979. – 16 с.

7. Новоженова Т.А. Библиография литературной библиографии как средство интенсификации научных исследований в области литературоведения [Текст]: автореф. дис....канд. пед. наук / Т.А.Новоженова. – М, 1986. – 16 с.

ЕЛЕКТРОННА ДЕРЖАВНА БІБЛІОГРАФІЯ В СИСТЕМІ ДОКУМЕНТАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ СУСПІЛЬСТВА

Книжкова палата України упродовж дев'яноста років збирає та зберігає видання України. Починаючи з 1924 р. з метою інформаційного забезпечення суспільства Книжкова палата України розпочала випуск державного бібліографічного покажчика "Літопис книг". У 1936–1937 рр. до нього додалися літописи газетних та журнальних статей, образотворчих видань та рецензій, пізніше – літописи нот, картографічних видань та авторефератів дисертацій.

У зв'язку зі збільшенням надходження книг і брошур (2006 р. – 15 867 друк. од., 2007 р. – 17 987) і відповідним збільшенням обсягів щомісячних випусків "Літопису книг" Книжкова палата з 2008 р. збільшила періодичність його випуску до двох разів на місяць. Аналогічно збільшилась періодичність літописів газетних і журнальних статей. Одночасно зросла передплатна вартість цих видань.

2008 р. в Книжкову палату надійшло 24 040 друк. од. книжкових видань, 2009 р. показники надходжень стабільно перевищують дані аналогічних періодів попереднього року, що знову підводить до граничних обсяги друкованих видань літописів у обкладинці.

За останніх півроку значно зросла вартість витратних матеріалів для виготовлення друкованих видань. Отже, збільшення періодичності неодмінно призведе до обмеження кола передплатників державних бібліографічних покажчиків. Цього Книжкова палата України допустити не може. Необхідно принципово нове рішення щодо випуску видань державної бібліографії. Таке рішення Книжкова палата вбачає у випуску електронних видань на CD-дисках. Це сучасне і своєчасне рішення. Попереднє вивчення стану комп'ютеризації бібліотечної сфери доводить, що бібліотеки та інші користувачі бібліографічної інформації достатньо забезпечені комп'ютерною технікою, тому складнощі з використанням електронних видань не повинно виникнути.

Проект щодо переведення видань державної бібліографії в електронну форму знаходиться в стадії розроблення. Значну увагу необхідно приділити вибору електронного носія, адже він повинен бути довговічним. Однак переваги очевидні – вартість електронного носія нижче за матеріали для виготовлення друкованого аналога. Проект буде узгоджено з бібліотеками, науковими установами та іншими організаціями – користувачами бібліографічної інформації.

Ідея іншого проекту Книжкової палати України, що носить назву "Елдербі" (скорочено від "Електронна державна бібліографія"), виникла більше року тому і полягає в наступному: за часів Радянського Союзу Книжкова палата України забезпечувала бібліотеки України друкованими каталожними картками централізованої каталогізації на книги й автореферати дисертацій. Коли централізоване комплектування бібліотек припинилося, друк каталожних карток став недоцільним. Проект "Елдербі" передбачає розроблення системи забезпечення бібліотек України картками централізованої каталогізації у вигляді електронних документів через веб-сайт Книжкової палати України. Це дасть значний поштовх до створення

електронних каталогів бібліотеками України і одночасно спростить їх наповнення якісними і максимально повними бібліографічними записами. Накопичення упродовж кількох років ідентичних записів в електронних каталогах бібліотек дозволить створити зведений електронний каталог бібліотек України.

У рамках розроблення проекту проведено анкетування бібліотек України з метою визначення форматів бібліографічних записів, що ними використовуються. Результати виявили, що близько 80% бібліотек України створюють бібліографічні записи у програмному забезпеченні ІРБІС і форматі RUSMARK, який на сьогоднішній день не сумісний з внутрішнім форматом програмного забезпечення ProCite, використовуваним Книжковою палатою України. ProCite вже не забезпечує потреби Книжкової палати для створення бібліографічних покажчиків на основі баз даних, бо викликає складнощі з їх сортуванням. Отже, для вирішення завдань проекту, насамперед, необхідно запровадити нове програмне забезпечення самій Книжковій палаті.

Отже, нові перспективні проекти Книжкової палати України покликані сприяти активному розвитку інформаційних технологій в бібліотеках та інших установах України і повністю відповідають завданням Національної програми інформатизації.

Впровадження проектів підніме на якісно новий рівень обслуговування читачів, покращить вміст електронних каталогів вітчизняних бібліотек і уможливить створення зведеного каталогу їхніх фондів.

Майбутнє за цифровими носіями інформації, що дозволяють розширити коло користувачів інформації і, відповідно, підвищити рівень поінформованості суспільства.

М.І. Женченко
/м. Київ/

НОВІ СТАНДАРТИ З БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОПИСУ ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 ТА ДСТУ ГОСТ 7.80:2007: ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ У ПРАКТИКУ НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

З 1 липня 2007 р. на території України набув чинності міждержавний стандарт ГОСТ 7.1–2003 “Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления”, розроблений фахівцями Російської Федерації. Текст національного стандарту відповідно до ДСТУ 1.7:2001 “Національна стандартизація. Правила і методи прийняття та застосування міжнародних і регіональних стандартів” було прийнято методом “передруку”, тобто до індексу ГОСТ додали індекс ДСТУ, в номерній частині змінили рік затвердження, додали передмову українською мовою, проте текст самого стандарту не перекладався. Таким чином, стандарт отримав назву ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 “СІБВС. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання” (ГОСТ 7.1–2003, IDT).

Після цього розпочався активний процес впровадження стандарту: на сторінках Вісника Книжкової палати України вийшла друком серія статей, в яких роз-

глядалися відмінності нового стандарту з бібліографічного опису від ГОСТ 7.1.–84 “Библиографическое описание документа. Общие требования и правила составления”, науково-методичні відділи деяких бібліотек випустили власні методичні рекомендації з оформлення бібліографічних описів за правилами чинного стандарту, зразки оформлення бібліографічних описів друкували навіть окремі наукові журнали у вимогах до оформлення наукових статей. Проте в жодному з цих матеріалів не пояснювалося, звідки у прикладах бібліографічних записів, наведених у додатку А до ДСТУ ГОСТ 7.1:2006, з’явилася кома після прізвища автора публікації, не було цієї коми й у зразках оформлення Книжкової палати України та розроблених на основі цих зразків вимогах ВАК України до бібліографічних описів у списку джерел, який наводять у дисертації.

Така ситуація пояснюється непослідовністю процесу запровадження нових міждержавних стандартів в Україні. Так, міждержавний стандарт на заголовок бібліографічного запису ГОСТ 7.1–80, у пункті 5.6 якого зазначається, що “*прізвище наводиться на початку заголовка і, як правило, відділяється від імені, імені та по батькові, ініціалів комою*”, незважаючи на його тісний зв’язок з ГОСТ 7.1–2003, чомусь набув чинності на території України майже на рік пізніше – з 1 квітня 2008 р. До того ж, поява нового ДСТУ ГОСТ 7.80:2007 “СІБВС. Бібліографічний запис. Заголовок. Загальні вимоги та правила складання” залишилася майже помітною для широкого загалу, адже його вимоги не розглядалися на сторінках фахових видань, не було внесено й змін до існуючих зразків бібліографічних записів, рекомендацій з оформлення бібліографії.

Звернувшись до фахової періодики Російської Федерації (журнали “Библиотека”, “Библиография”), побачимо, що нововведення стандарту щодо застосування коми у заголовку бібліографічного запису після прізвища автора широко обговорювалося фахівцями. Так, Г.П. Калинина зазначає, що формулювання “як правило” дає можливість обирати альтернативні рішення, адже функціональним призначенням коми в заголовку є позначення прізвища особи, оскільки ж ініціали, зазначені після прізвища не є частиною прізвища, а являють собою згорнуту форму імені, то деякими бібліографуючими організаціями, зокрема Російською Книжковою палатою, прийнято ставити кому перед іменем особи у повній формі та опускає її перед ініціалами. При цьому наголошувалося, що у бібліографічних списках до курсових, дипломних робіт, дисертацій у заголовку запису перед ініціалами кому ставити не потрібно. Офіційних же роз’яснень українських фахівців, на жаль, на сьогодні немає.

Важливою проблемою є також відсутність чітких вимог до оформлення бібліографічних списків. У попередньому стандарті ГОСТ 7.1–84 був окремий додаток 2 “Бібліографічні посилання, бібліографічний опис у прикнижкових і пристатейних бібліографічних списках”. Чинний же ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 не поширюється на оформлення бібліографічних посилань, яке відрізняється від списків використаної літератури, і регламентуються окремим міжнародним стандартом ISO 690:1987 “Документація. Бібліографічні посилання. Зміст, форма та структура”. Проте, як зазначається у листі першого заступника директора Книжкової палати України Н. О. Петрової Голові ВАК України В. Ф. Мачуліну, ДСТУ ГОСТ 7.1: 2006 поширюється на оформлення списків використаної літератури під час підготовки докторських і кандидатських дисертацій. Зважаючи на це, виникає пи-

тання: чи потрібно у списку використаної літератури наводити усі визначені стандартом елементи, чи все ж таки можна оформлювати бібліографічні описи за скороченим варіантом? Так, у прикладах оформлення бібліографічного опису у списку джерел, який наводять у дисертації, запропонованих ВАК України, область примітки, котра є факультативною, та область стандартного номера не зазначаються (і ми вважаємо це цілком логічним), на сторінках же часопису “Вісник Книжкової палати України” О. Янішевський намагається довести необхідність наведення у списках використаної літератури *міжнародного стандартного номера ISBN, даних про наклад та кількість сторінок бібліографії наукових видань*, що описуються науковцем, студентом або видавцем.

Багато зауважень та запитань викликає й зміст бібліографічних записів, наведених як приклади у численних методичних рекомендаціях, зокрема й у прикладах Книжкової палати та розроблених на їх основі “Прикладах оформлення бібліографічного опису у списку джерел, який наводять у дисертації і списку опублікованих робіт, який наводять в авторефераті”, оскільки дуже часто вони не відповідають вимогам того ж ДСТУ 7.1:2006. Так, у “Прикладах...” як зразок опису видань чотирьох, п’яти та більше авторів наведено такий опис: Психологія менеджмента / [Власов П. К., Липницький А. В., Луцихина И. М. и др.] ; под ред. Г. С. Никифорова. – [3-е изд.]. – Х. : Гуманитар. центр, 2007. – 510 с. У пункті ж 5.2.6.9 стандарту зазначається, що “За наявності інформації про чотири та більше осіб і (чи) організацій кількість відомостей про відповідальність, що наводиться, визначає бібліографуюча організація. В описі можуть бути наведені відомості про всіх осіб і (чи) всі організації, зазначені у джерелі інформації. За необхідності скоротити, їх кількість обмежується зазначенням *першого* (курсив наш – М. Ж.) з кожної групи із додаванням у квадратних дужках скорочення [та ін.] або його еквівалента латинською мовою. [et al.]”. Таким чином, в області відповідальності потрібно було записати: / [Власов П. К. и др.]. У зразку опису видань двох авторів того ж документа скорочується слово підручник: Суберляк О. В. Технологія переробки полімерних та композиційних матеріалів : **підруч.** [для студ. вищ. навч. закл.] / О. В. Суберляк, П. І. Баштанник. – Львів : Растр-7, 2007. – 375 с., хоча пункт 5.2.5.7 стандарту чітко визначає, що “не скорочують також одне слово, що складає відомості, котрі відносяться до назви”.

На окрему увагу заслуговує й оформлення електронних ресурсів, адже стандарт містить лише два приклади, які не вичерпують всіх випадків опису. У Російській Федерації діє окремий міждержавний стандарт – ГОСТ 7.82-2001 “Библиографическая запись. Библиографическое описание электронных ресурсов. Общие требования и правила составления”. Україна проголосувала за його прийняття, проте на території України як національний він поки що не набув чинності. Зважаючи ж на те, що бібліографічні записи електронних ресурсів у додатку до чинного ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 склалися на основі саме цього стандарту, ми вважаємо за доцільне рекомендувати користуватися його положеннями при оформленні записів на електронні ресурси різних видів.

Підсумовуючи, слід наголосити, що ефективно впровадження стандартів на бібліографічний запис в практику оформлення довідково-бібліографічного апарату наукових праць можливе лише після кваліфікованої відповіді на основні питання: чи потрібно ставити кому після прізвища у заголовку та з яких обов’язкових еле-

ментів має складатися бібліографічний запис у списку літератури до наукових робіт, котру, на нашу думку, повинні дати офіційні державні установи – Держспоживстандарт України, Книжкова палата України, Вища атестаційна комісія України, яка визначає вимоги до дисертаційних досліджень, складовою частиною яких є списки використаної літератури. Крім того, потрібно уважніше перевіряти приклади бібліографічних описів на відповідність чинним стандартам, адже саме їх матеріали є основою для подальшого впровадження, лягають в основу різноманітних методичних рекомендацій, створюваних бібліотеками та окремими навчальними закладами.

Н. К. Литвиненко

/м. Луганськ/

БІОБІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСІБНИКИ В СИСТЕМІ КРАЄЗНАВЧИХ БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСІБНИКІВ ДОНБАСУ

Починаючи з другої половини ХІХ та протягом ХХ століття, в Донбасі складалася певна система краєзнавчих бібліографічних посібників (СКБП). На кожному етапі свого розвитку вона мала характерні особливості, які зумовлювались такими факторами: економічним, соціокультурним розвитком краю, інтересами вчених, фахівців та бібліографів-краєзнавців. У різні роки краєзнавчі бібліографічні посібники створювались окремими науковцями, краєзнавцями, різними науковими закладами, а з часом краєзнавчі бібліографічні праці стали важливим напрямом діяльності універсальних наукових бібліотек та наукових бібліотек вищих навчальних закладів.

Сьогодні в бібліотеках краю представлений комплекс краєзнавчих бібліографічних ресурсів. На нашу думку, найбільшу цінність в ньому мають краєзнавчі каталоги, картотеки, бібліографічні та фактографічні бази даних Донецької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Н.К. Крупської (ДОУНБ ім. Н.К. Крупської) та Луганської обласної наукової бібліотеки ім. А.М. Горького (ЛОУНБ ім. А.М. Горького), які багатоаспектно розкривають документи про Донбас, які є основою для укладання краєзнавчих бібліографічних посібників.

З часу появи перших бібліографічних відомостей про край в покажчику Р. Кемпінські (1850 р.) краєзнавчі бібліографічні ресурси поповнилися посібниками різних жанрів та різної тематики.

Окреме місце в СКБП займають біобібліографічні посібники. Центрами по створенню таких посібників в Донбасі є наукові бібліотеки вищих навчальних закладів та ДОУНБ ім. Н.К. Крупської та ЛОУНБ ім. А.М. Горького. Присвячені вони, як правило, ювілейним датам вчених, поетів та письменників. Щодо літературної бібліографії, то вона представлена, наприклад, такими жанровими біобібліографічними словниками, як “Письменники Луганщини”, персональними покажчиками письменників.

Сучасний етап розвитку краєзнавчих біобібліографічних посібників характеризується виданням переважно розгорнутих бібліографічних покажчиків, а не “пам’яток”, як це було в 50-60-ті роки ХХ ст. Біобібліографічні посібники пред-

ставлені також електронними аналогами друкованих та власне електронними посібниками, поданими на сайтах ОУНБ краю. Оригінальними за змістом та дизайном є web-проекти ЛОУНБ ім. А.М. Горького, присвячені Б. Грінченко та В. Далю. Щодо web-проекту “Літературна спадщина Б. Грінченка”, то крім фактографічного та бібліографічного матеріалів, представлена електронна колекція літературної спадщини письменника.

Науково-допоміжні біобібліографічні покажчики, присвячені видатним вченим краю, виходять, як правило, в рамках певних серій. Прикладом може бути загальноукраїнська серія “Біобібліографія учених України”. В ній переважно представлені покажчики, присвячені ученим Інституту економіко-правових досліджень НАН України (м. Донецьк). В серії НТБ Донецького національного технічного університету “Біобібліографія учених ДонНТУ” видаються покажчики, присвячені ученим університету. Окреме місце, серед біобібліографічних покажчиків займають видання Донецького відділення Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Головна мета діяльності якого – розвиток і координація на міжгалузевій основі наукових досліджень, спрямованих на збагачення духовної та матеріальної культури українського народу.

Показником, який широко використовується в усьому світі для оцінювання праці наукових дослідників, є індекс цитування. Зокрема укладачами біобібліографічного довідника “Індекс цитування професора В.М. Гончарова” Н.К.Литвиненко і С.В. Рябовою зроблена спроба показати широке застосування праць професора В.М. Гончарова науковцями різних країн.

Отже, певне місце в системі краєзнавчих бібліографічних посібників займають біобібліографічні посібники, які сьогодні представлені в таких жанрах: біобібліографічний покажчик, біобібліографічний словник, біобібліографічний довідник. Біобібліографічні покажчики за формою є друкованими, електронними аналогами друкованих видань та суто електронними покажчиками. Тематика біобібліографічних посібників різноманітна, але превалюють покажчики, присвячені ювілейним датам письменників, науковців, видатних діячів краю.

В.Є. Сошинська
/м. Київ/

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТЕКСТОВИХ ТВОРІВ В ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМАХ

Розглядаючи необхідність створення єдиного інформаційно-комунікаційного простору в документній сфері, фахівці насамперед зосереджуються на проблемі інтеграції та ідентифікації інформаційних ресурсів. Адже раціональна організація сукупності інформаційних об'єктів та їх однозначна ідентифікація конче необхідні для забезпечення результативної навігації в інформаційному просторі, здійснення інформаційного пошуку та для ефективної комунікації загалом.

Значну роботу в царині ідентифікації інформаційних об'єктів здійснює Міжнародна Організація зі Стандартизації (ISO), яка вже розробила і впроваджує низку міжнародних стандартів за загальною назвою “Інформація і документація”,

що стосуються, зокрема, ідентифікаційних номерів і кодів. Серед них: Міжнародний стандартний номер книги (ISBN), Міжнародний стандартний номер серіальних видань (ISSN), Міжнародний стандартний номер музичних видань (ISMN), Міжнародний стандартний номер аудіовізуальних творів (ISAN), Міжнародний стандартний код звукозаписів (ISRC), Міжнародний стандартний код музичних творів (ISWC) тощо.

Останньою розробкою Міжнародної Організації зі Стандартизації став Міжнародний стандарт ISO 21047:2009 “Міжнародний стандартний код текстових творів” (ISTC), офіційно опублікований в березні цього року. Вказаний код призначений для однозначної ідентифікації текстових творів незалежно від форми їх подання і може бути наданий як оригінальним текстам, так і текстовим компонентам творів інших форм, а також переробкам текстових творів. Це означає, що код надає можливість ідентифікувати текст навіть в тому випадку, коли він був опублікований різними видавництвами і в різних видавничих форматах (друкованому, електронному та ін.). Крім того, він дозволяє шукати і розрізняти тексти, які мають схожі та однакові назви, або виявляти необхідні тексти в складі чи серед інших інформаційних продуктів.

Впровадження, координацію і нагляд за використанням коду здійснює Міжнародна агенція ISTC, заснована 2008 р. компаніями Bowker, Nielsen, Міжнародною конфедерацією спілок авторів і композиторів (CISAC) та Міжнародною федерацією організацій з управління правами на репродукування і копіювання творів (IFFRO).

Система ISTC є глобальною ідентифікаційною системою, що насамперед призначена для використання видавцями, бібліографічними службами, бібліотеками та агенціями з управління авторськими і суміжними правами. Протягом багатьох років функцію ідентифікації текстових творів здійснювала система ISBN (Міжнародного стандартного номеру книги). Нині ж маємо можливість об'єднати інформацію про один і той самий текст, який було опубліковано в різні роки, в різних перекладах, під різними назвами, різними видавцями, в різних форматах, також можемо розрізняти перше та наступні видання (стереотипні, доповнені й перероблені), оригінальні праці та їх переробки тощо. Крім того, ISTC надає переваги у пошуку конкретного твору, якщо автор має низку праць зі схожими назвами.

Структура коду складається з абрєвіатури ISTC і 16 цифр та/або літер. Це мають бути арабські цифри від 0 до 9 та латинські літери від A до F. Всі знаки коду поділяються на 4 частини:

- 1) ідентифікатор реєстраційної агенції (3 знаки) – використовується з адміністративною метою;
- 2) ідентифікатор року (4 знаки) – позначає рік, в якому було зареєстровано даний код ISTC (це не пов'язано з роком створення або першої чи наступної публікації твору);
- 3) ідентифікатор твору (8 знаків) – присвоюється автоматично центральною реєстраційною системою після внесення запису (метаданих), створеного з метою реєстрації в системі ISTC, і підтвердження його унікальності;
- 4) контрольна цифра (1 знак) – генерується автоматично реєстраційною системою.

Наприклад: ISTC 0A9-2002-12B4A105-7

Код ISTC може бути наданий лише авторизованою реєстраційною агенцією на запит або автора твору, або його повноважного представника (наприклад, видавця), або в окремих випадках – третьої сторони (наприклад, національної бібліотеки), щоб забезпечити максимально повну і правильну інформацію про твір. Він надається творам, які є результатом творчої/інтелектуальної праці, повністю або більшою мірою представлені в текстовій формі і призначені для публікації. Однак для реєстрації не вимагається обов'язкового попереднього опублікування праці, навпаки, бажано отримати код ISTC до публікації твору.

Протягом травня 2009 р. буде діяти так звана Пілотна Програма ISTC, яка передбачає безкоштовну, але обмежену реєстрацію в системі ISTC, що дозволить розпочати обмін метаданими між її учасниками, а також удосконалити вимоги і процедури її діяльності.

*С.В. Буряк
/м. Київ/*

УНІВЕРСИТЕТСЬКЕ КНИГОВИДАННЯ: ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ

Видавнича діяльність Українських університетів в період незалежності, є важливим аспектом історичних досліджень цього часу. Вона віддзеркалює специфіку апробації та впровадження результатів наукових досліджень в контексті історичної ситуації в Україні, дозволяє ув'язати її із розвитком книжкової справи, специфікою редакційно-видавничої діяльності в науці, а також провести історико-книгознавчий аналіз основних процесів у видавничій справі цього періоду. Увесь комплекс цих питань досі не був об'єктом спеціального історико-книгознавчого дослідження. Дискусії з проблем розвитку університетської книги і книжкової справи актуалізували історико-книгознавчі дослідження, пов'язані з еволюцією книги і книжкової справи.

Історія університетського книговидання і книгорозповсюдження представляє унікальний досвід цілеспрямованого використання книги на розвиток науки, освіти і культури.

Національний університет “Острозька академія” – один із перших вищих навчальних закладів східнослов'янських народів – Острозької слов'яно-греко-латинської академії. В основу діяльності академії було покладено традиційне для середньовічної Європи вивчення семи вільних наук (граматики, риторики, діалектики, арифметики, геометрії, музики, астрономії), а також вищих наук: філософії, богослов'я, медицини. Учні Острозької академії опановували п'ять мов: слов'янську, польську, давньоєврейську, грецьку, латинську. Унікальність та оригінальність цього вищого закладу освіти виявилися й у тому, що тут уперше поєдналися два типи культур: візантійська і західноєвропейська.

В острозькому культурному осередку разом з академією постало найпотужніше тогочасне українське видавництво – кирилична друкарня Івана Федорова (Федоровича). Тут побачили світ греко-слов'янський “Буквар” – перший український підручник (1578); Новий Завіт (1580); “Книжка събраніє вещей нужнейших...”

Тимофія Михайловича – перший в історії кириличної поліграфії покажчик стародрукованих текстів; “Хронологія” (1581) Андрія Римші – перший в Україні друкований поетичний твір; шедевр давньоукраїнської поліграфії, перша повна слов'яномовна “Острозька Біблія” (1581); визначні полемічні праці “Ключ царства небесного”, “Календар римський новий” (1587) Герасима Смотрицького, “Апокрисис” Христофора Філарета тощо. Учень Острозької академії Мелетій Смотрицький написав першу фундаментальну слов'янську “Граматику” (1619), яку М.Ломоносов назвав “вратами ученості”. Тут працювали або навчалися такі визначні особистості, як першодрукар Іван Федоров, Дем'ян Наливайко, Мелетій Смотрицький, Петро Конашевич-Сагайдачний, Петро Могила та багато інших.

Відродження Острозької академії в незалежній Україні починається 1994 р. з Указу Президента України. У жовтні 2000 р. Острозька академія отримала статус національного університету.

Видавництво Національного університету “Острозька академія” активно проводить свою видавничу діяльність бере участь у міжнародних книжкових ярмарках на яких виставляє найкращі свої роботи, це наукова і художня література, що користується великим попитом у читачів. Сьогодні проводиться робота над підготовкою нових видань, серед них – збірки наукових досліджень різних аспектів життя та діяльності українців поза Україною, спогади, джерельні матеріали та ін.

Одним із піонерів видавничої діяльності в Україні було названо Києво-Могилянську академію, яку заснував Петро Могила 1632 р. Цей навчальний заклад став найбільшим освітньо-науковим осередком усієї Східної Європи, в цьому закладі найпотужніше розвивалася друкарська справа. Славиться тим, що в різний час тут навчалися видатні діячі, які мали вплив на розвиток подій в Україні та за її межами. Це Іван Мазепа, Пилип Орлик, Григорій Сковорода, Богдан Хмельницький, Іван Самойлович та інші, які засновували школи, семінарії, друкарні, бібліотеки, сприяли розвитку мистецтва, літератури, музики, театру. Великий вплив на викладання і на стилістику книжок, що видавалися, мала жива українська мова, якою викладали професори академії в минулому і дотримуються й сьогодні.

Сьогодні видавництво Києво-Могилянської академії задовольняє потреби відродженого Університету в україномовних підручниках, навчальних посібниках, словниках та іншій книжковій продукції. Видавництвом видрукувано близько 400 назв книжок з різної тематики. Вийшли в світ наукові, науково-популярні, громадсько-політичні, навчальні та методичні видання, видаються бібліографічні покажчики, довідкова література – словники, довідники, путівники та літературно-художні видання. Окремі підручники й посібники унікальні за викладом предмета навчання, деякі не мають аналогів серед вітчизняних видань. За художнім оформленням, дизайном і поліграфічним виконанням ці книжки відповідають найсучаснішим вимогам.

Ще один із найстаріших і найбільших навчальних закладів України – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Заснований 1834 р., університет пройшов великий і складний шлях, зробив великий внесок у розвиток духовності України. Сьогодні в університеті видається більше 300 найменувань, тиражем майже 100,0 тис. примірників: це випуск навчальних видань, підручників та посібників, наукові та науково-методичні видання. Готуються до друку науково-методичні матеріали, спрямовані на вдосконалення навчального процесу. Вида-

ються монографії, матеріали наукових конференцій. Література видається українською, російською, англійською мовами та мовами національних меншин, але найбільше видань видається українською мовою, що у процентному відношенні до загальної кількості назв становить більше 78,0%.

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова від дня свого створення 1 (13) травня 1865 р. займає одне із провідних місць у формуванні системи освіти, у розвитку наукових досліджень і культури в Україні. Університет засновано 1865 р. під назвою Імператорський Новоросійський університет. Його створено на базі Рішельєвського ліцею в Одесі. Ім'я Іллі Мечникова університету надано 1945 р.

Він є одним із найстаріших університетів України і разом з Київським, Харківським і Львівським університетами фактично визначає стан і перспективи розвитку освіти, науки та культури в мережі освіти нашої країни. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова – всесвітньо відомий університет з високим міжнародним авторитетом, у світовому рейтингу він займає почесне 48-ме місце серед 75 кращих університетів світу.

В університеті проводяться наукові дослідження направлені на вивчення праць вчених університету, видаються тематичні бібліографічні покажчики на замовлення факультетів, кафедр університету, видання інформаційних бібліографічних покажчиків. Продовжується робота із збирання, редагування, перекладу та набору статей до випуску енциклопедичного словника “Випускники Одеського (Новоросійського) університету”. Виявлено та оброблено ще близько 400 відомих прізвищ, які закінчили такий визначний центр освіти, науки та культури, як ОНУ.

Розглянувши і проаналізувавши видавничу діяльність найстаріших університетів, можна зробити висновок, що кожен з них вирізняється оригінальністю, структурним підходом до викладання, проектами нових навчальних програм, виданням нової наукової літератури, зрозумілої студентам, займаються науковою й освітньою діяльністю. Зростає кількість наукових праць з різної тематики, проводяться наукові конференції. Випуск видань здійснюється здебільшого українською мовою, що позитивно характеризує видавничу діяльність університетів.

Л.П. Шендрівська
/м. Київ/

КНИГОВИДАННЯ ТА КНИГОПОШИРЕННЯ В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРНИХ ІНДУСТРІЙ

Комплекс нерозв’язаних питань в сфері культури знижує інтелектуальний та культурний рівень нації. Але універсального механізму побудови і менеджменту культурного розвитку немає. Адже він залежить не лише від загальновідомих факторів, але й від специфічних. Вироблення зазначеного механізму потребує вивчення структури культурних індустрій, тенденцій їх розвитку.

Книговидання та книгопоширення. Кількість видавництв, видавничих організацій за – 2000-2007 hjrb зросла втричі [3; 4]. Разом з тим, незначно активізувалася книговидавнича діяльність: у 2000 році було випущено 0,9 книги в розрахунку на

одного жителя, у 2007 – 1,2 [8, 499]. Лідерами за загальним накладом у 2007–2008 роках були книги і брошури такого цільового призначення: навчальні та методичні видання, літературно-художні, видання для дітей та юнацтва [1].

Актуальними проблемами для вітчизняних видавців є експансія російських видань, несанкціоноване перевидання. Недобросовісну конкуренцію друкованій книжковій продукції створюють Інтернет-сайти, які пропонують доступ до тих видань, на які вони не мають авторських прав. Втім, Інтернет, може бути ефективним засобом для рекламування видання: розміщення анотації видання або окремих розділів (як правило, зі значним часовим інтервалом). Інтернет з огляду на свою відносну дешевизну є реальною можливістю для авторів оприлюднювати результати своєї роботи, насамперед в умовах нестачі коштів для випуску друкованого видання.

У 2007 році, порівнюючи з 2000 роком, кількість підприємств роздрібної торгівлі, що торгують переважно книгами, скоротилася майже в півтора рази. [4; 6, 145]. Це обумовлено не лише падінням попиту на книжкову продукцію, але і "примусовим" вивільненням приміщень під суто комерційні заклади, часто шляхом виселення книгарень з територіально вигідних щодо потоку покупців об'єктів нерухомості.

Бібліотеки. Зменшення інтересу до читання, державного фінансування масових та універсальних бібліотек негативно позначилося на їх кількості, бібліотечних фондах за період 2000-2006 років. Позитивні зрушення намітилися лише у 2007 році: приріст кількості бібліотек та бібліотечних фондів, відповідно, на 5 та 6%. Хоча в сільській місцевості зберігаються негативні тенденції [8, 495]. Ця ситуація є загрозливою для культурного розвитку населення тих регіонів, які не мають повноцінної пропозиції культурних закладів, характеризуються низьким рівнем доходів населення.

Музеї. У 2000-2007 роках кількість музеїв, їх відвідувань зростала. В середньому за рік відповідно на 3 та 4% [8, с.495]. Причинами позитивних тенденцій є відносно невелика сума капіталовкладень для створення даних культурних закладів, соціально орієнтована політика ціноутворення: переважно невисока, порівнюючи з іншими культурними закладами ціна вхідного квитка, диференціація вартості входу залежно від статусу відвідувача.

Музика. Індустрія музики в Україні активно розвивається. Тиражуються музичні твори, відносно стабільними є відвідування концертних організації, хоча кількість концертних організації у 2007 році дещо скоротилася [8, 495]. Зростає інтерес до фестивалів, конкурсів з боку спонсорів, організаторів, відвідувачів. Проблемою для даного сегмента культури є порушення авторських прав, що шкодить не лише рентабельності, – й іміджу окремих суб'єктів.

Кіно. Спостерігається позитивна тенденція щодо кількості відвідувань кіно-театрів. Порівнюючи з іншими закладами культури, кількість демонстраторів фільмів скоротилася за – 2000-2007 роки найінтенсивніше (більше, ніж удвічі) [8, 495]. Це обумовлюється зменшенням частки сільського населення, переформатуванням індустрії розваг – створенням у містах закладів, які надають комплекс послуг. Для кінематографії також нагальною є проблема піратства.

Театри. Показник кількості суб'єктів за 2000-2007 роки є відносно стабільним, кількість відвідувань театрів щорічно зростає, винятком є лише 2003-2004 рр.

[8, 495]. Вдала репертуарна політика – один з чинників, що позитивно відображається на популярності даного виду розваг. Разом з тим, динаміка розвитку відвідувань кіносеансів є більш інтенсивною порівняно з театрами. В цілому за кількістю відвідувань з-поміж театрів, концертних організацій, музеїв, кіносеансів переважають музеї.

Телебачення та радіомовлення. Причина їхнього успішного комерційного розвитку полягає у масовості, що сприяє залученню рекламодавців, у зростанні частки телемовлення українською мовою [7, 83; 8, 495]. Але відкритим залишається питання щодо якості мовлення: дефіцит просвітницьких програм, низькопробність заповнення ефірного часу, не стимулює розвиток інтелектуальних здібностей, інтерес до читання.

Основними причинами, які обумовлюють негативні тенденції в розвитку культурних індустрій є:

- засилля культурного продукту низького ґатунку;
- недостатнє бюджетне фінансування тих суб'єктів, які за "походженням" є неприбутковими;
- несвоєчасне фінансування державних цільових програм підтримки відповідних галузей;
- недосконалість законодавства;
- зменшення реальних доходів населення, збільшення питомої ваги витрат на товари першої необхідності.

З-поміж заходів, які сприятимуть формуванню попиту на якісний культурний продукт, слід виокремити:

- підвищення ролі державних установ у стимулюванні розвитку культурних індустрій;
- підвищення рівня, якості інформування населення щодо культурних заходів;
- проведення просвітницької культурної роботи в освітніх установах.

Отже, система культурних індустрій зазнає трансформацій. Преференції споживачів змінилися, в т.ч. під впливом диверсифікації способів доступу до інформації, засилля низькоякісного іноземного масового продукту. Інтерес до книги не розвивається активно. Мала частка культурно-просвітницьких видань не сприяє формуванню попиту на інтелектуальну літературу. Нагальною є потреба удосконалення механізму взаємодії між видавцями, книгорозповсюджувачами, органами, відповідальними за координацію належних напрямів діяльності.

Література:

1. Випуск видавничої продукції в Україні в 2007 році, в 2008 році [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: <http://www.ukrbook.net/>
2. Есаков В.А. Государственная и общественная экономическая поддержка культуры [Текст] / В.А. Есаков // Культура: управление, экономика, право. – 2008. – №4. – С. 8-12.
3. Історія [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: http://comin.kmu.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=34096&cat_id=34095
4. Кількість суб'єктів видавничої справи, що внесені до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції та здійснюють діяльність на території автономної Республіки Крим, відповідних областей, у містах Києві і Севастополі, станом на 1 січня 2008 року [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: http://comin.kmu.gov.ua/document/61950/Shevchenko_sybjektu.doc

5. Москаленко О. На стовідсотковому державному фінансуванні [Текст] / О. Москаленко // Кіно-Театр. – 2008. – №4. – С.3-5.
6. Роздрібна торгівля України : Статистичний збірник [Текст] / Під заг. Керівництвом Ю.М. Остапчук. – К., 2003. –219 с.
7. Статистичний щорічник України за 2006 рік [Текст] / За ред. О. Г. Осауленка. – К: Державний комітет статистики України, 2007. – 600 с.
8. Статистичний щорічник України за 2007 рік [Текст] / За ред. О.Г. Осауленка. – К. : Консультант, 2008. – 572 с.

Г.П. Грет
/м. Київ/

РОЗДРІБНА КНИЖКОВА ТОРГІВЛЯ УКРАЇНИ

Роздрібна торгівля відіграє важливу роль у відтворенні книжкових товарів. Саме завдяки їй, як правило, доводяться друковані видання до покупця. За її допомогою відшкодовуються кошти, затрачені державою чи приватними особами на видання, перевезення, продаж та споживання. Роздрібна торгівля України складається зі стаціонарної, пересувної, книго-посилкової мереж.

Стаціонарна мережа – це книгарні, кіоски, бібліотечні колектори, відділи книг в супермаркетах. Для них характерна наявність приміщення, де здійснюється процес купівлі – продажу. Нині в Україні функціонує 1114 книгарень. У 1990–1991 роках. Їх було в чотири рази більше. Поряд з традиційними книгарнями в Україні є книгарні-кафе, в яких можна погортати пресу чи книжку, випити каву або чай, залишити своє видання. Книготорговельні підприємства в Україні – приватні, лише три з них – державної форми власності. Стосовно організаційно-правових форм – це ТОВ (на Заході), ВАТ – в центральній чи Східній частині України. Розташовані, в основному, в обласних центрах. Для них характерна універсалізація, хоча існують і спеціалізовані книгарні. Характерними ознаками спеціалізації є розділи літератури або приналежність видавництву, зрідка жанрова різноманітність чи форма товаропостачання. Так, букіністичних книгарень в Україні не більше 10. Книгарні по всій країні мають і видавництва – “Фоліо”, “Смолоскип”, “Казка”. Разом з українськими книгарнями на ринку працюють книготорговельні мережі: “Книжковий супермаркет”(КС), “Топ-книга Україна”, “Буква”. Кожна з них має національну мережу книгарень і значні інвестиції в подальший розвиток торгівлі книгами. Мережа “КС” нараховує 26 книгарень, “Топ-книга Україна” представляє інтереси новосибірської “Топ-книги”, яка виділила для дочірнього підприємства капітал 335 грн. і відкриває магазини на Сході України. Надзвичайно швидко розвивається мережа книжкових супермаркетів “Буква”, що представляє інтереси польської компанії ЕМПіК, інвестиційного фонду Empik Media & Fashion. Ця мережа була створена в Україні в 2005 році, а в грудні 2006 року поляки викупили 65% акцій мережі за 6.25 млн. дол. США, що свідчить про їх зацікавленість в доступі на український ринок. З року в рік кількість книгарень в цій мережі зростає, здійснюється їхня модернізація, зростає прибутковість. Ця мережа доводить, що є українська література, українські автори, український читач.

У 2003 році в Києві відкрилася книгарня ”Є” . Нині мережа цих книгарень функціонує і на Західній Україні.

Доповнюють книгарні кіоски, відкриті в більшості навчальних закладів України і в місцях масового скупчення населення, – на зупинках транспорту. Це кіоски "Преса", "Торгпреса". Намагаються виконувати свої завдання і 15 бібліотечних колекторів, які продають книги дрібним гуртом бібліотекам та різним установам і підприємствам.

Пересувна книготорговельна мережа в сучасних умовах в Україні представлена і розносною та розвізною формами. Вона, на жаль, не має приміщення, кваліфікація продавців невисока, асортимент книг вузький, низька культура обслуговування.

Розносна торгівля – це ятки, розкладні столики, що діють в теплу пору року під книгарнями в обумовлених з органами влади на місцях. Книгоноші, які працюють в Товаристві української мови, у видавництві "Дніпро", ВКП "Укркнига" та ін.

Розвізна торгівля – це обслуговування книгарнями сімпозіумів, конференцій, з'їздів, реалізація книг на ярмарках та шкільних базарах, що проходять в кінці серпня в усіх обласних центрах. У всьому цивілізованому світі книжкові ярмарки мають за мету продаж авторських прав і формування позитивного іміджу видавництва або книготорговельного посередника. В Україні ж на книжкових ярмарках, в основному, продаються книжки. На Форумі видавців у Львові – найбільшому українському ярмарку – продається близько 20% книг, що випускаються в країні.

При книгопосилковій торгівлі акт купівлі-продажу здійснюється за межами книготоргу – у поштових відправленнях або вдома (кур'єр приносить книги). За останні 15 років вона була вщент зруйнована, представлена клубом сімейного дозвілля, Інтернет-книгарнями – "Bookmarket", "Kisibook", "Mr 3 book", "Bambook", "bookclab", "Audiobase". Деякі видавництва ("Фоліо", "Світ", "Центр навчальної літератури"), спеціальні галузеві періодичні видання ("Книжник – review", "Книжковий клуб + плюс") теж розповсюджують книги через пошту. Відсутність комп'ютерної техніки у більшості українського населення не сприяє розвитку Інтернет-торгівлі, поширеної на Заході.

Тільки поєднання усіх видів роздрібної книжкової торгівлі в країні дасть можливість забезпечити попит населення на літературу, а юридичним і фізичним особам, які займаються поширенням книг – прибуток.

Я.Є. Сошинська
/м. Київ/

МАРКЕТИНГОВІ РІШЕННЯ ДЛЯ КНИЖКОВОГО РИНКУ

В умовах світової фінансово-економічної кризи, яка також відчутна у сфері книговидавання і книгорозповсюдження, значно зростає актуальність постійного моніторингу ринку і короткострокових та довгострокових маркетингових прогнозів. Низка провідних світових дослідницьких компаній пропонують свої методики та інструменти для застосування їх у сфері книжкового бізнесу. З-поміж найбільш відомих варто вказати Nielsen BookScan (база даних та моніторинг роздрібних продажів) та Bowker PubTrack (комплексна система підтримки рішень).

Система BookScan була введена в дію у Великій Британії 1996 р. і на сьогодні відслідковує 90% роздрібної книготоргівлі цієї країни, включаючи мережі

книжкових магазинів, інтернет-сайти, точки продажу літератури в аеропортах та на іншому транспорті, книжкові магазини в студмістечках, музеях, галереях тощо. З 2000 р. система розпочала свою діяльність в Австралії (85% продажів), з 2001 р. – у США (75% продажів), з 2002 р. – в Ірландії (75% продажів), з 2003 р. – у Південній Африці (80% продажів), з 2007 р. – у Новій Зеландії. Крім того, моніторинг проводиться в Італії, Іспанії і Данії. Відомості надходять від 33,5 тис. роздрібних книготорговельних підприємств, що загалом складає понад 4 млн назв.

Nielsen BookScan є професійним маркетинговим інструментом для всіх учасників книжкового ринку. Видавці можуть застосовувати отриману інформацію у трьох напрямках: для формування видавничої стратегії та репертуару видань, для прийняття рішень щодо роздрібною реалізації та додаткових тиражів або перевидань, для здійснення ефективної збутової й маркетингової діяльності. Книготорговельні підприємства, в свою чергу, мають змогу щотижнево контролювати свою частку ринку, вивчати споживчі тенденції (в т.ч. за видами і типами видань, формальними ознаками, ціною тощо). Бібліотечні працівники використовують дані BookScan для визначення читацьких інтересів та оптимального комплектування бібліотечних фондів. Літературні агенти на основі аналізу продажів відслідковують реальну популярність своїх авторів у читачів та планують маркетингові заходи, визначаючись з регіонами та засобами рекламної підтримки. Безперечно, така ж інформація є професійно необхідною самим авторам. Крім того, систему BookScan використовують й інші компанії: від кіностудій, що шукають нові ідеї для своїх майбутніх фільмів, до виробників продуктів, що цікавляться попитом на кулінарні книги. А засоби масової інформації спираються на дані системи при формуванні списків бестселерів та визначенні претендентів на фахові відзнаки у галузі книжкової справи.

Система PubTrack була представлена компанією Bowker 2007 р. як новий програмний продукт, спеціально розроблений для видавничої індустрії на платформі Oracle. Першим модулем цієї комплексної системи підтримки рішень став PubTrack Consumer, призначений для аналізу даних про купівлю книжкової продукції споживачами як загалом, так і в демографічному та мотиваційному аспектах. Для отримання точної й вірогідної інформації Bowker у кооперації з двома провідними американськими маркетинговими компаніями щотижнево опитує 20 тис. покупців книжкової продукції (чоловіків і жінок віком від 13 років), які збалансовано відображають населення США відповідно до перепису, для чого розроблено 60 основних запитань, що можуть бути доповнені іншими, актуальними на момент опитування.

PubTrack Consumer пропонує: визначення нових тенденцій у книготоргівлі; аналіз профілю споживача видавничої продукції загалом, окремого видавництва та його конкурентів; порівняння характеристик продукції видавництва з продукцією конкурентів; моніторинг книжкового ринку за видами і типами видань, каналами збуту, видавництвами тощо; визначення сильних і слабких видань, книготорговельних організацій, видавництв; узгодження цінової політики з умовами роздрібною книготоргівлі; сегментування ринку та ін. Отже, видавці мають змогу приймати тактичні й стратегічні бізнесові рішення, засновані на реальних мотиваціях покупців та глибокому аналізі сучасних ринкових умов.

Окрім згаданого модуля аналізу споживачів, система PubTrack має модулі General Trade та Subjects & Production Analysis. Бази даних вміщують близько 6 млн

назв видань від 150 тис. видавців, включаючи друковані, аудіо- та відеокниги, і дозволяють здійснювати пошук та аналіз за 38 критеріями. Якщо з моменту введення в дію основними користувачами системи PubTrack були потужні видавничі й книгорозповсюджуючі компанії, наприклад, Random House, то восени 2008 р. було презентовано новий модуль для середнього і малого бізнесу, що дозволить створити єдине комунікаційне середовище для великих і малих суб'єктів книжкового ринку.

Л. М. Зеленська
/м. Київ/

ВИСТАВКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ У КНИГОВИДАВНИЧІЙ ГАЛУЗІ: СУЧАСНИЙ СТАН, ФУНКЦІЇ ТА ЗАВДАННЯ

Книговидавнича галузь є важливою складовою інформаційної інфраструктури та інформаційного простору України, яка служить задоволенню інформаційних, культурних, освітніх, професійних потреб громадян. Особливості формування книжкового ринку в Україні визначають певні фактори, а саме: ринкова система відносин, вплив тенденцій минулої централізовано-планової економіки, соціально-політична і економічна ситуація в державі, система оподаткування, інформаційні потреби користувачів друкованої продукції тощо. Важливим чинником розвитку книжковій індустрії є виставкова діяльність, яка сьогодні є обов'язковим елементом інфраструктури ринку.

Щорічно в Україні проводяться понад сорок міжнародних, всеукраїнських та регіональних книжкових, поліграфічних та інформаційних виставок-ярмарків, близько двадцяти з них – за сприяння Державного комітету телебачення і радіомовлення України. Географія проведення спеціалізованих книжкових виставок обмежується розвиненими економічними та культурно-освітніми центрами – зазвичай це міста Київ, Одеса, Львів, Донецьк, Харків.

Мотивація участі книговидавничого чи книготорговельного підприємства у виставках-ярмарках потребує чітко визначених цілей та завдань, що, як правило, зводяться до таких:

- демонстрація власної видавничої продукції, представлення нових послуг;
- безпосередній збут продукції;
- просування на ринку власної фірми, формування її позитивного іміджу;
- вивчення досвіду в галузі видавничої справи, визначення потенційних партнерів;
- вивчення продукції і стратегії конкурентів;
- можливість поспілкуватися з професійною аудиторією в галузі книговиробництва та особистий контакт з потенційним користувачем;
- поштовх до розвитку нових методів реклами, системи збуту, формування дилерської мережі, ефективної організації виробництва тощо.

Зауважимо, що сьогодні виставкова діяльність є не лише джерелом інформації про книговидання і книгопоширення в Україні та поза її межами, а й важливим комунікаційним каналом у галузі. В межах виставок-ярмарків відбувається фахове спілкування між учасниками, представниками влади, громадськості, фахових асо-

ціацій та мистецьких кіл, проводяться рейтингові акції, номінації, вручення книжкових премій, презентації. Програма рамкових заходів охоплює широкий спектр різного роду зустрічей з авторами, художниками, постачальниками програмного забезпечення та мультимедіа, вручення літературних нагород, прес-конференції видавництва, організуються фахові тематичні семінари, дискусії, доповіді, виставки, розважальні заходи різної тематики тощо. Їхня ефективність та особливості проведення залежать від масштабів виставки, представництва, масовості, складу учасників, організаторської роботи координаторів проекту.

Важливою умовою вдалого проведення спеціалізованих виставок є створення комфортних і пільгових умов для книготорговців та покупців, поєднання ділових і пізнавальних заходів, а також інформаційна підтримка виставки, а саме: висвітлення книжкової теми в ЗМІ та проведення рекламної кампанії в пресі в період, що передує виставці; продумана робота з відвідувачами та організація роботи інформаційного центру виставки; ефективна внутрішня аудіо- і відео реклама; забезпечення друкованою рекламною продукцією (каталоги, прес-релізи, буклети, проспекти, плакати) тощо.

Наразі відбувається дедалі більша інтеграція книжкової справи в глобальні процеси інформаційного обслуговування суспільства. Україна наближається до світового співтовариства, репрезентуючи власні інформаційні продукти і культурні надбання. Це відбувається, зокрема, і через виставкову діяльність у книговидавничій галузі.

Як свідчить досвід останнього десятиліття, українські видавництва стали постійними учасниками найпрестижніших міжнародних книжкових форумів. Така діяльність свідчить не лише про високий рівень національного книговиробництва та намагання відповідати міжнародним стандартам в галузі книговидання та поліграфії, а й формує позитивний міжнародний імідж нашої країни.

О. В. Петренко
/м. Київ/

ВИВЧЕННЯ ДИТЯЧОЇ КНИГИ В УКРАЇНІ

Розвиток і видання дитячої книги в Україні неодноразово ставали об'єктом дослідження вітчизняних науковців. Вивчення української дитячої книги відбувається в площині різноманітних наук. Це зумовлено тим, що дитяча книга є дотичним предметом для низки наук, таких як документознавство, книгознавство, бібліотечознавство, бібліографія, літературознавство, мовознавство, мистецтвознавство, культурологія, педагогіка, психологія, соціологія, загальна історія, правознавство тощо.

Сучасний масив науково-теоретичних досліджень, які безпосередньо чи опосередковано вивчають дитячу книгу в Україні, можна умовно поділити на декілька блоків (частин): загально-видавничий, освітньо-виховний, бібліотечно-бібліографічний, літературно-мистецький.

Усім цим частинам притаманні певні спільні ознаки. По-перше, історичний аналіз культурних та суспільних процесів, що повсякчас супроводжують створення

будь-яких книг для дітей, по-друге, соціологічні та статистичні параметри подання наукового матеріалу, по-третє, безперечно, правовий базис функціонування суспільно-політичних та видавничих процесів нашої держави.

Незважаючи на спільні риси, вказані вище блоки мають суттєві відмінності. Далі пропонуємо розглянути кожний блок детальніше.

Для загально-видавничого блоку характерне узагальнене вивчення проблем книговидавничої галузі та представлення їх в межах документознавства, книгознавства та культурології.

Освітньо-виховному блоку притаманний педагогічний та психологічний аналіз виховного впливу дитячих книг.

У бібліотечно-бібліографічному блоці, дитяча книга, окрім значимого виховного фактора, розглядається в якості основної складової частини фондів бібліотек для дітей.

Останній із зазначених блоків об'єднує досить широкий спектр наукових досліджень з мовознавства, літературознавства та мистецтвознавства в контексті їх поєднання у вигляді книжкових видань для дітей. В цьому випадку, мова йде не про побіжне, а про фундаментальне вивчення питання розвитку української дитячої книги – від зародження до сучасного стану.

В наукових працях сучасних дослідників простежується аналіз максимально-гармонійного співвідношення між текстом та художнім оформленням дитячого видання.

Всебічне вивчення дослідниками сучасної дитячої книги в Україні, її історії та проблем розвитку, стану дитячого книговидання і читацьких запитів дасть змогу дитячій книзі зайняти чільне місце в книговидавничій сфері та здобути собі нових користувачів.

М. С. Слободяник

/м. Київ/

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Науковий журнал займає лідируючі позиції серед каналів документальних комунікацій. Більшість журналів відображає здобутки науки у певній галузі знань, залучаючи матеріали із споріднених наук. Журнал, у якому відображаються міжгалузеві проблеми і здобутки різних наук, досить рідке явище у системі професійних видань.

Саме до таких часописів відноситься міжнародний науковий журнал “Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія”, що видається ДАКККіМ з лютого 2004 р. – тобто нині він відзначає своє п'ятиріччя. Засновник журналу і його редколегія прагнуть забезпечити: комплексне відображення споріднених проблем розвитку наукових дисциплін документально-комунікативного циклу; висвітлення теоретичні засад цих наук та їх впливу на практику.

Міжнародний характер журналу забезпечується включенням до складу редколегії провідних вітчизняних і зарубіжних вчених, можливістю друкувати статті

українською, російською та англійською мовами. Серед авторів журналу громадяни таких держав: України, Росії, Білорусі, Литви, США, ФРН, Фінляндії та Китаю.

Всього за п'ять років у журналі надруковано: 76 статей, авторами яких є 27 докторів наук, та 112 статей, які підготували 69 кандидатів наук. Серед авторів і досвідчені практики, і молоді дослідники, які ще не мають наукового ступеня (84 автора 72 статей).

Варто відзначити значну публікаційну активність працівників ДАКККіМ – 57 публікацій, НБУВ – 41, ХДАК – 16, УНДІАСД – 15.

Представники 7 міст Росії надрукували 25 статей. Серед авторів відомі вчені – професори Т.О. Новоженова (м. Краснодар), В.П. Рижов (м. Таганрог), А.В. Соколов (м. Санкт-Петербург), Ю.М. Столяров (м. Москва), доценти Е.О. Плешкевич (м. Саратов), Е.А. Кадирова (м. Рязань).

У результаті проблемно-статистичного аналізу встановлено.

У тематичному зрізі домінують статті з документознавства – 57 та бібліотекознавства – 55. Відзначимо, що питання, пов'язані з цими науками, розглядаються і в інших рубриках журналу.

Проблеми інформології, включаючи інформатизацію та інформаційну діяльність, розглянуті у 31 статті. Унікальним фундам архівів і бібліотек присвячено 20 статей, проблемам книгознавства і видавничої діяльності – 19, підготовці і підвищенню кваліфікації кадрів – 15, архівознавству – 8 публікацій.

Документознавчі публікації в журналі здебільшого представлені загальнотеоретичними проблемами (статті професорів С.Г. Кулешова, М.С. Слободяника, Г.В. Швецової-Водки і доцента Е.О. Плешкевича); організаційно-технологічними питаннями діловодства (публікації О.М. Загорецької, Ю.І. Палехи, І.О. Петрової); електронному документознавству (статті професора Г.Г. Асєєва та молодих дослідників В.Ю. Болдовського і В.В. Рудюка).

Методологічні проблеми документознавства привернули увагу професорів Н.М. Кушнарєнко, М.С. Слободяника, Г.В. Швецової-Водки.

Серед бібліотекознавчих публікацій журналу вирізняються: доктор наук з соціальних комунікацій І.О. Давидова вперше розглянула новий напрям – бібліотечне виробництво і теоретичні засади розвитку інноваційної політики бібліотек України. В статті визначені пріоритетні напрями стратегії розвитку бібліотек України. У публікації к.т.н., с.н.с. Л.Й. Костенко запропонована концептуальна модель бібліотеки суспільства знань. Увагу к.і.н. Л.І. Бейліса привернула проблема посилення впливу бібліотек на пізнавальну діяльність читачів. Історичну реконструкцію і теоретичний аналіз діяльності публічних бібліотек України здійснила к.п.н. Н.Г. Ашарєнкова.

Серед публікацій з інформології виділяються стаття нашого колеги з Таганрогу проф. В.П. Рижова, який ґрунтовно проаналізував феномен інформації. Інформологічні аспекти в діяльності наукової бібліотеки розглянув д.і.н. В.М. Горовий. Професор В.О. Ільганаєва здійснила комплексний аналіз впливу інформатизації на розвиток суспільства.

Прикладним проблемам інформатизації бібліотек присвячені оригінальні статті О.В. Баркової, к.т.н. І.В. Карпенко, к.і.н. Т.О. Ярошенко. Варто відзначити посилення уваги авторів до аналізу інтернет-ресурсів, аналізу сайтів і порталів.

В центрі уваги редколегії постійно знаходиться проблематика унікальних фондів бібліотек і архівів. На теоретичному рівні вони проаналізовані в оригінальних публікаціях члена-кореспондента НАН України д.і.н. Л.А.Дубровіної, професора Г.І.Ковальчук, к.і.н. Л.В.Мухи. Відзначимо проведення заочної конференції “Збереження документів національного архівного фонду”, у роботі якої взяли участь 11 спеціалістів. Особливу увагу вони приділили аналізу причин виникнення, наслідків та запобігання катастроф (пожежі, затоплення), а також масштабної крадіжки цінних документів.

На сторінках журналу знаходять відображення як теоретичні проблеми архівознавства (публікації члена-кореспондента НАН України Л.А.Дубровіної, професорів Г.В.Боряка, І.Б.Матяш, Г.В.Папакіна), так і практичні питання архівістики.

Журнал відгукується і на гострі проблеми українського книговидання (статті О.В.Афоніна, професорів М.І.Сенченка, М.С.Тимошика).

В останні два роки посилилась увага до бібліографознавства, зокрема знайшла відображення нова синергетична концепція бібліографії, репрезентована у працях фундатора цього напрямку професора з Краснодару Т.О.Новоженової.

Значна увага приділяється редколегією проблемі підготовки і підвищення кваліфікації кадрів. Теоретичні узагальнення існуючих здобутків здійснено у статтях проректорів ДАКККіМ Г.В.Власової та ХДАК Н.М.Кушнарєнко, професора КНУКІМ д.п.н. О.В. Матвієнко.

На сторінках журналу активно відображається і комплекс проблем теорії соціальних публікацій в цілому (статті М.С.Слободяника і Ю.М.Столярова), і теорії документальних комунікацій, зокрема (статті С.Г.Кулєшова, Є.О.Плєшкевича, Г.М.Швецової-Водки).

Журнал має низку ексклюзивних форм подання інформації (заочні читацькі конференції, презентації інформаційних установ), а також оригінальні рубрики: “Сторінка головного редактора”, “Події і факти наукового життя”, “Захист дисертацій”. В журналі друкуються незаангажовані гострі рецензії на монографії та підручники, авторам яких надається можливість відповісти на зауваження рецензентів. Серйозні перспективи має і рубрика “Морально-етичні проблеми науки”. Першою болючою темою, що знайшла відображення у цій рубриці, стало обговорення рецензії проф. М.А. Низового на відомий підручник Н.М.Кушнарєнко “Документоведение”. Попри дещо емоційний характер публікацій диспутантів М.А.Низового, М.С.Слободяника, Ю.М.Столярова дискусія наглядно продемонструвала, що у науці не повинно бути тем, на обговорення яких накладено негласне табу, і персоналій, що знаходяться поза зоною критики.

Серйозною особливістю журналу стала посилена увага до висвітлення ролі особи у розвитку науки і практики. Насамперед йдеться про високопрофесійні історіографічні нариси доцента В.В. Бездрабко, присвячені аналізу документознавчих здобутків К.Г. Мітяєва, Поля Отле, С.Г. Кулєшова, М.С. Слободяника, Г.М. Швецової-Водки.

На сторінках журналу, переважно у спеціальній рубриці “Персоналії”, розкрито внесок у науку знаних бібліотекознавців, документознавців, книгознавців – І. Крєвєцького, І. Крип’якевича, М. Ясинського, В. Іваницького, Л. Дубровіної, Я. Ісаєвича Н. Кушнарєнко, В. Бабича.

Важливим напрямом журналу є аналіз досвіду країн дальнього зарубіжжя (статті д.і.н., проф. І.Б.Матяш, д.і.н. Г.В. Папакіна, к.п.н., проф. В.В. Загуменної, к.і.н. Л.С.Прокопенко).

Підвищенню наукового рівня молодих читачів журналу сприяє рубрика заочна “Школа молодого дослідника”, на сторінках якої надруковані публікації професорів Л.А. Дубровіної, Н.М. Кушнарєнко, М.С. Слободяника, Г.В.Швецової-Водки і кандидатів наук Л.С.Прокопенко, Н.В.Танатар, Н.М. Христової, Я.О.Чепурєнко.

Про зростання авторитету журналу свідчить надання йому ВАК України статусу фахового видання з історичних і педагогічних наук (2004 р.) та соціальних комунікацій (2008 р.). Це підтверджується також постійним цитуванням наших публікацій, значною кількістю спеціальних публікацій про журнал та наявністю суттєвого “редакційного портфеля”.

У перспективі планується продовжувати залучати до числа авторів провідних вітчизняних і зарубіжних теоретиків та практиків. Для посилення зв’язків з читачами планується друкувати їх листи з актуальних професійних проблем і оцінки наших публікацій. Нові гострі теми будуть оперативно висвітлюватись у “сторінці головного редактора”. Продовжиться практика проведення дискусій і заочних читачьких конференцій.

Сподіваємося, що посиленню ролі журналу в системі професійних комунікацій вже у цьому році сприятиме розміщення його електронної версії за 5 років у мережі Інтернет.

Є.О. Корнілова
/м. Київ/

АНАЛІЗ ІНТЕГРОВАНOSTІ ФАХОВИХ ВИДАНЬ У СИСТЕМУ НАУКОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

На сучасному етапі в системі документальних комунікацій актуальним стає не традиційне протиріччя між об’ємом інформаційних ресурсів і можливістю їх використання суспільством, а більш загальна проблема доведення до користувачів всіх отриманих знань, тобто вирішення протиріччя “джерело інформації – споживач інформації”.

На сьогодні наукові журнали є найбільш розповсюдженим джерелом наукової інформації. Спеціалізовані фахові видання є важливою ланкою процесу підготовки наукових кадрів, що певною мірою впливають на якість наукових досліджень і відображують їх. Необхідність диференціювання фахових видань, розподілення та групування їх відповідно до різноманітних потреб викликають до життя різні варіанти класифікацій та оцінки журналів, а також оцінки їх наукової або змістової якості. Задля дослідження видань з різноманітних галузей знання розробляються методики розрахунків нових показників для оцінки ефективності наукового журналу, а також багаторівневі схеми класифікації наукових журналів з використанням даних цитування.

Нещодавно був проведений аналіз українських фахових видань, результати якого вказали на необхідність ретельного вивчення та переукладання переліку фа-

хових видань України і перегляду вимог до фахових видань. До вимог, які ВАК України висуватиме до видань – претендентів на занесення до переліку фахових, рекомендують відносити: 1) відповідність формальним критеріям; 2) вагомість наукових здобутків головного редактора і членів редколегії на міжнародному рівні, а також наявність у них досвіду рецензування статей у міжнародних журналах; 3) стабільність роботи видання впродовж тривалого періоду (щонайменше двох років); 4) наповнення “журнального портфеля” в першу чергу статтями дописувачів, які працюють в установі-засновнику; 5) оригінальність і актуальність наукового спрямування видання на міжнародному рівні [1].

Аналіз наукових видань провідних країн Європи і світу, порівняння їх з фаховими виданнями України та розроблені ВІНІТІ РАН формальні ознаки ефективності періодичних видань визначають такі вимоги до них. Виданням необхідно: мати паперову форму й електронну версію в мережі Інтернет; пройти реєстрацію паперової й електронної версії у національних центрах ISSN; здійснювати обов’язкове рецензування статей; бути представленими у національних галузевих і міжнародних реферативних базах даних; мати анотації статей різними мовами; дотримуватись загальноприйнятих стандартів подання наукової інформації [2].

Значна кількість фахових видань, внесених до переліку ВАК України, створює необхідність досліджень з метою перевірки їх інтегрованості в систему наукової комунікації.

Призначенням розробленого нами показника є отримання формалізованої оцінки інтегрованості фахового видання в національну та міжнародну систему наукової комунікації. До переліку критеріїв, які враховуються у встановленні рейтингу, увійшли такі:

- 1) вихідні відомості (зокрема, вид і час існування видання, наявність ISSN);
- 2) науковий статус засновника та головного редактора;
- 3) наявність онлайн-доступу (зокрема, до повних текстів, перекладних версій, загальної інформації в передплатних агентствах);
- 4) відбиття в системах реферування (зокрема, загальнонаукових реферативних базах з наукометричним апаратом, реферативних службах);
- 5) відповідність видавничим вимогам (зокрема, наявність рефератів і відповідність пристатейної бібліографії вимогам чинного ДСТУ ГОСТ 7.1:2006).

З метою уточнення можливих значень критеріїв був проведений початковий аналіз певної кількості періодичних видань з переліку наукової періодики України, розташованого на web-сторінці Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського.

Результати початкового аналізу вказали на різний рівень інтегрованості фахових видань. Відтак, була підкреслена доцільність створення рейтингу інтегрованості фахових видань України в систему національної та міжнародної наукової комунікації. При проведенні дослідження для повного переліку наукової періодики України може з’явитися можливість отримання показових результатів, необхідних для диференціювання наукової періодики. Цей рейтинг може бути запропонований для використання редакціями фахових видань для визначення напрямів підвищення їх інтегрованості в систему наукової комунікації. Рейтинг може розглядатись як об’єктивна основа для прийняття ВАК України рішення щодо доцільності перереєстрації фахових видань.

ДО ПИТАННЯ ПРО КЛАСИФІКАЦІЮ ТА ТЕМАТИКУ ОФІЦІЙНИХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ ОУН

Періодичні видання відображали і фіксували історичний час з усіма його найхарактернішими ознаками, соціально-економічними особливостями та організаційним розвитком. Часописи передавали факти, свідчення доби, допомагаючи пізнати витoki явищ, подій у конкретних умовах, скласти об'єктивну правдиву картину життя. Націоналістична періодика ОУН розглядається як інформаційне першоджерело військових знань для членів ОУН, повідомлення про правила та інструкції організаційної і бойової роботи. Преса стала тим джерелом, яке забезпечило передачу ідей та завдань “від одиниці до одиниці і від групи людей до другої” [1, 229].

Характеризуючи види періодичних видань, зупинимось на головних – газета, журнал. Основними аспектами аналізу цих видань є цільове призначення; особливості матеріалів, що публікуються; матеріальна конструкція та структура; обсяг.

Серед газетних видань ОУН найбільш поширеною є громадсько-політична газета яка систематично висвітлює питання внутрішньої та зовнішньої політики та міжнародного життя.

Залежно від цільового та читацького призначення розглянемо громадсько-політичні та науково-популярний журнали.

За приналежністю до видавничого органу виділимо журнали партійні, які приділяють увагу теоретичним питанням партійного будівництва, пропаганді і популяризації конкретної ідеології. Ці журнали можна розділити на підгрупи, що зумовлено специфікою їх змісту і читацькою адресою.

Одну підгрупу партійних журналів представляють видання теоретичного характеру, що публікують офіційні матеріали керівних органів партії чи організації. Зміст іншої підгрупи складають статті і матеріали з питань партійно-політичного будівництва, організації роботи у вищих керівних органах та на місцях для широкого загалу.

З приводу військової преси існують кілька факторів, на основі яких можна визначити їх типологічну приналежність. Це фактор видавця (армія, регулярна чи партизанська, армійська структура, військова організація, військово-наукові чи військово-історичні товариства); фактор читацької аудиторії (видання для будь-якої вояцької аудиторії можна вважати військовим); фактор змісту (у виданні повинна домінувати військово-політична, військово-історична чи воєнна проблематика); критерій політико-ідеологічний (основна ідея – українська національна, ідея української державності); мовний фактор (вихід українською мовою, хоча пропаганду української військової історії чи військово-історичної думки можна вести і будь-якою іншою мовою) [2, 209].

Поширеною також є класифікація періодики за її ідейно-політичним спрямуванням: прогресивна, консервативна, клерикальна, реакційна, ліберальна, прокомуністична, профашистська та ін. Звичайно, такий поділ періодики умовний [3, 271].

Класифікуючи видання ОУН, можна застосувати принцип “за видавцем”, умовно поділивши пресу на “центральну” і “місцеву”. До першої віднесемо такі

видання, як “Сурма”, “Розбудова нації” із присвоєнням назви пресових органів ПУН.

Пропагандистом ідей українського організованого націоналізму поміж широких мас, був підпільний журнал-місячник, орган Української Військової Організації за назвою “Сурма”.

У початковий період існування “Сурми” згадує В. Мартинець: “Сурма” повинна оголосити цілу низку ідеологічно-політичних статей..., статті про визвольні рухи інших народів і цикл статей на військові теми. Весь цей матеріал розподілено передусім між нас чотирьох: полк. Коновалець (ідеол-політ. статті), Канцлера (визв. рухи), Ярого (військові) і мене (інше)” [4, 195].

1928 р., завдяки заходам полк. Є. Коновальця литовський уряд дав дозвіл на друк “Сурми” в Каунасі. Друкували приблизно 10 000 примірників, головна ж частина була призначена для українських земель.

Після заснування Організації Українських Націоналістів (ОУН) 1929 р. “Сурма” заповнюється здебільшого статтями на військові теми. Тому серед співробітників “Сурми” з’являється полк. Роман Сушко (у Празі, а потім у Відні), який готує потрібний військовий матеріал за допомоги і співпраці полк. В. Колосовського, ген. В. Курмановича, ген. М. Капустянського та інших військовиків. Ці матеріали опрацьовував В. Мартинець та доповнював військові матеріали інформативними, передовою статтею і хронікою. Особливе зацікавлення викликають статті про тактику вуличних боїв, конспірацію, як триматися на слідстві. Журнал публікував матеріали про тих бойовиків і керівників УВО, які загинули, намагаючись підтримати бойовий дух українців, розвинути їх бойовий інстинкт.

“Сурма” була тією трибуною теоретичних військових знань, практичних правил та інструкцій з військового вишколу, які забезпечували підготовку членів ОУН до збройної боротьби. Тому одним із організаційних завдань ПУН була доставка “Сурми” насамперед до українських земель.

Влітку 1934 р., після замаху ОУН на польського міністра Б. Перацкого у Варшаві, “Сурма” припинила своє існування.

Видання пресового органу ОУН “Розбудови Нації” вирішила I Конференція Українських Націоналістів 3-7 листопада 1927 р. Це була ідеологічно-програмова лабораторія Проводу Українських Націоналістів, де опрацьована низка проблем, які після погодження членами ПУНу у вигляді статей друкувалася на сторінках “Розбудови Нації” і вже не підлягали ніяким подальшим дискусіям, набираючи характеру закону для всіх членів ОУН.

У листуванні між членами ПУН 1932-1933 рр. так була окреслена мета журналу: “...давати тільки засадничі напрямні для всього націоналістичного руху. Тому вона (“Розбудова нації”. – автор) дає більше теоретичного, програмового матеріалу, що не тратить вартості ніколи” [5, арк.199].

Назву “Розбудова нації” орган ПУН отримав від однойменної статті Д. Андрієвського, яка була надрукована багатьма українськими виданнями. Часопис за своїм змістом вміщував статті на ідеологічні, філософські, політичні, історичні, господарські, військові, літературні та інші теми; спомини учасників національно-визвольної боротьби; огляди міжнародної політики, світового господарства, життя українців на чужині та повідомлення з діяльності ОУН. За структурою розміщення матеріалів на першому місці були ґрунтовні теоретичні статті, потім міжнародний

огляд, далі – хроніка, тобто відомості з Радянської України, Польщі, Румунії, Італії, Югославії та ін. країн і офіційна частина, яка подавала прийняті документи ОУН. В офіційній частині подавалися основні доповіді-реферати Конгресу Українських Націоналістів, які частково друкувались пізніше у “Розбудові нації” [6, 61].

Редактором “Розбудови Нації” став В. Мартинець, секретар і референт преси і пропаганди ПУН. “Розбудова Нації” виходила у Празі в друкарні “Легіографія”, де справою друку і адміністрації займався ред. О. Бойків. Постійні співробітники “Розбудови Нації” це – інж. Д. Андрієвський (ідеологічні і політичні статті), полк. Є. Коновалець (статті на військові теми), д-р Ю. Вассиян (ідеологія і філософія), інж. М. Сціборський (внутрішньо-політичні справи), проф. Є. Онацький (зовнішньо-політичні огляди і статті), В. Мартинець (програмові статті).

Статті з військової тематики дописували ген. М. Капустянський, ген. В. Курманович, ген. М. Омелянович-Павленко, інж. М. Селешко та ін.

Спочатку журнал виходив щомісячно, а з 1929 р. це був двомісячник із тиражем від 1000 до 1500 примірників [7, 191].

“Розбудова Нації” виходила легально в ЧСР, але на українських землях, під Польщею і в Румунії, не говорячи про СРСР, вона була нелегальною. У звіті адміністратора “Розбудови нації” за 1929 рік говорилося: “Відносно посилки нашого журналу на Західні Землі, то адміністрація є тої думки, що певну кількість примірників можна буде постійно висилати, а з новим роком, коли то можна буде перейти до постійного змінювання окладинки журналу (для краєвого видання) висилати і більшу кількість” [8, 189].

Розповсюджувачі “Розбудови нації” часто очолювали управи відділів ОУН у містах чи країнах. Так, протягом 1929 р., апелюючи до записів “Адресної книги” журналу, можемо говорити про відділи ОУН в Празі, Брно, Подебрадах, Стамбулі, Софії, Загребі, Люксембурзі, Женеві, Берліні, Данцигу, Брюсселі, Олександрії, Каунасі, Шанхаї, Шаньтунь [9, арк. 39-116].

“Розбудова Нації” проіснувала 7 років і перестала виходити восени 1934 р. із тих самих причин, що й “Сурма”. Треба зазначити, що військова проблематика “Розбудови Нації” виконала роль активної підготовки націоналістів до майбутнього збройного повстання.

Важливим у плані практичного поширення націоналістичних ідей та консолідації українського суспільства стала для ОУН організація видань – “Сурма”, “Розбудова нації” та інших, завдяки яким виникла розгалужена мережа націоналістичних осередків у різних регіонах світу. Заснування націоналістичних часописів переслідувало конкретні завдання та безпосереднє призначення: по-перше, відобразити формування нової української націоналістичної організації в еміграції та Україні; по-друге, засвідчити кількісне і якісне зростання націоналістичного руху у різних частинах світу; по-третє, конкретизацію організаційних засад та консолідацію українського громадянства через офіційні та інші націоналістичні видання ОУН.

Література:

1. Мартинець В. Українська націоналістична преса // ОУН 1929-1954. – Париж, 1955. – С.229-246.
2. Кость С., Тимчишин О., Федірко К. Нариси історії української військової преси. – Львів: Світ, 1998. – 355 с.
3. Макачук С. Писемні джерела з історії України. – Львів: Світ, 1999. – 352 с.

4. Мартинець В. Українське підпілля від У.В.О. до О.У.Н.: Спогади й матеріали до передісторії та історії українського організованого націоналізму. – [Б.м.], 1949. – 349 с.
5. ЦДАВОВ України. – ф.4363. – оп.1. – спр.9. – арк.199.
6. Звідомлення Конгресу Українських Націоналістів // Розбудова нації. – 1929. – Ч.1-2. – С.61.
7. Витяг з касової книги адміністрації “Розбудови Нації” за час від 1.01 – 30.09.1929 р. // Документи і матеріали з історії організації Українських Націоналістів. Т.1. 1927-1930. – К., 2005. – С.190-192.
8. Звіт адміністрації “Розбудови нації” 30 вересня 1929 р. // Документи і матеріали з історії організації Українських Націоналістів. Т.1. 1927-1930. – К., 2005. – С.187-189.
9. ЦДАВОВ України. – ф.4363. – оп.1. – спр.27. – арк. 39-116.

М.С. Полєва
/м. Київ/

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ВЕРСІЙ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ: СОЦІОЛОГІЧНЕ ВИВЧЕННЯ

З розвитком інформаційного суспільства великого значення набувають електронні періодичні видання, а саме інтернет-видання. Вони мають ряд переваг над традиційною періодикою, наприклад: зручність у користуванні, наявність архіву, засобів зв'язку з редакцією та іншими користувачами, функції пошуку по сайту та розсилки анонсів матеріалів, можливість вибору мови та ін.

Порівнюючи результати соціологічних досліджень, проведених методом анкетування у 2008-2009 рр. (в межах Києва) щодо використання електронних та друкованих версій періодичних видань, отримано такі результати:

- 2008 р. лише 35% респондентів відповіли, що користуються інтернет-виданнями, а 2009 р. ця кількість зросла до 67%. Отже, 2008 р. 76% опитаних відповіли, що більше користуються друкованими виданнями або тільки ними, а 2009 р. кількість таких респондентів сягає 53%. На 6% зросла кількість осіб, які надають перевагу електронним виданням і становить 20%. Збільшився і відсоток осіб, які користуються як паперовими, так і електронними виданнями рівномірно, так у минулому році кількість таких відповідей становила 10%, а в поточному – 27%.

- На запитання “Що обмежує використання Вами інтернет-версій газет та журналів?” значно менша кількість осіб, а саме 25%, відповіли, що найбільше їх обмежує проблема вільного доступу до мережі Інтернет, коли минулого року ця кількість становила 39%. Майже не змінилася кількість респондентів, які просто залишають прихильниками друкованої періодики – становить 40%, а 2008 р. – 43%. На 3% зменшила кількість осіб, які не вмюють користуватись комп'ютерною технікою і становить 15%. Приємно відзначити, що у поточному році 20% респондентів користуються інтернет-виданнями і не мають жодних обмежень, водночас 2008 р. кількість таких відповідей сягала 0%.

- Розглянемо, як змінилися відповіді респондентів за різними віковими категоріями:

Особи до 30 років:

48,6% таких респондентів обирали друковані видання, в поточному році – 28,9%. Електронним виданням надавало перевагу 31,4%, а тепер 37,8%, 20% молодих

людей користувалось у минулому році як інтернет-виданнями, так і традиційними приблизно порівну, а 2009 р. – 33,3%.

Особи від 30 до 45 років:

Також стали більше звертатися до електронних видань, в минулому році – 5,7%, в поточному – 8%. Залишаються прихильниками друкованої періодики 56%, що порівняно з минулим роком менше на 32,6%. Значно зросла кількість осіб, які користуються і друкованою, і електронною формами періодичних видань, цей відсоток становив 5,7%, а за рік зріс до 36%.

Особи старше 45 років:

Відповіді змінилися не суттєво. Прихильниками друкованих газет та журналів 2008 р. залишалося 93,4%, а в 2009 – 86,7%. Зовсім не змінилася кількість осіб, які надають перевагу електронним виданням, вона становить 3,3%. Респондентів цієї вікової категорії, які користуються однаково як традиційними, так і електронними виданнями, у минулому році було 3,3%, а сьогодні – 10%.

Отже, можна відзначити, що з кожним роком збільшується зацікавленість користувачів до інтернет-видань.

И.Н. Абатуров
/г. Екатеринбург/

РОЛЬ НАУЧНЫХ ЖУРНАЛОВ В ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО АСПЕКТА ЦИВИЛИЗОВАННОСТИ РОССИЙСКИХ УЧЕНЫХ: ПРОШЛОЕ И НАСТОЯЩЕЕ

Современный ученый должен быть цивилизованным человеком. Это утверждение не нуждается в доказательствах, но требует пояснения, поскольку цивилизованность является тем термином, который часто употребляется в литературе ни к месту. В научном понимании цивилизованность – это “коренное отличие человеческого состояния от животного и социально-гуманистический способ реализации этого состояния посредством созидательного и ответственного разрешения противоречий бытия и развития людей во благо себя и общества, всей цивилизации”. Исходя из этого определения, которое является достаточно аргументированным, можно понять, что человек науки должен проявлять цивилизованность на трех уровнях. Во-первых, он должен быть цивилизованным в рамках всего того большого социума, в котором живет, то есть как частица всемирной и российской цивилизации. Во-вторых, он должен быть полноправным участником мировой науки, то есть проявлять цивилизованность в рамках мирового сообщества ученых. А это значит, что ему приходится соблюдать определенную этику, писанные и неписанные правила, которые возникли в рамках европейской науки и позднее распространились на все мировое научное знание. Наконец, будущий ученый должен проявлять определенные качества и соблюдать некоторые нормы в рамках национального научного сообщества, что является третьим уровнем его цивилизованности.

Можно сказать, что не только знания, но и определенная степень цивилизованности на всех трех уровнях должны быть присущими современному ученому для того, чтобы он смог эффективно коммуницировать в рамках современного на-

учного пространства. Когда-то, во времена исследователей-одиночек, можно было не обладать качествами второго и третьего уровней цивилизованности, так как ученый был самодостаточным субъектом научной деятельности. Эта самостоятельность проявлялась также в финансовой сфере: большинство разработок стоило недорого. В советские годы было достаточно проявлять цивилизованность на общечеловеческом уровне и в рамках отечественного научного сообщества. Это было связано с тем, что отечественное научное знание было практически закрыто по отношению к мировому.

Проблема создания эффективно действующих научных СМИ всегда остро стояла в гуманитарных науках. И это не случайно. Для современного ученого важно, чтобы его идеи распространялись среди максимально широкого слоя потенциальных потребителей. Человек, который занимается проблемами тех наук, которые призваны обеспечивать формирование особого функционального мышления, не может работать “в стол”. У гуманитарного научного журнала следовательно две основные функции: профессиональная коммуникация в ученой среде и просветительская.

Прежде всего, стоит отметить, что публикация является не только результатом научной деятельности, но и средством коммуникации с коллегами, а также критерием успешности человека науки. В советские годы действовало два канала обмена информацией в ученой среде: публикация в научном журнале и научно-методологический семинар. Как отмечает зарубежный исследователь А. Монжили, в советской науке произошел “при трудности осуществления публикаций... расцвет семинаров”. Обычно семинар предшествовал появлению публикации, поскольку основные выводы автор обсуждал с коллегами на заседании сектора (если принадлежал к “академической” науке) или кафедры. Как правило, одобрение коллег было обязательным для того, чтобы труд вышел в печати. В результате, хотя публикаций было немного, но они (если не брать во внимание труды “номенклатуры”) были высокого качества и проходили тщательную редакторскую и корректорскую правку.

Однако советские журналы по гуманитарным наукам имели некоторые особенности по сравнению с зарубежными периодическими изданиями. Научные журналы, которые выходили в СССР и которые в большинстве своем существуют и поныне, были немногочисленными и, как правило, строго отраслевыми. Получить публикацию в журнале было мечтой любого советского исследователя. При этом следует отметить, что советские научные периодические издания мало интересовались потребностями читателей. Эта особенность была связана с тем, что эти издания почти не зависели в финансовом плане от читающей общественности. Основное финансирование шло со стороны государства, которое оплачивало значительную часть тиража для библиотек и учреждений. Оставшиеся экземпляры почти всегда были дефицитом и с трудом покрывали потребности индивидуальных подписчиков.

Просветительская функция гуманитарных журналов в СССР существовала почти стихийно и воспринималась как что-то вторичное, факультативное. Следует отметить, что в научных кругах всегда существовало негативное отношение к тем, кто занимался популяризацией гуманитарных идей. Уже в советские годы существовала трещина между популяризаторами гуманитарных, прежде всего исторических,

знаний и профессиональными учеными. Исследователи, имевшие ученые степени, пренебрежительно относились к “популяризаторам”, считая, что писатели запутывают читателя. Так, например, Е.М. Мелетинский, известный специалист в области литератур, упрекал В. Пикуля в том, что “его книги не выдерживают, конечно, никакой критики”. В свою очередь, авторы историко-литературных произведений постоянно винили профессионалов в академизме, в том, что те своим скучным “академическим” языком и погоней за научностью создают неинтересные тексты, которые внушают читателю отвращение к гуманитарному знанию.

В период Перестройки возрос интерес к научным, прежде всего к историческим журналам. Среди читателей появилось много людей, которые были просто любителями. Однако после распада СССР резко упал интерес к прошлому, сократилось государственное финансирование и тиражи тех же исторических публикаций резко упали. Научные журналы в постсоветский период столкнулись с проблемой ликвидности, но оказалось, что отечественная периодика не обладает достаточным уровнем презентабельности. Отечественная наука испытывает недостаток в хорошо оформленных научных журналах. Недостаточное развитие культуры научных СМИ проявилось и в том, что в них печатают не то, что интересно читателю, а то, что способствует автору публикации в его деятельности. В постсоветский период окончательно сформировался феномен ученого, который пишет статьи “для себя”. Все это проявилось в том, что из ученой среды практически исчезло такое понятие, как авторский гонорар. Более того, теперь автор сам платит за то, чтобы его труд напечатали. Это происходит либо в прямой форме – “плата за публикацию”, либо в косвенной – необходимость покупки определенного количества экземпляров журнала со своей статьей.

В результате, несмотря на все призывы к открытости гуманитарного научного знания, оно все равно остается оторванным от того читателя, просвещать которого призвано. Нельзя сказать, что в редакциях научных журналов это не понимают и такое положение дел не хотят изменить. Даже центральные научные периодические издания пытаются привлечь читателя, поскольку осознают, что для развития их изданий требуется дополнительное финансирование. В отечественной науке сформировалось два способа привлечения читателя. Во-первых, некоторые исследователи стали писать более простым языком, отказавшись от строго научного стиля. В этой связи можно назвать Е.В. Анисимова, который, одновременно является и серьезным исследователем, доктором исторических наук, и автором научно-популярных статей.

Второй путь решения проблемы привлечения читателя заключается в привлечении в научные журналы авторов, которые являются писателями и владеют “живым”, эмоциональным стилем изложения. В последние годы, наметилась тенденция к улучшению финансирования. Это связано с тем, что теперь каждый российский ВУЗ по государственным стандартам, должен иметь по каждой специальности, в библиотеке минимум по два комплекта наиболее значимых периодических изданий.

Таким образом, можно отметить, что научные журналы всегда оказывали значительное влияние на формирование профессионального уровня цивилизованности российских ученых. В советский период публикация была целью любого исследователя, поскольку играла ключевую роль в обмене научной информацией

и была практически единственным средством распространения своих идей. Ценность публикации в советском научном мире была исключительно велика. В перестройку произошел настоящий расцвет советских гуманитарных журналов, который сменился спадом 90-х гг. XX в., когда ценность публикаций в печатных научных журналах как средства обмена информацией в ученой среде резко упала. В последние годы, несмотря на развитие сети Интернет, в научном мире приоритетное место занимают именно публикации в печатных научных периодических изданиях.

А.Л. Есинов
/г. Орёл/

ПЕЧАТНЫЕ ИЗДАНИЯ НА ОККУПИРОВАННЫХ ТЕРРИТОРИЯХ СССР В 1941-1943 ГГ.

Одним из важнейших инструментов пропагандистского воздействия на население оккупированных территорий и военнослужащих Красной Армии нацисты определяли печатные материалы во всём их многообразии. Именно печатная продукция должна была проникнуть в каждый дом, во все организации, созданные на захваченной территории, в оккупационные библиотеки и читальные залы.

Важнейшим средством культурно-политической пропаганды на начальных этапах агрессии нацистской Германии против Советского Союза стали листовки и пилотные выпуски будущих оккупационных газет, издание которых было налажено в Рейхе. Именно различные формы листовок, в первую очередь листовки-пропуска, особенно активно распространялись на фронте сразу после вторжения частей вермахта. Так, только по официальным данным, ещё до начала войны с СССР под руководством Имперского министерства просвещения и пропаганды было издано более тридцати миллионов экземпляров листовок, иллюстрированных пропагандистских брошюр карманного формата на большинстве национальных языков народов Советского Союза. Естественно, что параллельно готовились радиопередачи и кинофильмы пропагандистской направленности, однако именно на печатные средства делалась основная ставка нацистских идеологов.

В связи с той главенствующей ролью, которая отводилась в пропаганде печатным материалам, их репертуар был значителен, в том числе помимо листовок включал он в себя: воззвания, приказы, плакаты, различного рода распоряжения, адресованные всем категориям населения СССР. Естественно, в этих материалах не могло быть оперативно отражено изменение положения дел на фронте и события, происходящие в зоне оккупации, поэтому буквально с первых дней вторжения нацисты активно взялись за организацию издательской деятельности на местах. Среди целого ряда тезисов нацистской культурно-политической печатной пропаганды в зоне оккупации основными являлись следующие: 1. Германская армия вторглась на территорию Советского Союза с благородной целью освобождения людей от еврейско-большевистского рабства. 2. Немцы были вынуждены начать войну против СССР, так как они должны были защищаться от планировавшегося нападения Советского Союза. 3. Основной причиной войны является борьба двух

идеологий: большевистской (сионистской), которую отстаивает Красная Армия, и передового мировоззрения Новой Европы, на стороне которой выступает Германия.

Необходимо отметить, что тематика будущих публикаций в местной коллаборационистской периодике формулировалась и утверждалась заранее в Имперском министерстве просвещения и пропаганды.

Жёсткий и доскональный отбор тем для публикаций во многом определялся точкой зрения рейхсминистра Геббельса на исключительную роль и место газет в процессе пропагандистского воздействия. Понимание и знание возможностей пропагандистского воздействия на народ помогали нацистам со значительной степенью эффективности влиять на формирование требуемых настроений у населения и достаточно активно противостоять советской контрпропаганде.

Германские идеологические ведомства огромные усилия затрачивали для популяризации идеи о скором уже практически случившемся разгроме Красной Армии войсками вермахта. Параллельно с этим оккупационные периодические издания в изобилии публиковали материалы, дискредитировавшие высшее советское руководство и военачальников. Необходимо отметить, что одной из основных тем оккупационной периодической печати была пропаганда идей антисемитизма в исключительных масштабах. Пропаганда антисемитизма осуществлялась параллельно с продвижением мысли о расовом превосходстве немецкой нации.

В настоящее время основной интерес вызывает ряд вопросов, связанных с изучением оккупационных периодических изданий. В том числе это количество и перечень издаваемых оккупационных газет, анализ их основного содержания, роль оккупационных периодических изданий в культурно-политической пропаганде нацистов, преимущественные направления использования газет в идеологической работе оккупантов и т.д.

В процессе работы мы осуществили анализ целого ряда оккупационных периодических изданий выходивших на захваченных территориях Советского Союза.

Среди статей традиционных для целого ряда оккупационных газет отдельного внимания заслуживают материалы, публикуемые на страницах газеты “Речь” под рубрикой “В освобождённых областях”, которая занимала в газете достаточно важное место. На наш взгляд это обусловлено психологической составляющей. Жители оккупированной территории, оторванные от остальной части страны и находящиеся в плену не только в физическом, но и в информационном плане видели на страницах пусть и чуждого, но официального периодического издания знакомые названия городов на эмоциональном уровне поддавались пропагандистской обработке. Информация о происходящем в этих городах невольно вызывала у них интерес, а далее учитывая тот факт, что по сути люди были вынуждены так или иначе знакомиться с материалами публикуемыми в газете, вероятно, своё основное внимание они уделяли информации с фронта, пытаясь найти утешительную информацию скрытую между строк. Скорее всего, материалами, представлявшими для них большой интерес могли быть публикации о мирной жизни. Здесь нацистские пропагандисты предлагали им выверенную выхолощенную информацию о тех достижениях, которых достигли другие такие знакомые советские города, естественно “благодаря” усилиям германских “освободителей”.

Необходимо отметить, что подобные рубрики присутствовали в большинстве оккупационных периодических изданиях, при этом их наполнение было типовым,

а в отдельных случаях идентичным по составу для различных городов. Значительное внимание к периодическим изданиям со стороны нацистского руководства свидетельствует о том, какое значение они играли в пропагандистском воздействии.

О.Є. Бояринова
/м. Київ/

СУЧАСНИЙ СТАН ДИТЯЧОЇ ПЕРІОДИКИ (за результатами маркетингових досліджень)

Поняття “дитяча періодика” використовують для позначення масиву періодичних видань, створених спеціально для дитячої читацької аудиторії з урахуванням вікової диференціації, психофізіологічних можливостей, когнітивних потреб та особливостей сприйняття. Однак дитяча періодика як особлива, специфічна галузь публіцистичної діяльності до цього часу залишається найменш дослідженою.

Загалом на 01.03.2009 р. за передплатним каталогом періодичних видань налічується близько 108 видань для дітей. З них 55 – українські, а 53 – з Росії. Отже, можна стверджувати, що ринок дитячої преси є насиченим. Але постає питання: як зі всього переліку журналів обрати саме той, який би найкраще підходив кожній дитині? На нього намагалися відповісти ряд незалежних організацій, які проводили маркетингові дослідження ринку дитячої періодики в Україні. Проаналізуємо деякі з них.

1. Дослідження агентства Ріса Ріса на замовлення Ініціативної Групи "Хуха Моховинка", м. Київ проводилось методом анкетування дітей 5-12 років у присутності батьків (всього 211 респондентів). Згідно з його результатами, дитяча преса залишається досить популярною, про що заявили 47,9% опитаних дітей. При цьому багато сімей не просто купують пресу в роздріб, а й оформляють передплату на газети та журнали.

2. Результати досліджень, проведених навесні 2004 р. Kids Market Consulting, засвідчують сумні тенденції: половина дітей нічого не читає регулярно і навіть не проглядає друкованих видань.

3. За даними Національної бібліотеки України для дітей 2006 р. структура випуску преси для дітей та молоді включала такі видання: “Пізнайко” (лідер, який займає 34,1% ринку), “Cool”, “Натали”, “Теленеделя”, “Отдохни”, “Малятко”, “Мадмуазель”, “Казковий вечір” та ін.

4. Журналом “Друкарство” 2006 р. було організоване опитування з метою виявлення інтересу дітей до періодики. Анкетування проводилось серед учнів молодших класів київських шкіл (всього 386 респондентів). У здобутому рейтингу найбільш популярними виявилися такі журнали: “Пізнайко” – 24,4%, “Открой мир с Волли” – 23%, “Мадмуазель” – 10,8%, “Котя” – 5%, “Ухтышка” – 4,5%, “Барвінок” – 3,8%, “Стежка” – 3,6%.

Наведені вище результати маркетингових досліджень є досить показовими, проте, вони не повною мірою розкривають сучасний стан ринку дитячої періодики в Україні, а також не містять інформації про те, що саме дитина хоче читати, яким вона бачить свій улюблений журнал за змістом, обсягом, форматом тощо. Тому в

межах нашого магістерського дослідження було організоване самостійне опитування, яке проводилось в м. Біла Церква. Всього було опрацьовано 100 анкет, які розповсюджувалися серед учнів 3-х і 4-х класів середньої спеціалізованої школи з поглибленим вивченням іноземної мови № 9. Середній вік респондентів – 9 років.

З дитячих журналів, які батьки випишують своїй дитині, загалом було згадано 35 назв видань, а п'ятірка найкращих, що мають найбільший попит у дітей, має такий вигляд: “Пізнайко”, “Шрек”, “Професор Крейд”, “Ухтышка” та “Bratz”.

Також з результатів нашого дослідження можна зробити такі висновки:

1) 74% дітей отримують журнал раз на місяць, 23% – раз на тиждень, 3% – раз на півроку;

2) 75% дітей отримують журнал за передплатою, 25% – купують його в роздріб;

3) 62% дітей хотіли б читати журнал українською мовою, 33% – російською, 5% – англійською;

4) майже всі діти (89%) надають перевагу такому жанру дитячого журналу як пізнавально-ігровий;

5) бажаний обсяг журналу – від 20-30 сторінок (61%);

6) бажаний формат – А4 (86%);

7) обов'язковим є наявність компакт-дису як додатку до журналу. В цьому зацікавлені 94% дітей.

Окрім диску, діти вважають доцільним таке наповнення дитячого журналу: розмальовки, кросворди, ігри, настільні ігри, наклейки, ароматизатори, більше трудових завдань, брошури, самостійні завдання, граматичні таблички з чітким поясненням. Ще однією пропозицією було вміщення в журнал більше матеріалів, що виховують любов, доброту та духовність.

Аналізуючи ринок дитячої періодики, було виявлено відсутність дитячих журналів для вивчення іноземних мов, окрім англійської. З огляду на це виникла ідея диверсифікації видавничого репертуару Дитячого Міжнародного Журналу “Познайка” і випуску у їх серії періодичних видань, окрім англійського часопису “Posnauka”, нового німецькомовного журналу “Roznajka”. Оскільки дане видання використовується не тільки дітьми, а й викладачами при вивченні іноземної мови, то для уточнення характеристик нового інформаційного продукту було проведено ще одне маркетингове вивчення серед учителів іноземних мов шкіл м.Києва, м.Ніжина і м.Біла Церква (всього 50 респондентів).

З результатів проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1) 57% вчителів вважають, що у віці від 6 до 10 років дитині легше вивчати англійську мову, 14% – німецьку, а 29% – що дитина в цьому віці здатна вивчити будь-яку мову;

2) серед допоміжних матеріалів для навчального процесу вчителі основну увагу приділяють книгам та відеоматеріалам, які, на їхню думку, краще допомагають дитині у вивченні іноземної мови (86%).

3) доцільність використання журналу “Posnauka” для вивчення дитиною іноземної мови відзначили 100% вчителів, але тільки як допоміжного матеріалу. Основними чинниками такого вибору були: тому що він розвиває мовні знання дитини, вміщує багато матеріалу для вивчення мови дитиною, має великий обсяг ві-

ршів, гарні малюнки та ігри, в ньому подано велику кількість наочного матеріалу, він дійсно є пізнавальним та цікавим.

4) з основних матеріалів, які повинні вміщуватися в журнал для вивчення дитиною іноземної мови, були вказані наступні: аудіодиски із записами до уроків, казки з граматики, ребуси, кросворди, загадки, вірші, пісні, лексичні вправи, ігрові, пізнавальні та роздаткові матеріали, комікси, тематичний словник з транскрипцією та ін.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

Г.В. Папакін
/м. Київ/

СУЧАСНИЙ СТАН ЗАКОНОДАВЧО-НОРМАТИВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АРХІВУВАННЯ ДОКУМЕНТІВ: ПОГЛЯД АРХІВІСТА

Забезпечення основних організаційних і технологічних процесів діловодства (керування документами) та архівування документів установ важко віднести до таких сфер, які на сьогодні достатньо забезпечені потрібними законодавчо-нормативними актами і відповідними науковими розробками. Йдеться про напрямки, пов'язані з юридичним окресленням проблем функціонування *архівного документа* до його перетворення на *документ НАФ, діловодного/службового документа*.

Термін "архівування" досі не є унормованим. Він відсутній серед усталених і визначених термінів законодавства, але активно використовується у законодавчих актах, нормативних документах і державних стандартах. Здебільшого під "архівуванням" мають на увазі *електронне згортання інформації та/або її зберігання в електронному вигляді*. У більшості випадків йдеться про значні обсяги специфічної одноманітної формалізованої документації (різного роду реєстри, дозволи, кредитні історії) та особливості її зберігання.

Існують Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № Rec (2003) 15 за назвою "Про архівування електронних документів у правовій сфері", де поняття "архівування" окреслюється як єдиний процес організації збереження документів, що розпадається на дві стадії: зберігання документів в установах, що їх створили, у період виконання ними тих завдань, за для яких документи були створені, і наступна (власне архівування) – зберігання архівних документів, які вже виконали свою діловодну функцію, але набули натомість історичного значення.

На нашу думку, слід говорити про "архівування" як про основний процес в архівно-документаційній сфері, що передбачає не лише забезпечення фізичного зберігання, а також певний комплекс робіт з опрацювання (облік, класифікацію, описування) діловодних/службових документів, оперативного та наукового використання інформації, що міститься в них, і зосередження таких документів після вичерпання ними службових функцій в архівному підрозділі, їх перехід у статус архівних документів, що знаходяться на зберіганні в архіві/архівному підрозділі установи, організації, підприємства. Найголовніша особливість архівування полягає у тому, що воно трактує застосування таких технологій на певній метаморфозній стадії: під час перетворення *документа* на *архівний документ*.

У такому широкому розумінні "архівування" зачіпається значною кількістю законів, нормативних документів та інших підзаконних актів інформаційно-документаційної сфери.

Закон України "Про Національний архівний фонд та архівні установи" практично нічого не говорить про архівування документів. Разом з тим важливо відмітити наявність в ньому таких аспектів, дотичних проблемам архівування, як нормативне визначення; юридичне окреслення процесу формування НАФ; вирішення питання щодо власності на архівні документи; визначення системи архівних установ, їх прав та повноважень; відповідальність за порушення законодавства про НАФ.

Процес архівування, доля службових документів в архівних підрозділах ще не стали предметом окремого законодавчого регулювання. Закон "Про діловодство" конче потрібний для окреслення процесів архівування.

Іншою є картина національного законодавства з електронного діловодства і документообігу. 2003 р. був схвалений цикл відповідних законів, а 2004 р. – урядові нормативні акти, спрямовані на їх практичне впровадження. 2005 р. були прийняті зміни до затвердженого ще 1994 р. Закону України "Про захист інформації в автоматизованих системах. 2007 р. у вигляді Закону України були затверджені Основні засади розвитку інформаційного суспільства у нашій державі на довгострокову перспективу (до 2015 р.). Але наукового аналізу норм і засад, закладених у цих законодавчих актах, досі не здійснено, як немає і навіть простого огляду затверджених Верховною Радою України законів інформаційно-документознавчого циклу.

Значна кількість законів України передбачає створення, ведення і підтримання різноманітних тематичних баз даних (реєстрів) в електронному вигляді. Разом з тим існуюче законодавство не надає можливості взагалі порушувати питання про особливості функціонування електронних баз даних як специфічного виду організованого комплексу вторинних документів: Закони України "Про Державний реєстр виборців", "Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень", "Про організацію формування та обігу кредитних історій".

В усіх базах даних, ведення яких передбачено згаданими законами України, інформація архівується. Зібрані для цих баз даних документи ніколи не стануть документами НАФ, а навіть й архівними документами. Але процедура архівування щодо них є обов'язковою, закладеною в самому процесі створення баз даних.

Тому наявні і чинне на сьогодні українське законодавство, дотичне питанням архівування документів, має багато прогалин, які не дозволяють говорити про створення дієвого механізму законодавчого регулювання архіваційних процесів. Насамперед потрібний закон про діловодство, що містив би механізм правового регулювання суспільних процесів на метаморфозній стадії *службовий документ–архівний документ*, враховуючи і специфіку *електронного документа та електронного діловодства*. Крім того, загального регулювання потребують проблеми створення і функціонування насамперед державних реєстраційних баз даних як сукупної вторинної інформації про фізичних (персональних даних) та юридичних осіб.

СПРАВИ ФОНДІВ ЯК ДЖЕРЕЛО РЕКОНСТРУКЦІЇ ПЕРВІСНОГО СКЛАДУ “ПРАЗЬКОГО АРХІВУ”

Справи фондів є важливим елементом науково-довідкового апарату, який відбиває різні етапи історії фонду: створення, надходження до архіву, науково-технічне опрацювання, перевірка наявності, долучення нових документів тощо. Не менш важливим є інформаційний потенціал справ фондів для реконструктивних робіт з документальними масивами.

Архівні матеріали “Празького архіву” було опрацьовано за “скороченим циклом”. Оскільки перед архівістами було поставлено завдання “оперативної розробки” осіб, які фігурували у матеріалах, привезених з Праги, було порушено первісну цілісність фондів: вже існуючі фонди роз’єднувалися або створювалися нові. Тому проблема реконструкції первісного складу “Празького архіву” досі залишається актуальною. Частково, на фондовому рівні, її допомогло розв’язати залучення відомостей справ фондів.

Засвідчувальні написи для справ фондів досліджуваної групи були складені у червні – серпні 1949 року, тобто до другого переміщення еміграційних матеріалів з Чехословацької Республіки 1958 року. Тож справи фондів у нашому випадку надають змогу визначити приналежність архівних документів до колекцій Українського історичного кабінету (далі – УІК) (еміграційний архів, що діяв у Празі з 1930 по 1945 роки).

Слід мати на увазі, що еміграційні фонди проходили науково-технічне опрацювання за скороченим циклом. Саме тому справи фондів містять мало інформації про пряме походження з Праги (окрім справ фондів із зазначенням УІК чи Праги як джерела надходження).

Зазвичай інформаційно насиченими є аркуш фонду та акти перевірок стану документів фонду. З фондами еміграційного походження склалася ситуація, коли аркуш фонду складали не співробітники архіву, які передають документи, як це мало б бути за умов “нормального” опрацювання, а в архіві, що приймає фонди. У більшості випадків дата прийому фонду відсутня (якщо ж вона вказана, то збігається з датою історичної довідки про надходження матеріалів – вересень 1945 року). Тому дані аркушу фонду немає можливості залучити для встановлення приналежності до “Празького архіву”. Якщо ж встановлено Прагу як місце походження документів, тоді акти перевірок, як і відомості про об’єднання фондів, є надзвичайно корисними для простеження історії фондів у період їхнього перебування у “небутті”.

Більше 400 справ фондів потенційного “Празького архіву” понад 200 фондів не містять відомостей, які б дозволили ідентифікувати їх як празькі. У деяких випадках не можна виключати приналежність до “празького” еміграційного масиву, адже перші дати записів у таких справах фонду зазначені як 1951, 1961 – роки опрацювання надходжень з Праги.

194 фонди можна ідентифікувати як складові фондів УІК, оскільки вони мають записи у справах фондів про джерело походження. 122 фонди мають записи

про надходження у вересні 1945 року у складі УІК з Праги або у вересні 1945 року з Праги; 65 фонди мають лише дату надходження – "вересень 1945 р."; решта – пафосний запис про надходження у вересні 1945 р. як дар чехословацького уряду (разом 194). Враховуючи те, що такі фонди надходження "вересня 1945 р." фіксуються впереміш із тими, що надійшли з УІК, а також написами про надходження у вересні 1945 р. з Праги, 65 фондів було віднесено нами беззастережно до "празьких". Очевидно, архівісти заповнювали справи фондів із варіаціями.

Варто зазначити, що справи фондів не можуть викликати стовідсоткову довіру. Наприклад, справи фондів УВУ № 3859 та Української господарської академії в Подєбрадах № 3795 зазначають про походження фондів з УІК у Празі у вересні 1945 року Хоча нам відомо, що архів Українського вільного університету та зазначеної Академії було віднайдено пошуковою групою у Празі, безвідносно до УІК. Очевидно, у такі деталі архівісти не вдавалися, а вносили дані на основі надходження до Києва – у вересні 1945 року.

Таким чином, комплексне використання внутрішньоархівної облікової документації, передусім справ фондів, є важливим при дослідженні історії походження фонду та може стати важливим інструментом реконструкції первісного складу фондів і колекцій "Празького архіву".

О.М. Збанацька
/м. Київ/

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ АРХІВНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ

Інформаційний пошук є важливим видом інформаційної діяльності. Під інформаційним пошуком розуміється сукупність операцій, призначених для знаходження документів (текстів), відомостей про них, фактів, даних, що відповідають запиту споживача. Найбільш складним, трудомістким і таким, що потребує витрат значної кількості часу, залишається пошук ретроспективної архівної інформації. Великі обсяги архівних документів можуть бути назавжди "поховані" в надрах архівів, якщо не намагатися розкрити їхній зміст, не розробляти до них належного довідкового апарату, не створювати автоматизованих інформаційних систем.

Архівна інформаційна система є основним інструментом роботи з ретроспективною архівною інформацією. Враховуючи слабкий рівень технічного оснащення архівів України, в них переважають традиційні інформаційні системи. Проте, останнім часом реалізується кілька проєктів, розрахованих на автоматизовані інформаційні системи.

До структури цієї системи входять такі компоненти:

- інформаційний масив (певна кількість документів, або їхніх пошукових образів);
- інформаційно-пошукова мова (штучна мова, призначена для опису змісту і форми документів та/або запитів для подальшого здійснення пошуку. В інформаційній системі може бути одна або кілька мов);

- правила індексування, дотримуючись яких здійснюється опрацювання документів і запитів (переклад їх з природної мови на інформаційно-пошукову); в результаті індексування документа отримуємо його пошуковий образ, а індексування запиту – пошуковий припис;
- правила пошуку документів, дотримуючись яких здійснюється пошук документів в інформаційному масиві;
- технічне оснащення (пристосування або пристрої, необхідні для зберігання самих документів, для запису і зберігання пошукових образів, а також для здійснення процесу зіставлення пошукових образів документів з пошуковими розпорядженнями тощо);
- люди, що взаємодіють з системою (ті, хто користуються даною інформаційною системою і обслуговують її, здійснюють індексування документів і інформаційних запитів, вибирають стратегію пошуку, а також виконують інші інтелектуальні операції, без яких неможливий інформаційний пошук).

Тільки за наявності всіх перерахованих компонентів стає можливим якісне функціонування потужної архівної інформаційної системи.

Практичною реалізацією розробки такої системи стало розпочате у 2000 р. Держкомархівом України створення електронної версії Центрального фондового каталогу – інформаційної системи “Центральний фондовий каталог”, що інтегрував окремі сегменти фондових каталогів архівних установ України. Колегія Держкомархіву України констатувала, що “є потреба у подальшому розвитку програмного та лінгвістичного забезпечення системи, створення робочої групи для методичного і практичного забезпечення інформаційної системи “Центральний фондовий каталог”.

Продовження розвитку архівної інформаційної системи набуло в Стратегії розвитку архівної справи і діловодства в Україні на 2003-2011 роки. Передбачалося здійснити ряд заходів: п.14 – створити єдиний веб-сайт “Архіви України” з представленням на ньому вичерпної інформації про архівні установи, веб-ресурси і бази даних державних архівів за найбільш затребуваними суспільством напрямками; п.19 – підготувати і здійснити програму публікацій електронних довідників та каталогів про склад і зміст НАФ України; п.20 – розбудувати систему віртуального користування НАФ України за програмою “віртуальний читальний зал”; п. 22 – розробити Єдину схему класифікації ретроспективної документної інформації у систематичних каталогах державних архівів. Сьогодні повністю реалізованим є п. 22, частково – пп.14, 19.

Складнощі виникають з публікацією каталогів про склад і зміст НАФ України (п.19) та розбудовою системи віртуального користування НАФ України за програмою “віртуальний читальний зал” (п. 20). Усунути їх можливо тільки завдяки удосконаленню довідкового апарату архівів та розробки найбільш ефективних інформаційно-пошукових мов. Інформаційно-пошукові мови, об’єднані в єдину, взаємозв’язану систему, дозволять проводити багатоаспектний інформаційний пошук, інтенсивність і ефективність якого напряму залежить від постійного удосконалення довідкового апарату архівів та інформаційно-пошукових мов.

Література:

1. Омарова Т. Б. Информационно-поисковые языки и информационно-поисковые системы : конспект лекций / Т. Б. Омарова. – М. : ВНИИПИ, 1990. – 83 с.

2. Рішення колегії Державного комітету архівів України від 25 липня 2001 р. “Про створення Інформаційної системи “Центральний фондний каталог” // Вісн. Держ. ком. архівів України. – 2001. – Вип. 2–3. – С. 91–95.

3. Про затвердження Стратегії розвитку архівної справи і діловодства в Україні на 2003-2011 роки від 14 листопада № 144 // Вісн. Держ. ком. архівів України. – 2003. – Вип. 4. – С. 42–51.

О.А. Хандошко
/м. Київ/

**МІЖНАРОДНА АСОЦІАЦІЯ ЗВУКОВИХ
ТА АУДІОВІЗУАЛЬНИХ АРХІВІВ
(INTERNATIONAL ASSOCIATION OF SOUND
AND AUDIOVISUAL ARCHIVES, IASA)**

Важливим напрямком реформування та удосконалення архівної справи є міжнародна діяльність, налагодження тісних взаємозв'язків з архівними організаціями світу. Міжнародна співпраця займає чільне місце і в роботі аудіовізуальних архівів, у яких зосереджена велика кількість інформаційних ресурсів. З розвитком інформаційних технологій та збільшенням інформаційних засобів зростає кількість нетрадиційних носіїв інформації, а з цим все гостріше постає питання удосконалення принципів накопичення, систематизації, зберігання, пошуку та використання архівних документів. В даному питанні досить доречним є співробітництво між профільними архівами світу для обміну досвідом роботи з метою вдосконалення їх функціонування.

Україна таку можливість отримала лише з набуттям незалежності в 1991 році. Це дало можливість здійснювати програми міжнародного та регіонального співробітництва із збереження культурної та духовної спадщини.

Міжнародна Асоціація звукових і аудіовізуальних архівів (IASA) була заснована в 1969 році в Амстердамі з метою міжнародної співпраці між аудіовізуальними архівами. До складу Асоціації входить понад 60 країн світу, що являють собою широку палітру аудіовізуальних документів та викликають зацікавленість в користувачів різних галузей науки. Члени IASA представляють великий тематичний діапазон аудіовізуальної інформації, це музика, фольклор, історія, література, екологія, медицина, лінгвістика, діалектика, документи театрального виробництва, радіомовлення та телебачення, усні історичні інтерв'ю, записи для судових цілей та ін.

Основними діями IASA є підтримка обміну інформацією, заохочення міжнародної співпраці між аудіовізуальними архівами, придбання документації, пошук та висвітлення ресурсів з дотриманням всіх норм та авторських прав і збереженням архівної етики. IASA входить до складу Координуючої Ради Аудіовізуальних Архівів (ССААА), що була заснована міжнародним альянсом з прагненням представляти свої інтереси в урядах та міжнародних агентствах. Також IASA підтримує оперативні стосунки з UNESCO. Кожні 3 роки члени-учасники вибирають Виконавче Правління, яке спостерігає за діяльністю IASA, в складі якої різні комітети, секції і відділи особливого призначення, що працюють над організацією роботи Асоціації.

Щорічна конференція дає членам асоціації можливість зустрічатися і обговорювати поточні проблеми, що виникають в роботі аудіовізуальних архівів. Під час конференції Виконавче Правління представляє свої повідомлення та інформує учасників про дії Асоціації за попередній рік. Місце проведення конференції з кожним роком змінюється, проведення її може відбуватися в будь-якій країні, що є учасником IASA. Тема, як правило, вибирається щороку для кожної конференції. Головними особливостями конференції є: загальний збір офіційної документації, як членів, так і не членів учасників, що безпосередньо мали відношення до роботи комітетів і секцій, чи брали участь у засіданні круглого столу тощо; демонстрація нових ресурсів; відвідання архівів; оцінювання потенційних партнерів для залучення їх до мережі.

Видавнича діяльність зосереджена на двох виданнях, це журнал IASA, що друкується двічі на рік і включає спеціальні статті і повідомлення та Інформаційний Бюлетень, який містить новини про діяльність Асоціації. Обидві публікації члени отримують безкоштовно.

Велика кількість корисної інформації знаходиться у відкритому режимі на веб-сайті організації, наприклад заяви, директиви, різні офіційні урядові документи про актуальні питання, а також теми, що стосуються безпосередньо носіїв інформації, зберігання, використання тощо.

Н.С. Меньківська
/м. Біла Церква/

ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ АРХІВІВ: СУТНІСТЬ ТА ВИЗНАЧЕННЯ

Одною з головних характеристик третього тисячоліття є стрімке зростання темпів глобалізації, що розпочалося ще у ХХ ст., та перехід до постіндустріального інформаційного суспільства. Настає нова ера суспільного розвитку, найвагомішим фактором якої є інформація, що отримує першість у всіх сферах людського життя.

За умови переходу до інформаційного суспільства створилося підґрунтя для нового розуміння архіву як суб'єкта інформаційних процесів. Як інформаційна система архіви визначають власні інформаційні ресурси як організаційно впорядковані сукупності ретроспективних документів в традиційній та електронній формі, функція яких – зберігання, пошук та видавання архівної інформації. Архіви постійно здійснюють інформаційну діяльність з метою забезпечення суспільства ретроспективною інформацією, тобто створюють умови для всебічного використання відомостей, що містяться в документах Національного архівного фонду.

Задоволення потреб суспільства в архівній документній інформації – одна з визначальних функцій державних архівів. Тому інформаційна сфера діяльності архівів потребує особливої уваги, оскільки користувачі мають право вимагати від архівних установ надання достовірних інформаційних послуг. Все це вимагає дослідження та обґрунтування поняття інформаційної діяльності архівів, зокрема державних.

У найголовнішому законі нашої країни – Конституції – закріплено право громадян на вільний доступ до інформації. Запорукою цього є мобільність та відкритість різноманітних інформаційних потоків (включаючи й архівну інформацію) не лише для певного кола осіб (науковців та управлінців), а й для всіх пересічних громадян та соціальних інституцій України.

Процес залучення документів до наукового обігу отримав назву доступу і включає два аспекти. Перший – фізичний доступ до фондів (тобто, отримання власне первинного документа в читальному залі архіву або бібліотеки завдяки організації документів у певні архівні документальні системи). Другий – інтелектуальний доступ до інформації про документ та його зміст. Це є початком циркуляції інформації у суспільстві. Подальша достовірність та коректність даних, що закладені в історичному знанні і створюють основи майбутнього розвитку науки, та різноманітних суспільних, політичних, історичних та культурних процесів, залежить від повноти, вичерпності та оперативності інформації.

Постійне та систематичне збирання та оброблення записаної інформації з метою її зберігання, пошуку, використання чи пересилання, що виконується якою-небудь особою чи організацією називається інформаційною діяльністю. Таке визначення закріплено у Державному стандарті “Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення”.

Відповідно до Закону України “Про інформацію” інформаційна діяльність – це сукупність дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави. З метою задоволення цих потреб органи державної влади та органи місцевого і регіонального самоврядування створюють інформаційні служби, системи, мережі, бази і банки даних. Порядок їх створення, структура, права та обов'язки визначаються Кабінетом Міністрів України або іншими органами державної влади, а також органами місцевого і регіонального самоврядування.

До основних видів інформаційної діяльності, згідно з Законом України “Про інформацію” відносяться одержання, використання, поширення та зберігання інформації.

Одержання інформації – це набуття, придбання, накопичення відповідно до чинного законодавства України документованої або публічно оголошеної інформації громадянами, юридичними особами або державою.

Використання інформації – це задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави.

Поширення інформації – це розповсюдження, обнародування, реалізація у встановленому законом порядку документованої або публічно оголошеної інформації.

Зберігання інформації – це забезпечення належного стану інформації та її матеріальних носіїв.

Отже, сутність інформаційної діяльності полягає у створенні найрізноманітніших інформаційних моделей будь-яких об'єктів і явищ суспільства і природи, які беруть участь

у людській діяльності, та зі створенням моделей цієї діяльності.

Інформаційна діяльність як процес виконання найрізноманітніших дій з інформацією цілком природно поєднаний з життям суспільства. Розвиток науки, культури, техніки, економіки і політики, інших галузей громадського життя не може розвиватися без інформації в тій або іншій формі.

Визначну роль у формуванні інформаційного ринку сучасності, реалізації накопичення та обміну інформації мають архіви, які виступають як одні з найважливіших інформаційних центрів сучасного суспільства.

Невід’ємною частиною духовної спадщини українського народу, яка віддзеркалює його історію від найдавніших часів до сьогодення, є унікальні за змістом, різноманітні за типом та характером писемні джерела з архівних, бібліотечних та музейних зібрань. Збереження та актуалізація цього інформаційного масиву є одним із основних завдань Держкомархіву України та інших відомств, яким підпорядковані архіви документів.

Архів як соціальний інститут виконує суспільні функції – накопичення, опрацювання, зберігання та надання у користування необхідної для розвитку людства ретроспективної інформації, що міститься в опублікованих та неопублікованих документах, котрі відклалися в наслідок соціально-економічної, політичної, наукової та культурної діяльності суспільства впродовж усього його існування.

Закон України “Про Національний архівний фонд та архівні установи” визначає архів як відповідну установу чи структурний підрозділ, що забезпечує облік і зберігання архівних документів, використання відомостей, що в них містяться, формування Національного архівного фонду і/або здійснює управління, науково-дослідну та інформаційну діяльність у сфері архівної справи і діловодства.

Термінологічний словник “Архівістика” визначає інформаційну діяльність архіву як наукову й організаційну діяльність, спрямовану на забезпечення користувачів необхідною первинною і вторинною архівною інформацією архіву

Отже, науково-інформаційна діяльність архіву – це діяльність, спрямована на задоволення потреб у архівній інформації.

Нами виведене власне визначення інформаційної діяльності державних архівів, яке, на нашу думку, досить повно обґрунтовує дане поняття: інформаційна діяльність державних архівів – це постійне та систематичне збирання, використання, поширення та зберігання первинної та вторинної архівної інформації архівами, що створені і фінансовані державою, з метою задоволення потреб громадян, юридичних осіб і держави в ретроспективній документній інформації.

*Е. С. Швец
/г. Симферополь/*

ФОРМИРОВАНИЕ ЭЛЕКТРОННЫХ РЕСУРСОВ НАУЧНОГО АРХИВА КРЫМСКОГО ФИЛИАЛА ИНСТИТУТА АРХЕОЛОГИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ НАУК УКРАИНЫ

Научный архив Крымского филиала Института археологии Национальной Академии Наук Украины (далее КФ ИА НАНУ) был создан одновременно с “Сектором истории и археологии при Крымской научно-исследовательской базе Академии Наук СССР” в 1948 г. Отдельно от научного архива КФ ИА НАНУ создавался архив Бахчисарайской археологической станции, который был прикреплен к сектору впоследствии. В архив и Бахчисарайской станции, входили следующие документы хранения: а) отчеты, полевые дневники, чертежи, карты, фотографии, описания

находок; б) не опубликованные материалы, рукописи и статьи Веймарна Е.В., Репникова Н.И., Кацур Н.П. и др.

Со дня основания обоих подразделений проходило постоянное накопление административного фонда, архива фотонегативов и отдела полевых отчетов, персональных архивов сотрудников. В состав последних входит также собственная корреспонденция, рукописи, препринты и авторские разработки научных статей. На текущий момент в архиве числится около 2000 дел и 1335 единиц материалов фотоархива.

Исходя из того, что учёные филиала все более и более стали пользоваться информацией, содержащейся в электронном формате, и чаще пользуются услугами глобальной сети “Интернет”, назрела необходимость создания электронного архива научных документов. Поэтому с начала 2007 г. начато формирование электронных ресурсов КФ ИА НАНУ. С января 2008 г. в его структуре активно наполняется рубрика, относящаяся к архиву, в основу которой на первом этапе было положено создание первичного каталога современных отчетов и полевой документации сотрудников филиала.

Но перед созданием полной коллекции электронных копий документов и полного учётного каталога документов, которые хранятся в архиве с начала его функционирования, возникло несколько основных вопросов, которые непременно надо рассмотреть и решить на первом этапе работы.

Первое: какие документы нуждаются в оцифровке в первую очередь?

Второе: каким способом должны быть сохранены документы в цифровом виде?

Третье: в каком объеме необходимо представить первый блок, чтобы отразить уникальность хранящихся в архиве документов?

Четвертое: с использованием какого программного обеспечения производить планируемые работы?

Рассмотрим эти вопросы более детально.

Исходя из объективных условий хранения документов, их объема и научной значимости, принято решение: отнести к документам, требующим первоочередной оцифровки, несколько групп документов:

- материалы, которые имеют сугубо историческую ценность и нуждаются в срочном электронном копировании для создания страховой копии, т.е. для документов, имеющих высокий процент износа или повреждения в силу различных обстоятельств хранения;

- создание информационно-электронного ресурса об уникальных печатных документах, которые находятся на сохранении в архивном фонде. Например: отчеты и полевые документы Бахчисарайской станции за 1940 г.; статьи, рукописи О.И. Домбровского, П.Н.Шульца, Е.В. Веймарна, О.Д. Дашевской и других научных работников;

- раритетные экземпляры и документы профессионального содержания, которые находятся в постоянном обращении и использовании и имеют особую научную ценность (с точки зрения объема, вида и качества информации), например: персональные архивные фонды Э.И. Соломонник, И.А. Баранова и др.

Сохранение документов в цифровом виде, исходя из материально-технических условий, которые сложились на этот период в архиве филиала, имеющем в своем распоряжении вышеперечисленные группы документов, на наш взгляд, требует

использования метода создания полной страховой копии способом фотофиксации или сканирования. Так как существует ограниченность в технических средствах и кадровом потенциале, который будет использоваться для создания и представления цифровой информации в глобальной сети Интернет, с нашей точки зрения, целесообразно использовать метод интегрирования web-ресурса в систему наднационального уровня. Например: по программе ЮНЕСКО “Информация для всех” Национальная библиотека Украины им. В.И. Вернадского распространяет бесплатное программное обеспечение, на основе которого возможно создание полных электронных копий документов [3]. Эти документы впоследствии могут быть представлены на web-сайте Крымского филиала Института археологии НАНУ без нарушения прав интеллектуальных собственников на программное обеспечение.

С. М. Зозуля
/м. Київ/

СИНОНІМІЯ В АРХІВНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ: ДО ПОСТАНОВКИ ПИТАННЯ

Надзвичайно актуальним залишається питання синонімії термінів архівної справи. Значна когорта дослідників вважає, що синоніми характеризують один і той же предмет з різних позицій та під різним кутом зору. Одні схиляються до думки, що синоніми в термінології сприяють зменшенню монотонності наукового стилю, даючи змогу повніше розкрити зміст поняття. Інші тяжіють до думки, що їх надмірна кількість робить термінологічну систему громіздкою та ускладнює порозуміння між фахівцями, призводить до багатозначності у тлумаченні понять та є показником неорганізованості терміносистеми. У лінгвістичній літературі не існує єдиного поняття щодо синонімів, але зробимо спробу проаналізувати деякі терміни архівознавства, враховуючи аспект синонімії.

До повних архівознавчих термінів-синонімів можна віднести терміни, що мають однакове значення: провенієнцпринцип – принцип походження, архівна справа – архівна галузь, нумерація аркушів (сторінок) – фоліація – пагінація, фоновий документ – аудіальний документ – звуковий документ, видання документа – публікація документа, водяний знак – філігрань, інтенсивність користування архівним документом – частота звернення до архівного документа, ревізія каталогу – редагування каталогу, стародруки – першодруки, тайнопис – криптографія, діапозитив – слайд, електронний каталог – комп'ютерний каталог, етикетка – ярлик, зміст документа – документна інформація, родинний архівний фонд – сімейний архівний фонд, тека – папка, проміжний архів – архів із змінним складом документів тощо.

Неповними термінами-синонімами є такі, що синонімічні не за всіма своїми значеннями: сажна печатка – сургучева печатка – воскова печатка; писемний, текстовий документ – літературний документ.

На думку термінологів поява синонімії у термінології зумовлена лінгвістичними факторами, серед яких виділяють: 1) постійний розвиток наук, що супроводжується появою нових понять та бажанням дати найточнішу інформацію стосовно кожного поняття; 2) неуніфікованість деяких термінологічних систем; 3) наявність застарі-

лих назв, що функціонують паралельно з новими; 4) паралельне вживання запозиченого і автохтонного термінів; 5) надання переваги коротким формам, зручним для спілкування та ведення документації, що породжує синонімію різних структурних рівнів; 6) неможливість побудувати похідні від основного терміна; 7) незручність першого терміна, що занадто довгий або не повністю розкриває суть нового поняття; 8) запозичення слова відразу з двох мов.

На рівні професійного спілкування синоніми не викликають непорозумінь, а от відображення термінологічної синонімії у літературі довідкового характеру без урахування повної мовної адекватності ускладнює проблему [3].

Не залишаємо поза увагою й проблему антонімії у термінології, оскільки поняття майже завжди виникають парами. Їх протилежність ґрунтується на відмінності всередині одного й того ж явища (властивості, стану, якості тощо: біодеструкція (руйнування документа) – стабілізація (захист документа) – реставрація (відновлювання); комплектування архіву (систематичне поповнювання) – знищення документів (звільнення архіву від документів, що не мають подальшої цінності), обмеження доступу до документів – допуск до секретних документів, пошкодження матеріальної основи документа – відновлення тексту документа та ряд інших [1].

Антонімія невід'ємна від термінологічної системи будь-якої науки, оскільки дає змогу точніше визначити місце терміна в конкретній термінологічній системі у його зв'язках і взаємозалежностях від інших її компонентів, включаючи і процес входження інновацій [3, 188].

Основу понятійного апарату архівної справи складають однозначні терміни: *архетип* – текст, який гіпотетично є вихідним для інших текстів документа, *розси́п документів* – розрізнені документи, не сформовані в одиниці зберігання [1].

Всупереч вимогам, які висуваються до термінів, а саме: недопустимість калькування, уникнення синонімії, позбавлення емоційного забарвлення, чітка фіксація у словниках, енциклопедіях чи нормативних актах, стислість, уніфікованість та тенденція до однозначності, наявна група термінів подвійної семантики: *лакуна* – 1) пропуск у тексті документа; 2) частина тексту документа, що існувала у протографі, але була опущена при його копіюванні чи *автограф* – 1) рукопис тексту, написаний власноруч; 2) власноручний запис або напис; 3) підпис носія прізвища (імені, псевдоніма, прізвиська), або *калька* – 1) матеріальна основа документа у вигляді прозорого паперу або тканини; 2) графічний документ, що містить креслення на такому носії [1], 3) запозичення слів та виразів з іншої мови шляхом їх буквального перекладу, що засмічує її лексичний склад, призводить до втрати національної специфіки [2].

Отже, можемо зробити висновок, що створення, функціонування та уніфікація термінології залежить від фахівців самої науки. Адже існування чітких термінів та термінів-синонімів, дублетів, антонімів тощо, залежить від їх практичного застосування фахівцями та функціонування таких термінів у певному контексті. Саме науковці зобов'язані віднайти найбільш точні термінологічні позначення явищ, технологій, предметів. З іншого боку – потрібна колективна апробація терміна як складового елемента терміносистеми.

Література:

1. Архівістика: термінологічний словник / авт.-упорядн.: К. Є. Новохатський, К. Т. Селіверстова та ін. – К., 1998. – 106 с.

2. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. – К.: ВЦ “Академія”, 2006. – 752 с. (Nota bene)
3. Панько Т. І. Українське термінознавство: підручник / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. – Л.: Світ, 1994. – 215 с.
4. Развитие терминологии на языках союзных республик СССР / отв. ред. К. М. Му-саев. – М.: Наука, 1986. – 268 с.
5. Реформатский А. А. Введение в языковедение / А. А. Реформатский. – М., 1967.
6. Суперанская А. В. Общая терминология: вопросы теории / А. В. Суперанская, Н. В. Подольская, Н. В. Васильева. – М.: Наука, 1989. – 246 с.

А.В. Святненко
/м. Київ/

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК І АРХІВІВ ПРАВОСЛАВНОГО ВІДОМСТВА НА ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ (перша половина ХІХ століття)

Наприкінці ХVІІІ століття через поділи Польщі землі Правобережної України увійшли до складу Російської імперії. Новоприєднані території підлягали всебічному реформуванню за загальноімперським зразком. Законодавчо регламентувалася й діяльність церковних установ.

Система заходів уряду спрямовувалася на упорядкування бібліотечної справи духовного відомства. Спеціальними розпорядженнями рекомендувалося священнослужителям заводити при церквах бібліотеки. Запроваджувалися правила зберігання й комплектування фондів. В “Інструкції Благочинним приходських церков” наказувалося благочинним спостерігати, щоб у церквах були “потрібні й пристойні” книги. Окреслювалося і їхнє коло: біблія, православна сповідь віри митрополита Петра Могили, грамоти про створення Св. Синоду з сповідями віри східних патріархів, твори св. отців у російському перекладі, катехізис і книги, дозволені духовним начальством”. Книги надавалися обмеженому колу осіб за наявністю дозволу від Благочинного. Поповнювалися бібліотеки централізовано книгами від синодських друкарень, ліквідованих монастирів і церков (переважно уніатських) і пожертвувань від приватних і духовних осіб. Певні інструкції наказували утримувати книги у порядку, складати докладні описи й надсилати їх для перевірки. Якщо виявлялися книги, друковані без дозволу Синоду, почаївського друку, чи ті, що визнавалися “шкідливими вірі” їх негайно вилучали й відправляли до консисторій. Вводилася і неодноразово підтверджувалася у 1802, 1824 і 1826, 1829 роках заборона церквам мати цивільні книги, встановлювався чіткий перелік дозволених видань [1]. Вимога щодо наявності при кожній церкві богослужбових й повчальних книг висловлена в затвердженому “Статуті Духовних консисторій” (1841). Вони виписувалися через місцеві причти чи консисторії з друкарень Синоду [2].

Мережа духовних бібліотек значно розширилася за рахунок відкриття при духовних навчальних закладах бібліотек. Фонди бібліотек склалися з книг літературного, науково-популярного й релігійного змісту, періодичних видань, іноземної літератури, посібників для викладацького складу. Згідно зі статутами духовно-

навчальних закладів бібліотеки відкривалися в Академії й семінаріях, на придбання книг виділялися спеціальні кошти, штатний розклад передбачав посаду бібліотекаря. Діяльність бібліотекаря, способи збереження книг, правила користування були ретельно виписані в спеціальному розділі статутів навчальних закладів. Так, посаду бібліотекаря мав обіймати один з найосвітніших членів викладацького складу. Визначена правліннями кандидатура затверджувалася єпархіальним архієреєм. У навчальному корпусі під бібліотеку відводилася окрема кімната. Бібліотекар щорічно складав для кожного класу навчання каталоги наявності книг і надавав їх викладачу. Книги видавалися професорам під розписку не більше як на чотири місяці. Учні отримували літератури через наставників, які мали брати дозвіл на їх отримання у ректора. Виключення робилися для відмінників. Таким учням ректор випишував щомісячні квитки для відвідування бібліотеки, де вони під наглядом бібліотекаря робили нотатки [3].

Самодержавство приділяло підвищену увагу до налагодження архівної справи духовного відомства. Детально розроблені правила функціонування, зберігання, комплектування архівів, базувалися на глибокому розумінні державних властей і Синоду значення й ваги письмових пам'яток для науки. При розборі архівних справ архіваріуси, священнослужителі керувалися наступними рекомендаціями. Справи, що зберігаються в архівах не оцінювати з точки зору поточної необхідності в них установ, при яких знаходяться архіви. Матеріали, чим вони давніші, тим більше в них міститься інформації про минувші часи й події, тим вони цінніші для статистики, історії, юридичної науки. Недоцільним визнавався підхід придатності чи непридатності для діловодства сучасних справ через те, що у майбутньому вони будуть мати велике наукове значення. Робився наголос на тому, що вагомість справи визначається не стільки загальним її змістом, скільки декількома, інколи опосередкованими вказівками. Дозволялося знищувати справу тільки після абсолютного переконання в їхній науковій непридатності. У випадку перенесення архіву в інше приміщення, монастир чи церкву, складався окремий каталог, за яким справи приймалися під розписку причту чи настоятеля. Вони несли повну відповідальність за збереження архіву [4].

Певні інструкції регламентували порядок розміщення справ, умови зберігання, порядок видачі справ тощо. Так, архіви мали розміщуватися у зручних і небезпечних приміщеннях. Вводився єдиний порядок розміщення справ. Справи більшої ваги мали стояти на першому місці. До них належали ті, що містили документи: імператорські і синодські накази, метричні довідки, справи по розлучення, документи про монастирське й церковне майно тощо. Дозвіл на інше розташування справ узгоджувався з вищим духовним керівництвом. Для контролю за збереженням справ і зручності пошуку їх запроваджувалися єдині за формою хронологічний реєстр й алфавітний показник. Видача й повернення справ до архіву реєструвалися в окремій книзі [5].

Отже, діяльність бібліотек й архівів духовного відомства регламентувалася численними наказами, розпорядженнями, інструкціями, коригувалася й вибудовувалася за єдиним зразком. Запроваджена система заходів сприяла збереженню книг й архівних документів.

Литература:

1. ПСЗ. Собр. 2-е. – Т. 1. – №.446. – С. 664-665; – Т. 4. – №.3323. – С. 835.

2. Там само. – Т. 16. – № 14409. – С.227.

3. ПСЗ, Собр. 1-е. – Т. 32. – №25.674. – С.929; – № 25.674. – С.969.

4. Сборник действующих и руководственных церковных и церковно-гражданских постановлений по ведомству православного исповедания / сост. Т. Барсов. – СПб., -1885. – Т.1. – С.151-152.

5. Полные духовные законы для православных священников и церковнослужителей, монашествующих, настоятелей, благочинных, членов консисторий, архиереев и других начальствующих лиц. – М., 1877. – С. 188-191.

О.О. Кравченко

/м. Київ/

АРХІВИ ПАРТИЗАНСЬКОГО РУХУ НА КИЇВЩИНІ ПЕРІОДУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ЯК ОБ'ЄКТ ДОКУМЕНТОЗНАВЧОГО АНАЛІЗУ

Партизанські архіви представляють великий комплекс архівних джерел з історії партизанського руху. Вони складаються з фондів Управління штабу партизанського руху, партизанських з'єднань та дивізій, бригад, окремих партизанських полків, документів комісій, представництв компартії в різних регіонах і організаціях, видавництв республіканських та громадсько-політичних організацій, колекцій позасудових справ реабілітованих тощо. Значну кількість представляють документи діячів та командирів партизанського руху, що відклалися в архівних фондах особового походження.

Різноманітні документи фондів використовувалися як джерела при написанні праць з історії війни, однак, як правило, загальний аналіз процесу походження документів, історії формування, документознавчої класифікації архівних комплексів та груп, визначення документальної специфіки, а також питання документальної цілісності цих комплексів залишалися за межами аналізу істориків. Ці питання впливають на об'єктивність оцінки джерельної та інформаційної значимості документів, розкривають методи їх комплектування та формування.

Опрацювання документальних комплексів, що стосуються партизанського руху дозволить створити модельні методи аналізу таких фондів не лише в регіональному плані, а й для осмисленні загальних принципів формування таких фондів як органічної частини системи документальних комплексів з історії війни, повному оцінити склад, походження та взаємозв'язок документів.

Основна група архівів з історії партизанського руху на Київщині зберігається в Центральному державному архіві громадських об'єднань України, Державному архіві м. Києва, Державному архіві Київської області.

Архівознавчий аспект також може стосуватися і системи науково-довідкового апарату, зокрема структуруватися як переліки описів, описи-картотеки, покажчики розділів опису, алфавітні покажчики, хронологічні покажчики або автоматизовані банки даних і колекції позасудових справ (реабілітованих). У ЦДАГО архівні фонди партизанського руху можна класифікувати за багатьма видами ознак або характеристик. Зокрема, за регіональними (обласні партизанські загони, з'єднання і формування, бригади), особові фонди (відомих керівників і командирів партизанських

загонів і груп), іменні показники (найменування загонів іменами відомих, як вітчизняних так і закордонних, державних, громадсько-політичних, культурних та революційних діячів), а також поділом на види загонів (фонди партизанських загонів, з'єднань партизанських загонів, бригад, дивізій, загонів особливого призначення, полків, представництв Компартії, видавництва республіканських й громадсько-політичних організацій).

Відповідно до інформаційної наповненості (змісту) фондів можна почерпнути відповідні дані особового характеру – документи не лише про партизанську, державну та громадську діяльність командирів загонів, а й біографічні дані особистостей; регіональних показників – інформацію про розвиток і поширення партизанського руху в різних областях; державних установ і представництв компартії – відомості про партійні комітети при ЦК Компартії України, первинні організації, Прокуратури УРСР. З фондів штабів – можна довідатися про діяльність Українського Штабу Партизанського Руху (УШПР).

Необхідно визначити місце цих архівів у системі регіональних фондів; провести архівознавчу реконструкцію наявних фондів з історії партизанського руху, розглянути питання історії комплектування, опрацювання та використання документів фондів з урахуванням часу та обставин створення фондів та їх складу; провести аналіз комплексів документів та зробити документознавчу класифікацію фондів, груп документів та окремих документів; оцінити джерельну значимість комплексів та груп документів з огляду на історію походження та формування фондів відповідно до інформаційної значимості та запропонувати шляхи вдосконалення системи науково-довідкового апарату до фондів .

Л.А. Романча
/м. Київ/

ОСНОВНИЙ СКЛАД ДОКУМЕНТАЛЬНИХ ФОНДІВ МУЗЕЙНИХ УСТАНОВ ВУАН: 20-30-ті роки ХХ ст.

В 20–30-х роках існувало багато музейних установ під егідою Всеукраїнської академії наук, що допомогло врятувати музейну спадщину, згуртувати навколо себе видатних науковців, в тому числі музеєзнавців. Серед гуманітарних музейних установ, які існували на той час, були: Музей імені Б. І. та В. М. Ханенків; Кабінет (а пізніше Музей) антропології та етнології ім. Ф. Вовка; Музей українських діячів; Київська картинна галерея (нині – Київський музей російського мистецтва); Український театральний музей (нині – Музей театального, музичного і кіномистецтва України).

Першими директорами музеїв були видатні наукові діячі, які були основоположниками на теренах України в справі створення музеїв як науково-дослідних інститутів: М. О. Макаренко, О. Г. Алешо, А. З. Носов, О. П. Новицький, А. С. Дахнович, П. І. Рулін.

Згадки про музеї при ВУАН висвітлюваного періоду зберігаються в документах різних архівів. Основний комплекс архівних документів міститься в архіві

УАН–ВУАН, що зберігається в Інституті рукопису (ІР) НБУВ (ф. X), а також в інших фондах ІР, зокрема, у I, комплексному фонді “Літературні матеріали”, фондах Музичного товариства ім. Леонтовича (ф. 50), Г. П. Житецького (ф. 86), О. П. Новицького (ф. 279), П. М. Попова (ф. 285), В. М. Зуммера (ф. 291). Матеріали про музеї ВУАН та їх роботу знаходяться в рукописних фондах Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. Рильського НАН України, зокрема Кабінету антропології (ф. 43), О. Г. Алешо (ф. 44) та Ф. Л. Ернста (ф. 13). В Центральному державному архіві вищих органів влади України (ЦДАВО України) зберігаються деякі офіційні документи, пов’язані з функціонуванням ВУАН та музеїв, що увійшли до її складу (ф. 166, 2201). Важливі документи про діяльність установ зберігаються в Науковому архіві Інституту археології Національної академії наук України (НА ІА НАНУ), зокрема фонд ВУАК. В Центральному державному архіві-музеї літератури та мистецтва (ЦДАМЛМ) міститься особистий фонд П. І. Руліна (ф. 90). В фондах Музею театрального, музичного і кіномистецтва України (МТМК України) також зберігається особистий рукописний архів П. І. Руліна, а також архів музею. В Центральному державному архіві вищих органів влади України (ЦДАВО України) зберігаються деякі офіційні документи, пов’язані з функціонуванням ВУАН та музеїв, що увійшли до її складу (ф. 166, 2201). В Центральному державному архіві громадських об’єднань зберігаються справи репресованих діячів-науковців (ф. 263). Державний архів Київської області містить цінну інформацію в фонді Музею-архіву перехідного періоду (ф. 2412) та рукописному фонді Губкопмису (ф. Р-4156). Основний склад документів: поділяються по тематиці щодо заснування, комплектування, виставкової діяльності та друкованих видань музеїв. Перша група документів стосується заснування та первісного комплектування музейних колекцій. В основному це **звідомлення**, протоколи засідань Спільного зібрання Академії та деяких документів, листи ВУАН до відповідних урядових структур, також це заповіти, зокрема таких видатних науковців як Ф. К. Вовк, В. О. Щавинський та подружжя Б. І. та В. М. Ханенків. Далі йде група документів, що висвітлюють наукові зв’язки музеїв з іншими установами, справу поповнення експонатами та виставкову діяльність. Це анкети, які розсилались провінційним краєзнавчим музеям, акти прийому експонатів, розписки про одержання матеріалів, запрошення на відкриття виставок. Окремий комплекс документів представляють звіти, статті та замітки, що свідчать про матеріальний стан справ музеїв, кількість відвідування та їх успіхи в науковій сфері. Невеликою є група друкованих видань музеїв. Це, зокрема, каталоги, провідники, бюлетені. Отже, здійснений огляд засвідчує важливість висвітлення даного масиву архівних матеріалів, як майже єдиного способу здобути наукову інформацію тих часів. Тож із здійснених досліджень можливо зробити висновок, що Всеукраїнська академія наук була єдиним культурним осередком на Україні в історичний період 20–30-х років ХХ століття.

*Г.П. Пирожков,
А.В. Ишин
/г. Тамбов/*

АРХИВ И БИБЛИОТЕКА ТАМБОВСКОГО ЦЕНТРА КРАЕВЕДЕНИЯ

Общественное объединение исследователей региональной истории и культуры “Тамбовский центр краеведения” (ТЦК) создано в 1995 году. С января 2001 года на основе договора о сотрудничестве между ТЦК и Тамбовским областным отделением по нобелистике Российской Академии естественных наук (ТООН РАЕН) краеведческий центр и сложившаяся на его базе научная школа “Проблемы истории и культуры Тамбовского края” работают под эгидой академической организации. ТЦК при ТООН РАЕН – это научное сообщество, имеющее многогранную краеведческую практику. Оно объединяет учёных-теоретиков, студентов и аспирантов, учителей, журналистов, библиотекарей, музейных и архивных работников, ведущих краеведов-практиков. Подразделениями центра являются пресс-, издательская и экспертные группы, комитет по проведению конференций и др. Члены ТЦК считают себя продолжателями отечествоведческих традиций Тамбовской учёной архивной комиссии (ТУАК) для центра характерно постоянное обновление форм и методов деятельности, поиск оптимальных путей широкой организационной поддержки молодых исследователей, просветительство и подвижничество. Работа исследователей-краеведов вписывается в русло новых демократических реалий современной российской науки и провинциальной культуры.

Для лучшего хранения и использования документов в структуре центра в 1997 году был создан архив. Он содержит: документальные материалы самого объединения; личные фонды; рукописи известных тамбовских литераторов и краеведов; документы коммунистических, комсомольских и пионерских организаций, демократических объединений и союзов; некоторые периодические издания, ряд коллекций. Пополнение архива документами происходит по мере поступления их от фондообразователей – организаций, учреждений и краеведов, с которыми центр сотрудничает. Передача документов осуществляется на добровольных началах, все материалы используются только в научных целях. Наиболее интересные документы, хранящиеся в архиве ТЦК при ТООН РАЕН, публикуются в его изданиях.

Перечень фондообразователей и поступивших от них документов значителен. Особое место занимают в архиве документы официального партнёра ТЦК – Международного Информационного Нобелевского Центра (МИНЦ) доктора технических наук, профессора В.М. Тютюнника. Хранящиеся в архиве документы могут служить основой для серьёзных теоретических и прикладных исследований. Многие документы прошли экспертизу ценности.

Формируется архив устной истории. В рамках этого проекта на хранение поступают воспоминания старейших жителей Тамбовской области, их ответы на анкеты “История моей семьи в истории России”, личные материалы (награды, удостоверения, фотографии и др.).

В архиве хранятся также периодические издания и депонированные рукописи.

Расширяется научно-справочный аппарат (НСА): описи, каталоги коллекций, картотеки, тематические обзоры, ведётся работа по созданию путеводителя. Особое место в НСА занимает “Картотека периодических изданий” (хронологически охватывает 96 лет, с 1904 года по 2000 год; объём – 151 карточка на русском языке в алфавитном порядке названий газет и журналов). Она отражает наличие различных бюллетеней, городских газет, многотиражек учебных заведений, краеведческих, религиозных и других изданий. В картотеке также отображены: уникальное собрание еженедельного приложения к газете “Тамбовский край”, которая выходила в начале XX в.; журналы “Огонёк”, “Работница” и “Ёж” 1930-х годов. В картотеку вошли описания редких газет наших дней (например, “Намедни” из Карелии, “Воля России” группы бывших политзаключённых, “Новый взгляд” – одной из первых частных газет РФ и др.). Из интересных справочников можно отметить также тематический обзор, зафиксировавший выявленные документы по истории тамбовского чиновничества. Приложенная к обзору картотека включает около 100 названий литературных произведений.

Организация в 1998 году библиотеки при ТЦК решает следующие задачи: 1) создание библиотеки как научно-вспомогательного подразделения ТЦК; 2) концентрация краеведческих изданий; 3) пополнение библиотеки за счёт выходящих краеведческих изданий.

Формирование библиотеки происходит как путем приобретения некоторых краеведческих изданий членами редактората, так и за счёт бескорыстных (некоммерческих) поступлений отдельных экземпляров книг, журналов и других изданий от авторов – краеведов, учёных, литераторов, журналистов, бизнесменов. Многие книги имеют дарственные надписи авторов, составителей, редакторов. Формируется традиция – молодые учёные после защиты кандидатских диссертаций, имеющих отношение к краеведению, передают в научный отдел библиотеки свои авторефераты.

Сегодня фонд библиотеки насчитывает более 300 наименований. Ряд книг краеведческого содержания из библиотеки ТЦК (в основном дублетные экземпляры) переданы в дар библиотекам города и области. Библиотека ТЦК находится в стадии формирования. Не решены еще многие организационные вопросы, однако, важная цель достигнута: краеведы уже пользуются ее услугами.

Широкий и разнообразный информационный ресурс архива и библиотеки ТЦК способствуют решению научным объединением задач на главных направлениях – научном, образовательном и просветительском.

Центр краеведения, обладая разнообразными документами, являясь заметной информационной организацией, предоставляет исследователям возможность пользоваться её ресурсами в научных целях. Об этом свидетельствуют, в частности, запросы в центр, основная часть которых – библиографические (до 85%). Руководство центра практически всегда находит возможность предоставить исследователю необходимые сведения. Выполнение запросов осуществляется с помощью оригиналов документов и их копий. ТЦК способствует пополнению фондов библиотек краеведческой литературой.

**КОЛЕКЦІЙНІ ЗІБРАННЯ ГАЗЕТНИХ ВИДАНЬ
В НАЦІОНАЛЬНІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ
ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО**

У відділі газетних фондів (ВГФ) Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського знаходяться зібрання колекційного характеру. Деякі з них не виокремлені топографічно, однак усі вони реконструйовані у науково-довідковому апараті. Так, у ВГФ Бібліотеки зберігаються:

– Рідкісні українські газетні видання 1818 – 1917 рр. Колекція започаткована у 1919 р. В період до 1917 р. в Україні виходило близько 1200 назв газет, у Відділі зберігається четверта частина цих часописів. Зокрема, серед рідкісних українських видань – газета “Харьковские известия”, яку видавала рада Харківського університету під керівництвом відомого українського письменника, ректора університету Петра Петровича Гулака-Артемівського. Київська періодика представлена комплектами таких видань, як “Киевский телеграф” (1861 – 1876), “Киевлянин” (1864 – 1919), “Киевский листок” (1879 – 1881), “Киевское слово” (1887 – 1905), “Киевские отклики” (1903 – 1907), “Киевская мысль” (1906 – 1918). Зібрання часописів поповнює перша україномовна газета “Хлібороб” за 1905 р., що виходила в м. Лубни на Полтавщині.

– Зібрання рідкісних російських газет 1732 – 1917 рр. Колекція була започаткована 1921 р. Особливо цінні й унікальні газетні видання: “Примечания” до газети “Санктпетербургские ведомости” (1732 – 1742), “Московские ведомости” (1762 – 1829), “Северная пчела” (1825 – 1870) та ін.

– Фонд нелегальних революційних газет кінця XIX –початку XX ст. (1897 – 1918 рр.), який почав формуватися у 20-ті роки XX ст. Бібліотека придбала періодичні видання соціал-демократичних та робітничих організацій дореволюційного періоду, комплекти ленінської “Искры” (1900 – 1903); газети “Вперед”; “Рабочей газеты” (нелегальний орган київської групи соціал-демократів, 1897); 8 номерів “Киевского социал-демократического листка” (1902); перші легальні видання більшовицьких організацій міст України 1917 – 1918 рр. : “Голос социал-демократа” (Київ), “Пролетарій” (Харків), “Звезда” (Катеринослав), “Вісник Української Народної Республіки” – офіційний орган Центрального Виконавчого комітету Всеукраїнської Ради робітничих, солдатських та селянських депутатів, що виходив з грудня 1917 р. у Харкові, Києві та Полтаві. Зберігаються у фонді Відділу випуски щоденної робітничої газети “Правда” (Санкт-Петербург) за 1912 – 1913 рр.

– Фонд газет періоду Української національно-демократичної революції (1917 – 1921 р), який почав формуватися у 1919 р. До фонду входить велика кількість газет УНР: “Бюлетень Головної ставки військ УНР”, “Вісник Української Народної Республіки”, “Вільний козак”, “Голос махновця”, “Дзвін”, “Козацький голос”, “Повстанець”, “Республіканець”, “Ставка” (потім – “Українська ставка”) та багато інших. У цей же період з’являються видання, що ставили перед собою мету встановлення радянської влади в Україні. Це – газети фронтів, армій, дивізій, полків: “Борьба с контрреволюцией”, “Голос красноармейца”, “Долой Деникина”,

“К победе”, “К свету”, “Красная Армия”, “Красная звезда”, “Красный богатырь”, “Красный кавалерист”, “Красный моряк”. У 1918 році виходить газета “Киевский коммунист” – нелегальне видання Київського міського та обласного комітетів КП(б)У, яка закликає до боротьби проти гетьманщини та німецьких окупантів на Україні.

– Колекція газетних видань СРСР періоду 1920 – 1941 рр. Фонд за цей період здебільшого комплектувався за рахунок своєчасного надходження обов’язкового примірника. Також протягом передвоєнного десятиріччя бібліотека отримала в дар близько 100 тис. номерів газет. Кількість назв газет, що виходили в зазначений період, з кожним роком зростала. Так, у 1920 р. виходило 360 назв газетних видань, а в 1941 р. їх було вже 1191, найбільше газет виходило у 1930 – 1935 рр., їх кількість перевищувала 9000 назв. Майже всі часописи зазначеного періоду зберігаються у ВГФ.

– Колекція газет періоду Великої Вітчизняної війни (1941 – 1945 рр.). З липня 1941 по листопад 1943 р. відділ не комплектувався газетними виданнями у зв’язку з евакуацією Бібліотеки до Башкирії у м. Уфу. З 5 серпня 1942 р. Всесоюзна книжкова палата починає надсилати до Бібліотеки в м. Уфу безкоштовий обов’язковий примірник московських видань. У ВГФ також зберігаються газети, які виходили під час Великої Вітчизняної війни на окупованій території України та за її межами – 184 назви видань. Серед них видання українського опору, газети, що видавалися німецькою окупаційною адміністрацією.

– Колекція неформальних видань 1988 – 2001 рр. ВГФ започаткував цю колекцію у 1988 році. Наприкінці 1980-х рр. ХХ ст. в Україні з’явилася велика кількість нових газетних видань: політичних партій, літературно-мистецьких об’єднань, товариств, релігійних конфесій, молодіжні та гумористичні видання, одноразові випуски та газети, які видавали вірменська, грецька, єврейська, кримськотатарська, російська, романська меншини в Україні (сюди входять і видання українських громад, що виходили за межами нашої країни); видання, що виходили під час різних політичних подій. Більшість неформальних видань не були зареєстровані, мали тираж до однієї тисячі примірників. Друкувалися вони в багатьох містах України і до Києва часто потрапляли випадково.

– Зібрання зарубіжних газет 1760 – 2008 рр. Фонд іноземних газет на початку існування бібліотеки формувався переважно за рахунок дарів, або часописів, переданих із інших установ. Лише у 1955 р. була проведена передплата на газети із країн колишнього соціалістичного табору. Надходили газети також за книгообміном. З початку 90-х років минулого сторіччя фонд зарубіжних газет формується переважно за рахунок дарів.

– Колекція газет української діаспори (1902 – 2006 рр.). Газети української діаспори почали надходити до Відділу у 50-х роках ХХ ст. з країн соціалістичного табору. Наприкінці 80-х років ХХ ст. Відділ спеціального зберігання Бібліотеки передав свою колекцію часописів, а згодом із Міністерства Закордонних справ надійшли газети у кількості 22 назв (9627 номерів) за період 1968 – 1988 рр. У 1997 р. та 2002 р. “Товариство культурних зв’язків з українцями за кордоном” подарувало газети за 1926 – 1995 рр. У 2001 р. від української діаспори із Канади надходить велика партія газет за 1940 – 2000 рр. Це видання Канади, США, Аргентини, Бразилії, Австралії. Служба безпеки України також передала до Відділу газети із свого

фонду. У 2007 р. Інститут досліджень діаспори подарував ВГФ 254 річні комплекти газетних видань за період 1985 – 2006 рр.

Представлені у ВГФ найбільшої бібліотеки Української держави унікальні газетні колекції свідчать про те, що газетна преса завжди займала одне з провідних місць у політичному, економічному та соціальному житті країни, була надзвичайно важливим чинником, що суттєво впливав на всі сторони ідеологічного, духовного, суспільно-політичного розвитку суспільства.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Абатуров Иван Николаевич, аспірант РГТПУ г.Екатеринбург

Авраева Юлия Борисовна, к.пед.н., доцент Восточно-Сибирской государственной академии культуры и искусств, г.Улан-Удэ

Андреева Надежда Евгеньевна, к.пед.н., доцент, профессор Московского государственного университета культуры и искусств

Артамонова Неоніла Олегівна, к.біолог.н., с.н.с. керівник відділу Інституту медичної радіології АМН України

Бабенко Жанна Валентинівна, викладач РДГУ

Барабаш Світлана Іванівна, учений секретар НТБ Національного технічного університету “КПІ”

Баркова Ольга Валентинівна, заст.директора Національної Парламентської бібліотеки України

Бездрабко Валентина Василівна, к.і.н., доцент, зав.кафедри КНУКіМ

Белякова Тетяна Володимирівна, зав.відділом наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету

Бірюкова Тетяна Леонідівна, ст.викладач ОДПУ, заслужений працівник освіти України

Боряк Тетяна Геннадіївна, к.і.н., ст.викладач ДАКККіМ

Бояринова Оксана Євгеніївна, магістр Видавничо-поліграфічного інституту НТУ “КПІ”

Браккер Надежда Викторовна, главный специалист Центра по проблемам информатизации сферы культуры г. Москва

Буряк Світлана Василівна, зав.відділом Книжкової палати України ім. І.Федорова

Василенко Ольга Миколаївна, к.і.н., зав. філією № 2 НБУВ

Вахнован Вікторія Юріївна, директор наукової бібліотеки НАУ

Вільбіцька Аліна Олександрівна, студентка ДАКККіМ

Вільчінська Ірина Юріївна, к.політ.н., доцент КНУКіМ,

Висоцький Олександр Юрійович, к.і.н., доцент, Дніпропетровська Національна металургійна академія України

Воскобойнікова-Гузєва Олена Вікторівна, к.і.н., с.н.с., директор інституту бібліотекознавства НБУВ

Гарасим Олег Романович, студент Львівської політехніки

Глазков Михаил Николаевич, к.пед.н., доцент, профессор Московского государственного университета культуры и искусств

Головацька Ірина Мирославівна, викладач Інституту менеджменту та економіки “Галицька академія”

Горбенко Ніна Анатоліївна, аспірантка ДАКККіМ

Гордієнко Галина Василівна, доцент Відкритого міжнародного університету розвитку людини “Україна”

Грет Галина Петрівна, к.е.н., доцент КНУКіМ

Гуцол Галина Олександрівна, заступник директора Книжкової палати України з наукової роботи

Дементьева Виктория Викторовна канд.культурології, доцент Восточно-Сибирской государственной академии культуры и искусств, г.Улан-Удэ

Дзюба Наталія Йосипівна, зав.відділом Національної бібліотеки України для дітей

Добровольська Вікторія Василівна, заступник директора Інституту державного управління та інформаційної діяльності ДАКККіМ

Дубова Світлана Володимирівна, спеціаліст II категорії Генеральної прокуратури України, аспірант КНУКіМ

Дудка В'ячеслав Іванович, ст.викладач Кременчуцького державного політехнічного університету

Есипов Александр Леонидович, ст.преподаватель Орловского государственного института искусств и культуры (Россия)

Женченко Марина Іванівна, кандидат наук із соціологічних комунікацій, викладач інституту журналістики КДУ ім. Т.Шевченка

Жук Вікторія Михайлівна, к.пед.н., доцент, зав.кафедри РДГУ

Журавльова Алла Євгеніївна, бібліотекар I категорії Харківської державної наукової бібліотеки ім.В.Г.Короленка, аспірантка ХДАК

Загуменна Віра Вікторівна, к.пед.н., професор ДАКККіМ

Заніздра Ніна Олександрівна, доцент Кременчуцького державного політехнічного університету

Захарова Ірина Володимирівна, к.і.н., доцент, зав.кафедри Східноєвропейського університету економіки та менеджменту. м. Черкаси

Збанацька Оксана Миколаївна, ст.викладач ДАКККіМ

Зеленська Лариса Михайлівна, к.і.н., доцент, професор ДАКККіМ

Зініченко Лариса Василівна, методист Київського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів

Зозуля Світлана Миколаївна, аспірантка ДАКККіМ

Ісаєнко Александр Александрович, м.н.с. НБУВ

Ишин Алексей Викторович, к.филол.н., доцент, зам.директора Тамбовского филиала Московского государственного университета культуры и искусств

Кадырова Эльвира Алиевна, к.пед.н., доцент, начальник информационно-аналитического отдела Рязанского государственного радио-технического университета

Каліберда Надія Юріївна, к.і.н., зав.відділом НБУВ

Карпюк Дмитро Володимирович, викладач РДГУ

Кашеварова Наталія Григоріївна, к.і.н., м.н.с. Інституту історії України, НАН України; ст.викладач ДАКККіМ

Кірішева Олена Миколаївна, вчений секретар Національної наукової медичної бібліотеки України

Клименко Ольга Василівна, зав.кафедри Конотопської філії Європейського університету

Коваль Тетяна Володимирівна, к.і.н., зав. відділом НБУВ

Ковальчук Галина Іванівна, д.і.н., професор, зав.відділом НБУВ

Комова Марія Василівна, к.філол.н., доцент Львівської політехніки

Копанєва Вікторія Олександрівна, к.і.н., н.с. НБУВ

Копанєва Єлизавета Олександрівна, бібліотекар НБУВ

Корнілова Євгенія Олександрівна, м.н.с. НБУВ

Костенко Леонід Йосипович, к.т.н., с.н.с., керівник Центру комп'ютерних технологій НБУВ

Костенко Марина Степанівна, викладач РДГУ

Кравченко Олександр Олександрович, аспірант НБУВ

Красовський Сергій Олексійович, магістр ДАКККіМ

Кудлай В'ячеслав Олегович, аспірант ДАКККіМ

Кузнєцова Марина Миколаївна, аспірантка ХДАК

Куйбышев Леонид Абрамович, директор Центра по проблемам информатизации сферы культуры г. Москва

Кунанець Наталія Едуардівна, к.і.н.заступник директора НТБ Національного університету “Львівська політехніка”.

Кухтина Алина Викторовна, преподаватель Краснодарского университета культуры и искусств

Кучмурукова Екатерина Александровна, к.и.н., доцент Восточно-Сибирской государственной академии культуры и искусств, г.Улан-Удэ

Кириленко Олександр Григорович, к.і.н., директор Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича КДУ ім.Т.Шевченка, доцент ДАКККіМ

Ларьков Николай Семенович, д.и.н., професор, зав.кафедрой Томского государственного университета

Леміш Наталія Олександрівна, ст.викладач Конотопської філії Європейського університету

Лісіна Світлана Омелянівна, к.і.н., викладач “Львівська політехніка”

Ліфінцева Галина Олексіївна, методист ДАКККіМ

Литвиненко Наталія Кімівна, викладач Луганського державного інституту культури і мистецтв

Литвинська Світлана Віталіївна, к.філол.н., доцент Національного авіаційного університету

Мар'їна Олена Юріївна, аспірантка ХДАК

Мартиневич Віра Максимівна, м.н.с. Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника

Матусевич Вікторія Володимирівна, к.і.н., зав.відділенням УкрІНТЕІ

Меньківська Наталія Степанівна, викладач Білоцерківської філії університету України, аспірантка ДАКККіМ

Мудроха Валентина Олександрівна, м.н.с. Львівської національної наукової бібліотеки ім.В.Стефаника

Микитенко Галина Василівна, викладач Полтавського нафтового геолого-розвідувального технікуму

Михайлюк Олександр Володимирович, к.і.н., доцент, зав.кафедрою Дніпропетровської Національної металургійної академії

Новоженова Татяна Александровна, д.пед.н., професор Краснодарського державного університету культури и искусств

Низовий Микола Андрійович, к.п.н., професор, зав.кафедри ХДАК

Овчарова Эржена Самбуевна, зав.отделом научной библиотеки Восточно-Сибирской государственной академии культуры и искусств, г.Улан-Удэ

Павліченко Юлія Валеріївна, м.н.с. Інституту медичної радіології АМН України, м. Харків

Палеха Юрій Іванович, к.і.н., доцент, проректор, зав. кафедри, Європейського університету

Папакін Георгій Володимирович, д.і.н., керівник відділу Інституту національної пам'яті України, професор ДАКККіМ

Пархоменко Наталія Василівна, студентка ДАКККіМ

Пашкова Валентина Степанівна к.пед.н., доцент, заслужений працівник культури України, президент Української бібліотечної асоціації

Пашнина Ирина Ивановна, к.пед.н., доцент Краснодарського державного університету культури и искусств

Петренко Оксана Валеріївна, с.н.с. Книжкової палати України

Петрова Ірина Олександрівна, к.і.н., доцент Маріупольського державного гуманітарного університету

Петрова Людмила Григорівна, д.пед.н, професор КНУКіМ

Плешкевич Евгений Александрович, к.и.н., доцент, зав.кафедрой філіала Російського державного гуманітарного університету в г.Саратове

Політова Олена Аркадіївна, ст.викладач ДАКККіМ

Полєва Марина Сергіївна, магістр ДАКККіМ

Польовик Світлана Миколаївна, н.с. НБУВ

Прокопенко Лілія Сергіївна, к.і.н., доцент ДАКККіМ

Промська Олександра Леонідівна, аспірантка РДГУ м. Рівне

Пирожков Геннадий Петрович, к.и.н., доктор культурології, член-корреспондент Російської Академії естественних наук, зав.кафедрою Тамбовського філіала Московського державного університету культури і мистецтв

Пяткова Ірина Миколаївна, заст.директора української інженерно-педагогічної бібліотеки

Романча Леся Анатоліївна, м.н.с. НБУВ

Руденко Сергій Борисович, аспірант КНУКіМ

Рудюк Володимир Вікторович, к.і.н

Савченко Сергій Володимирович, к.і.н., доцент Дніпропетровської Національної металургійної академії

Сальникова Наталія Валеріївна, викладач Маріупольського державного гуманітарного університету

Самохіна Наталія Федорівна, к.т.н., зав.відділу НБУВ

Святненко Анна Василівна, к.і.н., доцент, докторант ДАКККіМ

Силков Сергій Васильевич, член Російської Гільдії управляючих документацією і Союзу юристів Білорусі, г. Минск

Сілкова Галина Василівна, к.пед.н., доцент, професор РДГУ

Скнар Андрій Олександрович, к.е.н., доцент, професор ДАКККіМ

Скнар Валентина Кирилівна, к.пед.н., професор, зав.кафедри ДАКККіМ

Слободяник Михайло Семенович, д.і.н., професор, директор Інституту державного управління та інформаційної діяльності ДАКККіМ, головний редактор журналу “Бібліотекознавство.Документознавство.Інформологія”

Смага Олена Володимирівна, аспірантка ХДАК

Сова Світлана Олександрівна, зав.сектором наукової бібліотеки ім.М.Максимовича КДУ ім.Т.Шевченка

Соловяненко Денис Володимирович, к.і.н., співробітник НБУВ

Сошинська Вікторія Євгенівна, ст.викладач Видавничо-поліграфічного інституту НТУУ “КПІ”

Сошинська Ярослава Євгенівна, к.і.н., доцент Видавничо-поліграфічного інституту “КПІ”

Спрінсян Василь Георгійович, канд. мистецтвознавства, доцент, проректор і зав.кафедрою ОДПУ, заслужений працівник освіти України

Симоненко Тетяна Василівна, м.н.с. НБУВ

Сябро Антоніна Василівна, бібліотекар II категорії Наукової бібліотеки КДУ ім. Т.Шевченка, магістр ДАКККіМ

Третяк Тетяна Іванівна, м.н.с. НБУВ

Тур Оксана Миколаївна, к.філол.н., доцент Кременчуцького державного політехнічного університету

Титова Людмила Іванівна, к.пед.н., доцент, професор ДАКККіМ

Федорчук Артур Григорович, н.с. НБУВ

Філіпова Людмила Яківна, д.пед.н., професор, декан ХДАК

Фоменко Елена Васильевна, преподаватель Тюменского государственного института искусств и культуры

Фоменко Игорь Николаевич, к.т.н., доцент ХДАК

Фоя Ольга Іваніна, аспірант КНУКІМ

Хандошко Оксана Андріївна, аспірантка ДАКККіМ

Харгелія Олена Володимирівна, м.н.с. Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника.

Харченко Світлана Василівна, к.філол.н., заступник директора гуманітарного інституту Національного авіаційного університету

Хльобас Наталія Андріївна, зав. лабораторії, ст.викладач ДАКККіМ

Хромець Мілена Валентинівна, аспірантка НБУВ

Христова Наталія Миколаївна, к.і.н., професор ДАКККіМ

Черниш Наталія Іванівна, к.філос.н., доцент, професор Української академії друкарства м. Львів

Шабуніна Вікторія Валентинівна, ст.викладач Кременчуцького державного політехнічного університету

Шаньгинова Галина Алексеевна, к.пед.н., доцент, зав.кафедрой Восточно-Сибирской государственной академии культуры и искусств г. Улан-Удэ

Шатрова Марина Борисівна, аспірантка РДГУ, м. Рівне

Швец Елена Сергеевна, зав. архива Крымского филиала Института археологии НАН Украины

Швецова-Водка Галина Миколаївна, д.і.н., професор, зав. кафедри РДГУ, м. Рівне

Шендерівська Ліна Петрівна, ст.викладач Видавничо-поліграфічного інституту Національного технічного університету КПІ

Щерба Надежда Григорьевна, к.пед.н., доцент, Краснодарский государственный университет культуры и искусств

Шерепа Тетяна Анатоліївна, м.н.с. НБУВ

Шишкіна Валентина Григорівна, н.с. НБУВ

Шмегера Олена Вікторівна, доцент ДАКККіМ

Юда Марина Михайлівна, студентка Конотопської філії Європейського університету

Юхименко Юлія Петрівна, аспірантка ДАКККіМ

Ядрова Галина Василівна, в.о. зав. бібліотекою Кримської філії Інституту археології НАН України; директор центру інформаційних технологій міжвузівського центру “Крим”

Яковенко Віктор Якович, к.е.н., доцент, професор ДАКККіМ

Янчарук Вадим Владиславович, магістр ДАКККіМ

ЗМІСТ

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА

М.С. Слободяник До питання структуризації документознавства	3
Г.М. Швецова-Водка Документологія або документознавство: як називати “науку про документ взагалі”	4
В.В. Бездрабко Документознавство: до історії науки	6
Н.С. Ларьков Общие функции документа	11
Е.А. Плешкевич История документирования и делопроизводства: методологический аспект	15
Н.Г. Кашеварова Основні принципи та схеми класифікації документів Оперативного штабу Розенберга (1939–1945 рр.)	20
С.В. Харченко, С.В. Литвинська Проблема гармонізації національних та міжнародних стандартів серії “Інформація та документація”	22
В.В. Рудюк Предметна область електронного документознавства як прикладної дисципліни	25
Д.В. Картюк Вплив складових Інтернет-середовища на мережеві електронні документи	28
С.О. Красовський Документознавчі ресурси в мережі Інтернет	29
В.І. Дудка Електронний підручник для середньої школи як вид електронного документа	31
В.В. Добровольська До питання розробки системи керування документацією в органах управління культурою України	34

М.А. Низовий Так що ж первісне: «книга» чи «документ»?	34
О.Ю. Висоцький Документ як інструмент легітимації влади	36
Г.В. Гордієнко Уніфікація управлінських документів: смислові концентри та їх загальна характеристика	37
О.А. Політова Вивчення документальних потоків як напрям документознавчих досліджень	41
О.В. Клименко Система документальних комунікацій в умовах інформаційного суспільства	42
І.О. Петрова До питання інформатизації документаційного забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування в Україні	45
В.О. Кудлай Система документаційного забезпечення управління промисловим підприємством: проблеми, шляхи реалізації	46
Ю.І. Палеха До питання класифікації кадрової документації	48
Г.В. Микитенко Особливості функціонування кадрових документів в умовах навчального закладу	49
О.Р. Гарасим, М.В. Комова, О.П. Швед Виявлення підроблень корпоративної документної інформації та її захист	50
М.М. Юда Аналіз систем судової документації	53
М.Б. Шатрова Документні ресурси з образотворчого мистецтва	54
О.І. Фоя До історії поняття «документаційне забезпечення управління»	56

Н.А.Хльобас
Функціонування навчально-організаційної документації
університету св. Володимира: XIX – початок XX ст.58

Н.В. Сальникова
Раціоналізація діловодства у 20-30-х роках XX ст.: до історіографії питання59

Н.О. Леміш
Особливості документування управлінської інформації органів державної
влади Чернігівської губернії у першій половині XIX століття61

А.О. Вільбіцька
Дипломатичне листування, документознавчий аспект62

НАУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

О.В. Воскобойнікова-Гузєва
Розвиток факультативних функцій бібліотечно-інформаційних установ
у сучасних соціально-економічних умовах65

Н.Е. Андреева
Корпоративная культура библиотеки66

В.О. Копанєва
Бібліотекознавство та Інтернет69

В.С. Пашкова
Проектна діяльність української бібліотечної асоціації71

Л.С. Прокопенко
Основні напрями діяльності секції бібліотечних журналів ІФЛА
(1978–2005 рр.)73

О.М. Кірішева
Науково-дослідна робота Національної наукової медичної бібліотеки України75

В.В. Загуменна, С.І. Барабаш
Адвокасі бібліотек: поняття, сутність, мета, завдання77

Л.Г. Петрова
Місце бібліотечної соціології в системі загальносоціологічного знання80

В.Ю. Вахнован
Пріоритети бібліотечної соціології на тлі суспільних перетворень81

М.В. Хромець Бібліотека і користувач: соціодинаміка взаємовідносин в процесі інформатизації та освоєння електронних ресурсів	83
Е. В. Фоменко Взаимодействие пользователя и компьютера: психолингвистический аспект	85
М.Н. Глазков "Кремлевское дело" и библиотечная история СССР 1930-х гг.	86
О.Ю. Мар'їна Організаційно-управлінські аспекти міжвідомчої взаємодії в регіональних бібліотечних системах	88
Ж.В. Бабенко Шляхи трансформації діяльності дитячих та юнацьких бібліотек України на сучасному етапі	90
О.Г. Кириленко Освоєння інформаційних технологій в бібліотеках вишів України: сучасний стан та тенденції розвитку	93
А.В. Сябро Сучасні електронні інформаційні ресурси Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету ім. Тараса Шевченка	96
С.О. Сова Реалізація міжнародного проекту Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича з доступу до сучасних російських інформаційних ресурсів	98
О.В. Баркова Рідкісна книга в електронній бібліотеці Національної парламентської бібліотеки України: ресурси і сервіси	101
О.М. Тур Електронна бібліотека: концепція, правове та лінгвістичне забезпечення діяльності	103
Є.О. Копанєва, В.О. Копанєва Бібліотека як центр збереження інформаційних ресурсів Інтернет	105
Н.Й. Дзюба Веб-ресурси дитячих бібліотек – складова частина українського сегменту Інтернет	107

<i>І.М. Головацька</i> Проблеми формування електронних ресурсів регіональної бібліотеки (на прикладі Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. Франка)	109
<i>Ю.Б. Авраєва, Э.С. Очирова</i> Внедрение новых информационных технологий в методическое обеспечение деятельности библиотек	111
<i>О.О. Ісаєнко</i> Технологічна документація як складова джерельної бази дослідження діяльності бібліотек	114
<i>Н.Ю. Каліберда</i> Інформаційні технології як засіб удосконалення якості бібліотечно- інформаційного обслуговування	115
<i>М.С. Костенко</i> Інформатизація як фактор вдосконалення інформаційного забезпечення фахівців культури та мистецтва	117
<i>В.М. Мартинович, О.В. Харгелія</i> Впровадження автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи ALERH-500 у Львівській національній науковій бібліотеці України ім. В. Стефаника	119
<i>Т.А. Шерєпа</i> Предметно-орієнтовані зібрання бібліотеки: формування та використання	122
<i>Т.В. Коваль</i> Репозитарні бібліотеки: тенденції перерозподілу бібліотечних фондів	123
<i>А.Є. Журавльова</i> Особисті бібліотеки в бібліотекознавчих дослідженнях	125
<i>О.М. Василенко</i> Бібліотечні послуги в системі української статистики	127
<i>В.К. Снарць</i> Бібліотечна діяльність у системі дозвілля	129
<i>Н.А. Горбенко</i> Роль ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського в організації доступу до вітчизняної педагогічної журнальної періодики	131
<i>Т.В. Бєлякова</i> Формування документальних фондів медичних бібліотек України: проблеми і перспективи	133

М.М. Кузнецова

Краєзнавча діяльність публічних бібліотек:
сучасний стан та чинники розвитку 134

ІНФОРМОЛОГІЯ. ІНФОРМАТИЗАЦІЯ. ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Л.Я. Філіпова

Комп'ютерна етика, Інформаційна етика та кібернетика:
сутність та співвідношення понять 137

А.В. Михайлюк, С.В. Савченко

О знаковой природе информации 140

С.Б. Руденко

Джерела інформації як продукт «інформатизації матерії» 144

С.В. Силков

Об имплементациях менеджмента знаний в современные библиотечные,
архивные и музейные окружения 147

Н.О. Артамонова

Теоретичні основи концептуального розвитку медичної інформатики 151

О.В. Смага

Загальні принципи класифікації видів інформаційного моніторингу 154

В.В. Матусевич

Система НТІ як складова інформаційного забезпечення
інноваційного розвитку України 156

Л.А. Куйбышев, Н.В. Бракер

Европейская цифровая библиотека EUROPEANA 158

Л.Й. Костенко

Система мережевого інформаційного забезпечення наукових досліджень
у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського 161

Ю.В. Павліченко

Інформаційно-аналітичне забезпечення медичної науки 163

І.Ю. Вільчинська

Інформаційні потреби в діяльності суб'єктів політики 164

<i>И.Н. Фоменко</i> Современные требования к лингвистическому обеспечению автоматизированных информационно-библиографических систем	166
<i>Л.І. Титова</i> Аналіз моделей представлення даних в СУБД	169
<i>О.Л. Промська</i> Метабібліографія і бази даних	172
<i>Д.В. Соловяненко</i> Рейтинг науковців України за показниками наукометричної бази даних SCOPUS	175
<i>А.Г. Федорчук, Т.І. Третьяк, В.Г. Шишкіна, С.М. Польовик</i> Перспективні технології моніторингу засобів масової інформації	176
<i>І.В. Захарова</i> Напрями і форми інформаційної роботи у центрах зайнятості населення України	178
<i>Н.Г. Щерба</i> Интегрированная региональная система электронных ресурсов для сельхозтоваропроизводителей	180
<i>А.О. Скнарь</i> Інформаційна складова менеджменту в умовах кризових викликів	183
<i>В.Я. Яковенко</i> Ефективність та впровадження інформаційних систем у менеджменті	184
<i>Н.О. Заніздра, В.В. Шабуніна</i> Інформаційна культура особистості в умовах інформатизації суспільства	186
<i>Т. В. Симоненко</i> Наукова періодика України в електронному середовищі	188
<i>Н.В. Пархоменко</i> База даних ЮНЕСКО “Index Translationum”: загальна характеристика	190

БЕЗПЕРЕРВНА ОСВІТА СПЕЦІАЛІСТІВ ДОКУМЕНТНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ СФЕРИ

<i>В.Г. Спрінсян, Т.Л. Бірюкова, Т.Ф. Коляда-Березовська</i> Розвиток міжвузівської науково – методичної взаємодії в контексті євроінтеграційних процесів: ключові питання документознавства та інформаційної діяльності	192
<i>Э.А. Кадырова</i> Психолого-педагогические аспекты организации электронного обучения в вузе	195
<i>С.В. Дубова</i> Вимоги до розвитку документознавчої освіти для сфери державного управління	198
<i>Н.Е. Андреева</i> Инновационные курсы по выбору кафедры управления ИБД МГУКИ	199
<i>Ю.П. Юхименко</i> Документне забезпечення модульної системи освіти у виші	201
<i>Э.А. Кадырова</i> Возможности применения в учебном процессе технологии картирования мышления	203
<i>Г.В. Сілкова</i> Формування структурно-змістовної моделі навчальної дисципліни “Інформаційно-аналітична діяльність”	205
<i>В.В. Дементьева</i> Некоторые аспекты преподавания курса «Психология книги и чтения»	207
<i>Е.А. Кучмурукова</i> Курс "Информационные ресурсы" в подготовке специалистов библиотечно-информационной сферы	209
<i>О.В. Шмегера</i> Використання електронного навчального посібника у процесі вивчення курсу "Управління проектами"	211
<i>В.М. Жук</i> Вивчення студентами гуманітарного університету історії окремих бібліотек (на прикладі НБ ЛНУ ім. І. Франка)	212
<i>В.В. Янчарук</i> “Інформаційна культура документознавця” як навчальна дисципліна	215

Л.В. Зініченко Регіональний підхід у підвищенні кваліфікації шкільних бібліотекарів	216
В.О. Мудроха Підвищення кваліфікації як складова формування сучасного бібліотечного працівника	218
Г.В. Ядрога Перспективна методика проектування заходу щодо підвищення кваліфікації співробітників бібліотек	221
И.Н. Пяткова Актуальные проблемы повышения квалификации сотрудников вузовской библиотеки в условиях внедрения инновационных технологий	223
Г.О. Ліфінцева Теоретичні засади розробки узагальненої моделі організації навчального процесу в системі підвищення кваліфікації кадрів культури і мистецтв	226
Н.Е. Кунанець З історії підготовки фахівців бібліотек у Львові	229

КНИГОЗНАВСТВО. БІБЛІОГРАФОЗНАВСТВО. ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ

Т.А. Новоженова Методология библиографоведения и наука о библиографии: к вопросу о соотношении	234
Н.І. Черниш Історія світового енциклопедичного книговидання як складова фахової підготовки редакторських кадрів України	236
Г.І. Ковальчук Міжнародний науково-практичний семінар “Проблеми збереження рідкісних видань”	239
Г.А. Шаньгинова Поддержка чтения и грамотности за рубежом	240
И.И. Пашина Чтение как гуманистическая составляющая современного общества	242
А.В. Кухтина Теоретические представления о библиографии в отечественных диссертационных исследованиях	244

Г.О. Гуцол Електронна державна бібліографія в системі документальних комунікацій суспільства	247
М.І. Женченко Нові стандарти з бібліографічного опису ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 та ДСТУ ГОСТ 7.80:2007: проблеми впровадження у практику науково-інформаційної діяльності	248
Н.К. Литвиненко Біобібліографічні посібники в системі краєзнавчих бібліографічних посібників Донбасу	251
В.Є. Сошинська Ідентифікація текстових творів в інформаційних системах	252
С.В. Буряк Університетське книговидання: історія та сьогодення	254
Л.П. Шендрівська Книговидання та книгопоширення в контексті культурних індустрій	256
Г.П. Грет Роздрібна книжкова торгівля України	259
Я.Є. Сошинська Маркетингові рішення для книжкового ринку	260
Л.М. Зеленська Виставкова діяльність У книговидавничій галузі: сучасний стан, функції та завдання	262
О.В. Петренко Вивчення дитячої книги в Україні	263
М.С. Слободяник Науковий журнал у системі професійних комунікацій	264
Є.О. Корнілова Аналіз інтегрованості фахових видань у систему наукової комунікації	267
С.О. Лісіна До питання про класифікацію та тематику офіційних періодичних видань ОУН	269

<i>М.С. Полєва</i> Використання електронних версій періодичних видань: соціологічне вивчення	272
<i>И.Н. Абатуров</i> Роль научных журналов в формировании профессионального аспекта цивилизации российских ученых: прошлое и настоящее	273
<i>А.Л. Есипов</i> Печатные издания на оккупированных территориях СССР в 1941–1943 гг.	276
<i>О.Є. Бояринова</i> Сучасний стан дитячої періодики (за результатами маркетингових досліджень)	278

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

<i>Г.В. Папакін</i> Сучасний стан законодавчо-нормативного забезпечення архівування документів: погляд архівіста	281
<i>Т.Г. Боряк</i> Справи фондів як джерело реконструкції первісного складу “Празького архіву”	283
<i>О.М. Збанацька</i> До питання формування архівних інформаційних систем	284
<i>О.А. Хандошко</i> Міжнародна асоціація звукових та аудіовізуальних архівів (International Association of Sound and Audiovisual Archives, IASA)	286
<i>Н.С. Меньківська</i> Інформаційна діяльність державних архівів: сутність та визначення	287
<i>Е.С. Швец</i> Формирование электронных ресурсов научного архива Крымского филиала Института археологии Национальной Академии Наук Украины	289
<i>С.М. Зозуля</i> Синонімія в архівній термінології: до постановки питання	291
<i>А.В. Святненко</i> Організаційно-правові основи діяльності бібліотек і архівів православного відомства на Правобережній Україні (перша половина XIX століття)	293

О.О. Кравченко

Архіви партизанського руху на Київщині періоду Другої світової війни
як об'єкт документознавчого аналізу 295

Л.А. Романча

Основний склад документальних фондів музейних установ ВУАН:
20-30-ті роки ХХ ст. 296

Г.П. Пирожков, А.В. Ишин

Архив и библиотека Тамбовского центра краеведения 298

Н.Ф. Самохіна

Колекційні зібрання газетних видань в Національній бібліотеці України
імені В.І. Вернадського 300

Відомості про авторів 303

Підписано до друку _____ 2009. Формат 60x84/16
Друк офсетний. Умовн. др. арк. _____ Тираж _____ прим.
Зам. _____

Видавець і виготівник

Друкарня Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв
Адреса: 01015, Київ–15, вул. Січневого повстання, 21
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів
видавничої справи ДК № 2544 від 27.06.2006.